

Móricz Zsigmond (1879-1942)

Pillangó (1925)

Regény

1

Egy sárga kis pillangó repült el előttük, hosszú farkú, sárga pillangó. Zsuzsika ledobta a gereblyét, otthagya a pelyvahányót, és utánaszaladt. Az ő fején is sárga kendő volt, kerekre kötve a kontya vele, hogy a gép pora be ne lepje a haját, s úgy repült most a kicsi, sárga lepke után, mint egy szép kis sárga madár a tágas, végtelenül tágas nagy Alföldön. - Hun a lány? - Zsuzsika, hé! - Nézd csak, lepke után szalad, itt hagyta a pelyvát. A tüzes gép zúgott-csattogott, az etető dobja fel-felbúgott, mintha jajgatott volna, ahányszor beletömtek egy-egy kévét, a cséplőgép végén egyre ömlött a szalma, s a kerekei közt gyűlt a pelyva. Jóska, aki másodmagával szalmagyűró volt, és petrencékbe rakta a szalmát, amit a három pár rudaslány hordott tovább a szalmakazalra, nem állhatta, hogy a pelyvaszedő lány úgy elcsavarog, hát villáját föltámasztva, utánakajátott: - Gyere mán, hé. - Fecskefarkú! - kiáltott vissza boldogan Zsuzsika. A legény nézte, ahogy a lány a tenyerében tartotta a tarka kis lepkét; két ujjal átfogta a tarkóját, s az csapkodott ujjai közt a szárnyával. - Mit csinálsz véle? A lány nézte a gyönyörű kis valamit. Az ember nem is tudná megmondani, mi az, se nem állat, se nem virág, de szép. - Elerisztem. Tenyerére tette, erős kis barna tenyerére, föltartotta a levegőbe, a lepke kicsit libbentett szárnyaival. - Ne eriszd el - kiáltott rá Jóska. - Hát. - Vedd le a fejét. A lány összemarkolta tenyerét, s ránevetett: - Akkor nem tud repülni. - Nem is! ha egyszer megfogsz valamit, az többet ne repüljön ki a kezedből. A lány kitérte ujjait, s a lepke elszállt. Utánanézték még a lepkének, de ahogy ott állottak egymás mellett, zavarban voltak, mind a kettőjüket valami melegség érte, ami különbözött a nap melegétől. - Gyere mán, mer kajásznak - mondta a legény. - Azér van torkuk. Visszamentek. A lány kapta a gereblyét, s nekiállt, hogy a felgyűlt pelyvát kihúzza a gép alól, a legény pedig a favillával a szalmának esett neki.

Mindenki vidám volt, és izzadt; kiabáltak valahol, daloltak, kurjongattak, a tüdők tele voltak szalmaporral, mely mint gőz vette körül a magasra nőtt kazlak közt dübörgő két nagy gépállatot. Talán ezt a port kellett kiprűszkölni, talán a nyári hőséget, talán a fiatalságot, de senkinek be nem állott a szája. Jóska azonban nagyon elhallgatott. Még idáig jószerivel meg se nézte ezt a kislányt, de most nagyon megperzselte valami. Nem ment ki a fejéből, ahogy sárga kendőjében, bogyós ingében, kerekdeden, csinosan ott állott a kazal alatt, s kinyitott kis tenyeréből eleresztette a pillangót. Mikor este a gép megállt, és vége volt a munkának, sorra megmosdottak, külön a férfiak s külön a nők, sikerült módját ejteni, hogy a lányt elővegye. - Megállj csak, hé. A lány megállt, mint szellőben a kalász. - Valamit akarok mondani. - Valami jót? - kérdezte a lány igen ártatlanul, s a legénynek minden vér a fejébe futott. - Nem sajnálsz? - kérdezte száraz torokkal. - Mit? - A pillangót. - Minek sajnáljam? - Hát hogy elszállt. - Maga nem sajnálta vóna? - Mit? - Ha leveszem a fejit. - Azt nem. - Mér? - Mer akkor mán nem fájna a szíve. A lány nevetett. - Mer nekem fáj - dünnyögte a legény. - Mi? a szíve? - Igen. - Mire fáj? A legény ki akarta bökkenteni, hogy: „Rád!” De valahogy nem tudta kimondani ezt a szót. Hát annyit nyögintett: - Csak fáj. A lány elfutott. Jóska utánanézett, soká nézett, még akkor is, mikor a lány már régen eltűnt a kazal mögött. Akkor megcsóválta a fejét, és elkezdett fésülködni. Füttyörészni is kezdett, csak úgy

unalomból. Tudta, hogy ez a lány arrafelé lakik, ahol ők. De nem tudta, melyik udvarba való, alighanem a kis, fürge, vidám Hitves Pálé.

A hold fölfelé bújt, nem sok híja volt már, hogy tele legyen, nagy, erős világosságot hozott, s elmúlt az alkonyati ég csodálatos tüzes fényessége. Jóska leült egy kévére, és csak nézett, nézett maga elé. Nem tudta, hova néz, merre néz, csak sokára vette észre, hogy arrafelé, amerre elment a lány. - No, barátom - szólt neki egyik cimborája -, mámma nagyon jól ment, eccer se állott meg a gép, semmije se tört el. Jóska hallgatott. Rákönyökölt a térdére, úgy nézett előre. - Mer nagyon elhasznált gép ez már, barátom, hun itt szakad, hun ott szakad, mindig van valami hibája - folytatta az. - De még ha új vón is, az ilyen huzatos gép semmit se ér, jobb a magánjáró. Ez, barátom, hatvan-hetven mázsát ver naponta, de a magánjáró százat, százhuszat. Hét lépkörös gép mellett voltam tavaly, most meg itt kell szenvedni. Nézni se tudom. Jóska ránézett, mit beszél ez? - Ócsón vette a gépész úr, ócskavasnak, új javította meg, de bizony kár vótt, mer csak rozsdás vas marad e mán. Vett most egy teherautót, nem tudom, mi lesz belőle. Jóska most hirtelen felugrott, s otthagyta a pajtását, nagy léptekkel ment el. A másik nem sokat törődött vele, más oldalára fordult, s a túlsó embernek mondotta: - Gábris bátyám, maga se adna ezér a gépér egy jó pipát, rossz ennek a tüdeje meg a mája, hallotta, hogy szuszog a szelepe? Ha ilyen lesz az autó is, akkor gratulálok. Jóska már nem törődött velük, eltűnt a kétes holdfényben, mint az árnyék, a kísértet. Észrevette, hogy Zsuzsika a kútra ment, az után ugrott. A lány már éppen kiakasztotta a vödört. De a kút csordakút volt, azt nemigen lehetett meghúzni a káváján kívülről, be kellett volna állani magába a kútba, a deszkára, de ez nem lánynak való. Éppen tűnődött egy kicsit, hogy hiszen most éccaka van, senki se látja, s mindig izgatta őt, hogy esik a vízmerítés, ha az ember benne van a kútban. Csiklandozta a veszély, s már éppen emelte a lábát, hogy átlép az alacsony kútkáván, mikor Jóska odaért. - Te mit akarsz? - Vízet húzok. - Csak nem akarsz beállni? - Mér ne? - Önnye, hát én minek vagyok! S már be is ugrott, s oly szívesen és vidáman. Zsuzsika csak nevetett, ő tudta, mit nevet. Kis madár fütyörészett a pusztai akácon, az is nevetett. - Kijé vagy te? - Én? - Te, te. - Minek? - Hát szeretném tudni. - Minek azt magának tudni? - Nem a Hitves Pálé?

A leány elfordult s nevetett. - Na, ugye. - Hát ha tudja, minek kérdi! - Nevedet nem tudom. S a vederből megtöltötte lassan a lány korsóját. - Nem is szükséges - mondta Zsuzsika, s fordult s ment is. A legény utána. Pár lépésre elérte. - De nyelves vagy. - De finom. A legény megölelte, s a lány hagyta. Ettől elállott a szívverése. Igen jó puhácska volt a lány, de jó erős karjai voltak, az volt kedves, megszorítani. Akkor ám kiugrott a lány, s elfutott a korsóval. Jóska nem tudott darabig mozdulni. Soha ilyet ő nem érzett, mindene égett, mintha tüzet fogott volna. - Hé-kám, hé-kám - kiáltotta, de be volt rekedve a torka. Futni kezdett utána. Elöl a lány futott, utána a legény, ketten a nagy titokzatos pusztán. Mintha aranypor szikrázna körülöttük; úgy dobogtak a tarlón, mintha egy fiatal szatír úzne egy kicsi nimfát, vagy egy kicsi nimfa vadítna egy fiatal szatírt.

2

Zsuzsika boldogan bújt be a zörgő, jó illatú szalmába, s fejére húzta felső szoknyáját. Úgy összekuporodott, mint egy kis sünn, és folyton kacagott, kacagott. De hogy eljött utána a csordakúthoz! Ő tudta, hogy jönni fog, azért ment úgy, hogy a legények lássák, hiszen mehetett volna a korsóval úgy is, hogy a kazal eltakarja, és akkor senki sem megy utána, de ő csak azért is egyet került, s ott ment el a zabszalma mellett. És a pillangó után mikor szaladt, akkor is azért szaladt, és vissza is nézett, és a szemük találkozott, de még akkor nem tudta, hogy utána fog jönni, még akkor semmi sem

volt, és most egyszerre minden készen van. Jól bebugyolálta a fejét kis kék kartonszoknyájával, nem mintha fázott volna a feje, hanem éppen azért, mert rettenetes hősege volt. És mert nagyon kacagott. Istenem, de boldogság, de jó, de boldogság. És hogy kérdezgette, ki lyánya vagy? „nem a Hitves Pálé?” És ő nem mondta meg. Minden szava s minden mozdulata eszébe jutott, de nem sokat gondolkozott rajta, csak átadta magát a nagy melegségnek, a boldogságnak és a kacagásnak. Reggelre hűvösre ébredtek; jobban bevackolódott ki-ki a szalmába, lányok összebújtak, s egymást melegítették. Zsuzsika nem tudott többet elaludni, a tegnapi furcsa estére gondolt. Lehunyta a szemét, hogy az álmot folytassa, szebb kuporodott, hogy meleget érezzen a szíve körül. Valami igen jót, jó érzést, titkot akart megmelengetni a szívében. Hirtelen föl pattant a szemhéja, tágra nyílt szemmel nézett az égre, s egész teste megkeményedett. Most, most értette meg, mi történt: győzött! Az történt, amit ő akart. Istenem, nem is hitte volna, hogy ez lehetséges, szerelmes lett a fiú. Szerelmes lett, szerelmes lett, szerelmes lett a fiú. Most már bátrabban kacagott: csak vigyázzni! el ne repüljön a markából. Összeszorította a markát, s megérezte benne a fogott pillangót. Azt is, ugye, milyen óvatosan fogta meg. Utánaszaladt, s mikor az leszállt egy katángkóróra, hopp, elkapta. Aztán kezébe vette, ujjai közé, félve, féltve, hogy baja ne legyen, és aztán eleresztette... Mért vette volna le a fejét, mi haszna lett volna abból. A fiú megölte volna... Hm, jó lesz vigyázzni! A fiú megölte volna! Ez őtet is megölné, ha megfogná! Jó lesz vigyázzni! Levennie a fejét! Összeharapta vékony kis szája szélét, és csintalanul kacagott. Jobb lesz az csak így, hogy ő fogja meg a fiút, ne az őtet. De jó, de jó, hiszen már olyan régen nézi, ez a legkellőbb fiú az egész gépnél, ez tetszik neki szíve szerint a legjobban, ezt jól meg kell fogni, ujjá közé venni, simogatni, cirógatni, lépegetni, kínoztatni. Már harapja is, széthúzza ajkát, s fogacskáit összeharapja, várj csak várj, te fiú, még keserves lesz neked a világ, a nagyvilág, ez a szép, nagy pusztai világ. A nap első sugarai felszöktek az égre. Kiáltások hallatszottak, itt is, ott is; felkeltek, ő is felállott, megrázta magát, s még hétszerte szebb lett; a töreket, pelyvát kikéfélté tenyerével ruháiból, s megmosdott a korsó vizében, nedves arcocskája csillogott a reggeli fényben, s szemei nevettek, mint hajnalban a virágok. Mikor a géphez állottak, látta Jóska, aki éppen a nagy kádnak dőlt neki, ki akarták dönteni a vizet, de a gépész megállította őket, egy percig nézte a csoportot, akkor elfordult, éppen abban a pillanatban, mikor a legény idepillantott. Lesunyta fejét, és úgy futott el mellettük, mint egy kis macska, mint akinek semmi köze hozzájuk, de minden porcikája tudta, hogy nézik, és örült neki, és mutatta magát, ilyen korán hajnalban már kívántatta magát. Aztán lassan tüzet raktak a gépben, kezdett gőz füstölni körülötte, a kormos fűtő olajos, kék ruhájában pipázva kaparta a nagy vasfogóval a kazánban a tüzet. Jóska ott maradt a gépnél, ez Zsuzsikát sértette, el is röstellte magát, mert úgy képzelte, neki csak meg kell moccanni, csak mutatni kell magát, és a legény már repül utána. Érezte, hogy még sincs olyan nagyon kész a dolog, és ez már rögtön mérgessé tette. Mikor beállottak a gép körül, hogy már elkezdődött a munka, gereblyével a törekben állt, és kapargatni kezdte. Nem szól a gyalázatos, nem szól. Hm, de kialudta magából az éccaka! No, megállj: - Sándor! Sándor! - kiáltott fel visítósan, csengősen a kazalra egy legénynek, aki fent volt a magas kazal tetején, kazalrakó. - Mi kell hé? - Megcsinálhatná a gereblyémet! - Mér? - Mer beteg! Mozog! - Ha mozog, a jó, a jó, ha mozog! Zsuzsi nevetett, s tovább gereblyélt. Később odaállt mellé Jóska. Odaállott egész melléje, és erősen nézte őt, és ő befogta a száját, görbén elhúzta, és nem látta senki, hogy nevet belől. - Mi baja a gereblyédnek? - Semmi. - Mozog? - Mondom, hogy semmi. Jóska ránézett. - Hát ha semmi, semmi! Avval otthagya. Zsuzsika nevetett magában. Töri mán a frász - mondta -, de csak hagy törje, fogja a még jobban is. Hallotta, hogy Jóska azt mondta a

másik legénynek: - Milyen emberek vótak rígen a világon!... Óriások!... - Mír? - kérdezte a másik legény.

- Nízd meg a fogát... - s kivett a régi lajbizsebbül egy csontot, egy opálos zománcú mammutfogat, amit tavasszal talált, mikor ásni volt a múzeumi igazgató, Zóltai úrral, s azóta itt van a zsebében - tisztándokon ebből is megtetszik. A másik legény csudálkozva nézte. - No még ilyet nem láttam - mondta -, mióta bokrára kötötte a bába a kiscsikó gyeplőjét. És álmélkodva emelgette a tenyerében a nagy fogat, amely akkora volt, mint egy hüvelykujnak az első perce. - Még ezen állhatott csak takarosan a bagó - tette hozzá. - Ez osztán zápfog, a fene egye meg - nevetett fel Jóska is, és Zsuzsikára nézett. Zsuzsika fellest a kendője alól, s látta, hogy a fiú őt nézi. Összeszorította a száját, és egyet hunyorított. - Esz téged, téged esz, nem azt az izét - mondta boldogan magában. - Ugye, Zsuzsi - és még oda is szólt. Zsuzsika úgy tett, mintha nem is ügyelt volna oda. - Mi a? - Gyere mán, nízd meg - mondta a másik fiú -, még e csak a cubák! Odament lassan, kíváncsian, fél szemmel leskelődve, de nem érdekelte az őskori fog, Jóskát nézte. - Egy hótt szittyának az állkapcájából van e - mondta magyarázva Jóska. - Neked adom. Zsuzsika nevetett. - Minek a nekem? De a kezébe vette s babrálta, egyszer csak kettéesett a fog. Egy nagyobb s egy kisebb darabba. - Gyútik az íjet - magyarázta Jóska. - Vajon mi vígre? - Hát tudod, Atilla ősapánk sírját keresik, három koporsóba van eltemetve, a külső vas vót, a középső ezüst, akibe meg a testit tették, arany. - Inkább abbul leltél vón meg egy szeget - mondta a másik legény. Zsuzsika csak nézte, s csendes utálattal tartotta a kis kezében a mammutfogat; de furcsa lehetett az a régi világ, mikor még ezen a földön nem cséplőgép bűgött, hanem ilyen nagy fogú emberek jártak. Milyen lehetett azoknak a feje meg a keze, lába. Hirtelen eldobta, mint bogárt, a darabba hullott fogat a törek közé, s tenyerét a szoknyájába dörzsölte. A fiúk nevettek rajta, hogy úgy megijedt. - Filsz tülle, Zsuzsika? Nem szeretnél egy ilyen nagy fogú gavallért? He? Zsuzsika! - Mán a nevem is tudja? A legény megállt. - Tudom. Irigyled?

- Legyen boldog véle. A legény csiklandósan nevetett. Később odajött hozzá. - Boldog lennék, ha te is akarnád. - Mit? - mondta Zsuzsika. - Hogy én boldog legyek véled. Aztán csendesen, suttogósan szólt. - Nem muszáj neked a kazal alatt hálni. - Hát hun? - Hát másutt, ahun jobb szeretsz. - Ó, mennyík má. - Zsuzsi, Zsuzsikám, az iccaka majd megdöglöttem miattad. - Mír? - Szerettelek vóna. - Mír szeretett vóna? - Csak. - Hogy ilyen majom vagyok? - Igen. Nevettek. A lány a gereblyével kapargatta a töreket, az már meggyúlt. A legénynek is vissza kellett menni a maga helyére, nagyon ontotta a szalmát a cséplőgép, ilyen jókor reggel. De egész nap így ment, a fiú minden percen odasomfordált a lányhoz, és szólogatott neki. Este azonban Zsuzsi még jobban bebújt lányok közé, s az orrát se dugta ki. Mikor vízért kellett menni, világér se ment volna; egy öregasszony ment el, ő pedig leste, leste a fiút, látta, hogy megindult ókelme a sötétben a korszóval a kútra siető nő után. Aha! Most azt hiszi, hozzám kvalifikál - kuncogott Zsuzsi -, azt hiszi, mindennap papsajt - s nagyon kacagott, mikor Jóska mindjárt visszafordult, lehetett látni a dobogásán, hogy mérges. Később dalolt is, azt dalolta, hogy Séj, haj, repül a madár, Séj, haj, a lány csapodár, Megijesztem a madarat hajahaj, Megölelem a babám, hogy belehal. Öleled a nagyanyád - nevetett Zsuzsika a szoknyája alatt, mert a felső szoknyáját szokás szerint fejére borította. Boldogan hunyta be a szemét. - Te, a Darabos Jóska utánad ment a kútra - mondta neki egy lány, aki mellette feküdt. Benne elállt a vér. - Még mi - mondta aztán.

A lány nevetett. - Igen. - Jójány, elment az eszed! Nem is ismerem. Inkább alugyál. Erősen behunyta a szemét. Ez borzasztó, ha máris pletykába vették. De kéjesen borzongott. A fiúról már más is látja, akkor igaz... Jaj, de jó... De ha hallotta volna, amit Jóska mondott a másik rudaslegénynek: - Az Isten áldja meg ezeket a lányokat, úgy bolondítják az embert. - Én nem törődök velek - szólt közönyösen a cimborá. - Én

se minddel, de van itt egy kis cafat, annak nagyon szeretem a szagát. - A szagát? - Aha - mondta Jóska, és röhögött. Nem is álmodta még, hogy nem is a szagát szereti, hanem a lelkit. A puszta pedig elkezdett észvesztően illatozni, kakukkfűszagú lágy szellő járt a mezőn, s Jóska, ahogy hanyatt feküdt a könnyű, friss, éles búzaszalmán, fölvetette szemét, a mélységesen mély égre, és a csillagokat nézte. A csillagokat nézte, de valami hamis, hunyorító két lányszemet látott. Be is csukta a szempilláját, mintha a csillagok elől bújna el, mintha belátna a lelkébe az a sok fényes szem... Lélek néz onnan?... Jaj, istenem - mondta -, tik onnen fejről átláttok a kazal túlsó ódalára, nizzitek meg, ides komám: alszik-i mán a kis бүdös? Dehogya aludt. Hogy tudna aludni egy lány, aki csak tizenhat órát dolgozott ma! És aki felé titkos sugarak járnak a csillagokon át... Jaj, azt a marha fejit - mondta magában a lapulevélnék, amely bokrosan az orrocskája előtt бүzölgött -, hát nem elment a vınasszony után a kútra... Meg van a kótyagosodva tisztára.

3

Már nem emlékszik rá senki, hogy mikor ültek le együtt a galagonyabokor tövébe; valahogy úgy esett, hogy mindenki ott hevert, fiúk, lányok, a többiek aztán eloszlottak, ők meg ott maradtak és beszélgettek. Szépek voltak ezek az esték, és olyan sokat lehetett beszélni, végehossza nem volt. A fiú elmondta kisgyerekkorát, hogy járt iskolába, hogy tanult a pusztai iskolában, a tanító szokását, hogy gyomlálni küldte őket, annak örültek, nem kellett tanulni, meg hogy volt ott egy láncos kutya, annak a nyakán szeges nyakló volt, hogy meg tudjon verekedni más veszett kutyákkal meg a farkassal is, és nappalra fel volt akasztva egy hosszú kötéllel csigára, és a csiga két fa közt kifeszített dróton szaladt, csak addig tudott menni, amíg a kötéll és a csiga eresztette. Éccakára aztán szabadon engedték. De akkor élő ember be nem tudott menni az udvarba semmiért. - Hát te mennyi iskolát jártál? - Én? Én jószerivel semmit. Egy esztendeig. - Hogyhogya? - Mer tudja, akkor beteg lettem, másik esztendőn meg mán szégyeltem megint elsőbe járnı, hát nem mentem többet iskolába. - Az kár. - Mi? - Hogy nem tanultál. - Mér? - Mer az iskolában sokat tanítanak. - Mit? - Sokat. - Lehet azt megtudni könyvből is. - Igen. - Regényből - mondta komolyan a lány. - Szeretel olvasni? - Igen, ha van könyvem. - Mit olvastál mán? - A télen felolvastam egy vastag könyvet Nipelónérul. - Ki az? - Nagy császár, a felesége vót Mária Lujza. Így elbeszélgettek. Nem mondtak semmit, de úgy kitöltötte a szívüket valami édességes jó érzés attól, hogy minden legkisebb gondolatukat elmondták egymásnak.

Jóska néha úgy érezte, hogy csal. Nem is értette magát. Oly bizalmas volt a lánnyal, annyira kitérte magát, hogy utána sietve bűnöznie kellett. Magát védte azzal, hol egyik, hol másik cimborája előtt durván megvágta a lányokat, a nőket, sőt egyszeregyszer a kis бүdöst is. Ha aztán utána Zsuzsikával találkozott, még annál jobban hozzásimult, mintha testvére volna. De jó volt, de édes volt. Két kis cica tud így összeszokni, hancúrozva, karmolós játékban. Az egész puszta kivilágosodott előttük; kedvesebb volt a reggel, az este, fényesebb a napsütés, mosolygóbb a tüzes gép napsugárban csillogó porfellege. Este alig bírtak elszakadni, szemük folyton egymás után járt, reggel alig várták az első pillantást, akkor, mint két kis kutya, lesütött fejfel továbbfutottak egymástól, hogy újra s újra megint összecsapjanak... Egy reggel, mindjárt korán egy kis szerencsétlenség történt. Az etető mellett fent a gépen két lány volt, akik kézzel fölvták a kévét, és úgy tették az etető keze alá. Az egyik lány, Péter Irma, megvágta a kezét, le kellett menni a dobról. Akkor az etető, aki a bandavezér volt, Zsuzsikát rendelte föl, és egy öregasszonyt állított a helyére. - Úgyse

való ilyen gyerekeknek azt a nagy port nyelni - mondta. Jóska úgy érezte, mintha valami nagy szerencsétlenség érte volna. Csak nézett, nézett fel a gép elejére, ahol Zsuzsika nevetve állt. Igen, igen szép reggel volt, a kis begyes kévevágólány olyan volt, mintha egy madár repült volna oda. El voltak szakítva egymástól, a legény egész nap morogva s dühöngve dolgozott. - De felvitte Isten dolgod - mondta délben a lánynak. - Fel hát. - Fel bizony, jó magasra. - Fel. - Közelebb vagy az éghez. - Közelebb. - Rád is fér, mer egy komisz boszorkány vagy. A lány nevetett. Estére a fiú teljesen elvesztette a kedvét. - Soká leszel a gépen? - kérdezte mosdás után a lánytól. - Soká. - Meddig? - Mindig. - Majd meggyógyul az Irma. - Azután is. - Mért? - Azt mondta Están bácsi, hogy azután is ott leszek, mert jobban adom keze alá a kévét. A legény hallgatott. - Hát add rosszul neki.

A leány nevetett. - Hogyne, hogy összeszidjon. - Mer ott akarsz lenni. - Ott. - Jobb ott? - Jobb. - Nohát akkor ott egyen meg a... fene. A lány egy csöppet sem búsult a legény mérgén. Hátat fordított, és dúdolt valamit, pedig nem volt valami nótás lány. Leült egy búzakévére fekvően, s az égre nézett. Odajött az etető, Están bácsi, s leült mellé. - Ez jó nap volt, csak így mennyen tovább, de félek az égtől, eső ígérkezik, ha ma nem, hónap. Jóskaival e pillanatban megszédült a világ. Hogy lehet az? Így ölelheti meg akárki ezt a lányt? Minden vére lefolyt és elmúlt, sápadt lett, és eltámolyodott. Nem hallott egy szót sem, hogy mit beszéltek, de elég volt az, hogy a gazda, az a sovány, éles orrú, vörhenyeges bőrű ember úgy tud leülni Zsuzsika mellé, mintha a babája volna. Áttette kezét a lány derekán, és a szemébe nézve, halkán beszélt vele. S a lány se meg nem mozdult, se el nem ijedt, mintha ez rendes dolog volna. Ő nem tudta, mi történt vele, de kés után, fejsze után nézett, s a szemén sűrű köd volt, s a halántékán pattogott az ér. Están bácsi elment, mert híjták, akkor a gépész úr jött erre, az is megállott Zsuzsikával: - No, kicsi, jó a gép tetején lenni? - Jó. - Akkor jó. - De ha eső lesz, akkor is kapunk fizetést? - Hogyne, hat nap a napszám, hetedik ráadás. - Akkor sztrájkolunk. A gépész nagyot nézett. - Ninini, Zsuzsika? Ennek ilyen nyelve van? Én csak méltányos ember vagyok, de hát vagy részre dolgozunk, vagy nem! Ezzel megcsípte a leány arcát. Jóska elszédülten, komoran ment el. Szeretett volna most rögtön, ebben a pillanatban meghalni. Mit ér az élet, ha a lánynak más is kell, más is van. Istenverte céda lány: hisz ő eleget szidta pajtásai előtt ezt is és az összes lányokat: de a szíve fenekén azt hitte, csak üres beszéd az efféle istenkáromlás. Zsuzsika más, Zsuzsika angyal, Zsuzsika csak őt szereti... Messze elszédelgett, de ahogy távolodott, kezdett a szíve szorulni. Mintha már valami láthatatlan fonállal volna a lányhoz fűzve, ahogy eltávolodott, az a fonál egyre jobban feszült, egyre jobban belevágott a szívébe, hogy sajgott.

Vigasztalni, gyógyítani kezdte magát. Jó isten, lány ez! és pedig szép lány... Azér lány, hogy mindenkinek tessék. Mindig így volt az a lányokkal, hogy mindenki udvarol nekik. Ő pedig még csak két vagy három napja, és máris tartja a jussát?... De kik udvarolnak? Az öreg? a bandavezér? Az minden lányt megfogdos, nem tesz az kárt. Meg a gépész?... Ez is gazda, s Zsuzsika mindnyájukért szólott... Még ugyan derék, ha így helyén van a szíve... De lassan, keservesen zsibongott a vére. Igen; semmi baj; igen. De mégis, nem kellett volna. Úgy lett vón az szép, ha egyszerre semmi, semmi többet. Jó isten, ő nem tudna más lányra nézni, felőle elmúlhat az egész világ; nincs lány több őneki az egész világon, hát akkor ne legyen Zsuzsikának se több férfiember... Mély bánat füstölgött benne: jó volna megszökni idejében. Szörnyű kínok hírét érezte előre... És nem lehetett szökni többet. Nem lehetett, mintha csak zsinór lett volna a szívére kötve: az a szál visszahúzta. Oly kimondhatatlan sóvárgás volt benne; minden pillanatban inni vágyott a lányt, reszketett érte, hogy egy percre

se maradjon el tőle... Nem tudta még, mi az, de valami roppant csoda remegtette, a lány hangja úgy verte a szívet, mint valami üvegcsengő muzsikája, a lány bátor szavai úgy csiklandozták: soha nem mert volna ily vakmerően heccelni valakit, szeme-szája nyitva maradt a meglepetéstől, ahogy csipkedni, szólni tudott ez az édes kislány. Senkitől se félt, semmitől se ijedt meg, mint a tűz sütött, az ember nem tudja, mért, kipirult a közelében, mintha izzó melegség áradna belőle. Máris, máris sajnálta az elveszett perceket; milyen bolond is volt, hogy elszaladt! Nem ment hát messze a pusztába, hanem megfordult a tarlón, és sietve, sőt futva tért vissza. Tücskök cirpelték körös-körül az alkonyati sötétben, és ő félt, hogy nem leli meg Zsuzsit, ha az már a fekvőkhöz ment. Szép volt a gép a kazal alatt, szép volt ez a furcsa élet a rengeteg pusztán, a lány sehol se volt, ahogy körülnézett, oly fekete volt már a szántó, mint a tenger. Szédelő fejjel s már remegő vággal futosott a szeme a lány után. Mi ez itten, mi történt vele? Mintha kötelekbe bonyolódott volna, szét akarta rúgni. Felsőhajtott nyersen, csinált durvasággal védelmezte magát: a fene egye meg, valahun egy lány van: mind az egész világot! neki is van hat is! Meg is könnyebbült, ment a legények közé, és egész este böcsmölte velük a lányokat. - Nagyon nyeregbe vagy - mormogta éccaka -, de nem fogsz rám lenézni. Akkor éjjel cserélt egy cimborájával, aki kazalrakó volt, s nagyon szeretett volna egyik rudashordó lány miatt lejönni a géphez. Ő pedig fölment a kazalra. Másnap reggel már onnan a magasból nézett le a lányra s a gépre, mely úgy elvesztette előtte a félelmes tekintélyét, kisebb lett, és csak úgy mozogtak körülötte az emberek, mint a hörcsögök. Intett onnan Zsuzsikának, s látta, hogy nevet a lány, szép, egyenlő fehér fogsorai idáig csillogtak. Ő is nevetett, de hiába, újra csak megdobbant a szíve, képes lett volna fejjel előre levetni magát a kazalról, s úgy is érezte, szárnya van, csak akarni kell, odarepül, ahova akar, a lányhoz, a lány ölébe, a lány ujjára, mint egy kismadár. De most Zsuzsinak nemigen lehetett kacérkodni, mert ő volt a soros. Tíz zsákot az egyik lány eresztett le, másik tízet a másik. Ezalatt az első pihent, és lehetett volna egy kicsit szórakozni. - Nízz le legalább níha - kérte Jóska. - Dehogy nízek, beleesnék a dobba.

De nem is nagyon integethettek egymásnak, az etető gazda rászólt: - Lehajítalak innen. Erre Zsuzsika igen behúzta az orrocskáját a kendőbe, isten őrizzen, hogy hírbe hozzák a legénnyel. - Nem csinállok én a gépem tetején bálházat... - mondta a gazda, s oly mérgesen tömte a gépet, hogy még az is külön rá morgott Zsuzsikára. De az ég már borús volt ezekben a napokban, s délután megeredt az eső. Akkor hamar rendet csináltak, betakarták, amit kellett, és pajtába menekültek az eső elől. Volt ott egy nagy juhakol, üres, de olyan juhszagú, hogy bűdös lett, aki belépett; itt húzták ki az egész hetet. Különben szép és jó idő volt, volt egy dudás az öregek közt s egy citerás a legények közt, és egész nap táncoltak, és nem szidták a hetes esőt, amely megbolondította a gazdát. Kimondhatatlan jó napok voltak ezek. Csak ettek, ittak és mulattak egész nap. Jóskát késsel nem lehetett levakarni a Zsuzsika közeléből, a szeme majd kilépett a helyéről, és a szíve tája mindig meleg volt, s áhítatos, elviselhetetlen gyönyörűséggel érezte maga körül az egész világot, mindent megszépített és megillatosított a kislány jelenléte. És ennek is csillogott már a szeme valami titkos tűztől; ami játéknak indult, kezdett komoly veszedelemmé lenni. Csak a körmét próbálta a cica, s félő, hogy úgy beleakad, hogy ki se tud többet szabadulni. Nagyon, nagyon boldog idők voltak. Egész fészük volt már az egyik jászol fején, olyan volt, mint egy kis különszoba. Minden legény feldíszített egy sarkot a babájának, de az övék volt a legszebb. Ő már úgy ült ott meg, mintha otthon volna, gazda volna. Egyszer, mikor a legbizalmasabban voltak, beszél egy Péteri nevű legény. - Lehet-i? - Magának!? - kiáltotta Zsuzsika. Jóska összehúzta a szemét. Nem tetszett neki; a lány oly fesztelenül és bizalmasan bánt az idegen legénnyel, még lármásabban, mint ővele. És ez a nagy hosszú sváb fiú csapkodta a combját a szavaira: - 'Asszoma!

‘asszoma!... - kiabálta, és a fogai fényesen, harapósan villogtak. De nem akart, nem is mert beleszólni, mert ez a Péteri egy olyan bandavezér volt, és ki tudja, nem lesz-e rá szükségük jövőre. Hogy eső volt, más géptől jött át ide egy kicsit flangérozni. - Hát a Márinak hogy megy? Beszélgettek komolyan, okosan, üzletiesen, s Péteri hívta Zsuzsikát, látogassa meg őket. Ő csak hallgatta, hallgatta a beszédjüket, akkor eszébe jutott valami szó, hogy Zsuzsika ezzel a Márival milyen jóba van, pedig ez egy megesett lány. A Péteri vette észre, hogy Jóska milyen savanyúan hallgat, hát hamar ellépett; soká csendbe voltak. - Átmégy a Márihoz? - Nem. - Mér?

- Tudja, én igen szeretem a Márit, igen nagyon, de mit is akarok mondani, nekem olyan szemem van, hogy észrevettem ezt is, azt is, hát nem megyek többet. Nagyon le volt hangolódva, jobban vette volna, ha nem is ismerte volna se Márit, se mást, senkit a világon. Valahogy úgy szeretne volna, ha ő lett volna az életben az első, aki felébreszti e lány lelkét. Ez a Mária magas, karcsú, szőke lány volt, mindig nevető és nagyon-nagyon rossz hírű. Hm. Hogy neki olyan szeme van, hogy észrevett egyet-mást. Mit jelent ez? Ha igaz, amit a Máriról beszélnek, akkor nem volt vicc észrevenni. Elhessegette magától a gondolatot, bízott Zsuzsikában, szentül bízott benne, de kedvetlen maradt. - Szervusz, babám - szólt oda Laci, egy másik kazalrakó. Zsuzsika ettől sem retirált, úgy visszafelelt, visszapattogott neki, mint akárk egymásnak. Csak a szeme járt vissza Jóskára, csillapítva, békítve, szerelmesen. Jól van, igaz, semmi jussa. Nincs kimondva semmi, nem is mondhat egy szót se rá, mert ha nem volna ilyen kedves a többiekhez, az volna a gyanús, akkor lenne mindjárt pletyka. De ő úgy érezte: inkább legyen pletyka s akármi... - Menj el mán, ne lódíts - mondta Lacinak, belekötve, csak úgy tréfából, s megmarkolták egymás kezét. Kéz után a nyakot, s úgy megforogtak, mint két fiatal bika a szérún. Kivörösödve, lihegve állt meg Laci, s nevetve, de kellemetlenül érezte, hogy itt valahogy több kettőnél. Zsuzsika boldogan és büszkén ült a fényesre csiszolt jászol gömbölyű szélén, oly gyönyörű volt, ahogy nézte a viaskodókat, s oly büszke, hogy Jóska maradt a győzedelmes. Laci elment, s Jóska fölvetette magát Zsuzsika mellé a jászolra, s úgy ült, mint egy király vagy egy boldog szerető. Átölelte a lány derekát, aki egy kicsit hagyta s egy kicsit nem hagyta, és Jóska arra gondolt, hogy így volna ez a Péterivel is meg a Lacival is? Nem! Azoknak jobban hagyná! Nem szegülne ellent. És ez a gondolat boldoggá tette: azok közönyösek neki... de őneki kivételez... Hát ő lett így az orcátlan, s játszott: - Zsuzsikám, Zsuzsikám, meg kell itt vészni, ha te nem könyörülsz! - Menjen a fenébe - mondta Zsuzsika, s olyanokat sózott a Jóska hátára puhán ökölrel, hogy dübögött, s ő majd leszédült a kacagástól. De Jóska titokban mégis arra gondolt, vajon megtartja-e a másikat is magának, a többit mind, a legényeket, a gazdát, a gépészt, minden férfit?... Jaj, csak egyszer szólani lehessen, elnyeli, lenyeli! soha többet emberhez nem fér ez a lány, de soha... Csak egyszer kimondhassa szíve szerelmét. De még nem mer szólani, míg anyja-apja meg nem engedik... Nem is lehet azt ilyen könnyen, bizonyosság kell neki, tiszta bizonyosság! hogy éppen úgy szereti ez őtet, mint ő szereti azt a csitri lelkit!...

4

Őszies volt az idő, mikor hazafelé mentek a városba a géptől. Egynapi járóföld volt, vonattal sem igen lehetett megközelíteni azt a pusztát. De az nem volt baj, legények-lányok párba csatlakozva ballagtak a végtelen úton. Minden legénynek volt valakije, ha csak erre az időre is, és Jóska nagyon boldog volt, feszült a szíve, hogy neki oly rendes szerencse jutott. Zsuzsika is vidáman serteptélt a legény oldalán. De bizony nem bánta, hogy valahára végre készen vannak ezzel az unalmas gépeléssel. Vágyott már haza, a városba, és öröme volt, mikor távolról meglátta a Nagytemplom kettős

süveges tornyát. A legény szomorúan nézte a lány boldogságát. - Úgy szeretel hazamenni? - kérdezte tőle. - Maga talán nem szeret? - Szeretek, de nem úgy. - Hát. - Csak így. - Jaj, ne izéjjen mán, mit is akarok mondani, hát nem unta még meg a tanyán? - Én, Zsuzsika, teveled nem unnám meg magam még a templomba se. - Maga csak tréfál, hát nem vágyik az idesanyját látni? - Nem. - Hát mir nem? Nem szereti? - Szeretem, inkább nagyon is szeretem, de ha véled lehetek, akkor nekem senki se kell, az idesanyám se. Te nem vagy úgy vele? - Nem. - Vágyol haza? - Vágyok. - Vágyakozol? - Igen. - Akkor kicsinálok én? mer én csak utánad vágyakozok. - Ugyan hagyjék mán, hát nem örvend, mikor a kistemplomot láti, nézze mán, milyen csonka a tornya. - Nem bánom én, Zsuzsika, akár csonka, akár hegyes, csak te szeress. De te elkedvetlenítéd magadtul az embert. - Menjen a fenébe. Inkább arrul beszéljen, hogy ott megy egy talyiga, nézze, ezt se láttam, mióta a gépnél vótunk, nézze mán, milyen furcsa, úgy billeg a két nagy keréken, mint egy részeg ember. - Nem szeretsz te engem.

- Nézze, milyen nagy a város, jaj, de milen nagy, se vége, se hossza. Gyün-e moziba vasárnap este? - Megyek. - Lássá, mozit se láttam mán nem is tudom, mióta. - Mék moziba mennyünk? - Hát az Apollóba. - Én nem tudom, mir van, én teveled akármeddig el tudok lenni, gyönyörű, kedves, de te egy szóval elveszed tüllem az egész íletet. A lány szinte belepirult s elkedvetlenedett. Mit akar ez! ő nem híjta. Gyerek ő még. Hogy mer ő az anyja szeme elébe kerülni. Agyonveri őt az ídesanyja. Halkan suttogta: - Menjen a fenébe. Jóska szédült s hallgatott. Mély bánat gyűlt benne, mint a méreg. A lány meggondolta, kedvesen csevegett újra. - Aztat nagyon szeretem, a mozit, mer abbul is lehet tanulni. - Mit? - Mindenfélét. - Hogy hogy kell megcsalni egy asszonymnak az urát. - Azt is. - Te olyanokat tanulsz? A lány nevetett. - Vagy nem kellek neked? Van Debrecenben elég legény. - Van hát. - Örölsz mán, annak örölsz, hogy azokat látod. - Hát nem is vájom ki a szemem, no. - Ennyit értem én el az egész idő alatti hogy én neked csak ennyi semmi vagyok. A lány megfogta a legény karját. - Nizze mán, üveges hintó, fiákerhintó. - Nem bánom én. - Jaj, istenem, mikor fogok én ilyenbe ülni? - Majd ha a koporsódat viszik. - Igazán? - Üveges kocsiba teszik. Nagyságos asszony leszel. - Igazán? - Igazán hát, te leszel a nagyságos asszony én meg a kocsis a bakon, hanem ki is borítalak. A lány nevetett.

- Minek borít ki, ha mán hótt leszek? - Hát még akkor is haragszok rád. - Mir haragszik maga énrám, mit ártottam én magának? Most a legény hallgatott. - Mer nem olyan vagy - mondta aztán -, amilyennek én szeretnélek. - Olyan vagyok, amilyen vagyok, szeressen olyannak, aki vagyok. - Mindenre van szemed. - Nem hunyhatom be. - Mindenki téged fog bámulni Debrecenbe. - Micsinájjak? befessem magam cigánynak? maskurának? vagy álorcát tegyek, mint a maszkák, amék lakodalomba szok járni, tudja, oszt ablak alól nízni, hogy táncol a vőlegíny a menyasszonnyal. - Eh, csak arra néznek, aki akarja, hogy ránézzenek. - Hát én nem akarom, de nem is bánom. Egyszer fiatal az ember. - No, csak legyél fiatal. - Leszek is, míg lehet. - Ha megfoglak, de megrázlak. - Menjen a fenébe, ne civakodjon velem. A legénynek most, hogy már harmadszor hallotta, hirtelen igen megfájult a szíve, és könny szökött a szemébe. Sarkon fordult, s elmaradt a lánytól. Úgy érezte, most végre döntött. Véget vet ennek a gonosz játéknak. Elég volt. Nem kell tovább. Nem engedi, hogy olyan baj legyen, amire nem vágyik. Van neki jó édesanyja, édesapja, kedves jó családja, hat testvére, hogy mer vele ez a lány így packázni?... Elsősülött ő odahaza, minden öccsének ő parancsol, apja-anyja neki kedvez, tőle várnak. Most egy semmi lány igájába kerüljön? Nem is igen tudja, mi az, de érzi, hogy itt nagy veszedelem fenyeget. Jobb lesz most elmaradni!... Volt egy kis játék, lesz miről emlékezni a gépelésre... Helyes lány, csinos lány, de ez is csak lány, mint a többi... Se inge, se gallérja... Mit ugratja itt! Milyen packázva beszél vele. „Menjen a fenébe!” Hát ha ezt egy lány ki

tudja mondani, akkor micsoda szerelem az! Miféle ez! romlott lány ez! pimasz lány ez! Dobogva verte a port az úton. Hirtelen felnézett, s mint valami tündér lobbant fel előtte a lány édes, édes alakja. Nagyot dobbant a szíve, nagyot szédült a feje, kinyílt a szája, s valami görcsös rémület fogta el, hogy ha most elveszti, soha többet, soha többet nem látja a lányt. Jaj, hiszen csak a nyelve csúnya, mer ezek a mai lányok úgy hozzászótkak a fenéhez meg a packázáshoz: a szíve fehér és jó, és talán csak takarja ezzel a jóságát... Jaj, hiszen, íme, most is visszanézett. Erre megindult, mint a boldog kutya, akinek megengedte a gazdája, hogy tovább hízelkedjen.

Zsuzsika csakugyan visszanézett, de érezte, hogyha most enged, akkor örökre le van taposva, hát nem engedett. Egyenesen, keményen ment előre, és nagyon nevetett, de dobogott is a szíve, mikor egyszer csak hallja Jóska lépteit a háta megett. Ujjongott, nevetett, s húzta a száját, mikor az beérte. - Na... tán cigarettát vett? - Nem. - Hát?... hogy elmaradt. - Nem azért maradtam el. - Hát? - Csak elmaradtam... a fenébe. A lány kuncogott. - Osztán mán megjött? Hamisan, hunyorítva nézett oda egy pillanatra a legény arcára, s most látta meg először, hogy tele van annak az arca olyan piros pattogzással, különösen a homloka. Odakint a pusztán nem is vót észrevenni, de itt bent a városban igen. - Honnan? - mondta csendesesen a legény. - Hát onnan... - Honnan? - No, a fenébül. A legény ránézett: - Nézd csak, Zsuzsi, betyár egy komisz kislány vagy te, de fogsz te még sírni utánam! A lány nem szólt, csak nevetett. A városban már szétoszlott a társaság. Nagy kézfogásokkal búcsúztak a fiatalok, az öregek, a szegénység komorjai csak épp egy-egy mordulással váltak el. Milyen jó, hogy ők éppen egy irányban laknak, mind a ketten sestakertiek. Zsuzsika vezetett, a legény kísért. A lány nagyon szórakozott volt. Alkonyodott, mikor a kapuhoz ért. Az anyja éppen kint volt az udvaron, úgy rohant a nyakába, fölemelt karral, mint az iskolás gyerek. Mikor eszébe jutott s visszanézett, már a legény sehol se volt.

5

A Sestakert nagy szőlő világ; lingő-lengő homokhát a Nagyerdő alján; ott volt Hitves Pálnak egy piciri kis háza. De olyan kicsi, hogy abban alig fért három ember. Alacsonyka volt, dűledező falú, de hófehérre meszelve, hiszen ha a meszelés összetartaná. Hitves Pál nagyon szegény volt, igen nagyon szegény; különben jóízű kis futrikáló ember, mindenütt szerették, ahová dolgozni ment, legalábbis szerettek vele elbeszélgetni, de fizetni nem szerettek neki. Volt benne valami gavallérság, rettentően szeretett szívességet tenni; ha ment az utcán, és elakadt kocsit látott, abban a percben ott volt, s úgy dolgozott körülötte, mintha fizettek volna érte, sőt mintha ő lett volna a legnagyobb károsult; és a nyelve is igen könnyen eljárt, nagyon szeretett dicsekedni; a kis viskóról úgy beszélt, hogy „a házam”, „saját tulajdonom”, „kertem-házam”, „ha minden vagyonom, házam-földem, rámegy is”... Egy olyan embernek nem lehet borralalót adni, akinek földje-háza van. No, ez a ház ugyan nem mentette meg semmi gondtól, de most már két esztendeje még meg is szaporodott tekintélyben, mert disznóól is lett hozzá. Sose volt neki disznaja, de a múlt őszön, mikor a románok kimentek, ő nagyon nagy szívességet tett egy tanár úrnak, akit elrejtett, és az nekiajándékozott egy bódéfélét, ami az udvarán volt és egy malacot. A malacot felnevelték, most már hasas volt, szép nagy disznó, s mindennap számították, hogyha megellik, Zsuzsika kapja a legszebbiket a malacok közül hozománynak. Zsuzsika aztán gondozta is a disznót, minduntalan kiszaladt, s megnézte, és úgy ellátta moslékkal, tökkel, hogy úri dolga volt a kocának. Most is azt nézegette, mert roppant szerette nézni, ahogy csámcsogott, s nagy fejét a nagy tokájával felkapta a vályúból, és kétfelé csorgatta a híg moslékot, s hálásan nézett apró barna szemével őreá. - Csak hízzál, hízzál disznócska - mondta neki -, maj jó lesz a kis malacaidnak, hetet fogsz

fiadzani, tudod, ha sokat eszel, ha még többet eszel, akkor kilencet, milyen jó lesz. És megvakargatta a disznó sörtés hátát, az pedig röfögve lefeküdt a lába elé a kerítésen belül, és fölfelé fordította a hasát, szétvetette a négy lábát, s engedte, hogy Zsuzsika a csiklandós részeit is vakargassa. - Itt van a sonkája - mizserált a lányka -, így kerekítik ki neki a sódarát, így veszik ki neki a szép négy combját, így vágják fel a hasát, de szép lesz; kiveszik a bendőjét, én mosom meg a beleit, apám tölti meg a gömböcét, bizony, bizony! Lesz neki kolbásza! hurkája! lesz neki szép szalonnája, paprikás szalonnája, füstölt szalonnája! tepertője! jaj de jó lesz neki! A disznó boldogan röfögött, és a hasa rázkódott a jó érzéstől. Most az ajtó csattant, Zsuzsika visszanezett, egy katona állott, valami rongyos, szakállas, idegen katona. Még először meg is ijedt, hogy már megint itt van valami ellenség, rekvirálni jöttek, de látta, hogy se fegyvere, se harciassága nincs a katonának. - Kit tetszik keresni? A katona csak nézett. Csöndesen nézett, mosolygós szemével, a nagy borzas orosz katona. - Mondja, kedves húgom, nem itt lakik Hitves Pál?

Zsuzsika valami rebegeően nézte. - De. - Tán maga a lyánya! - Én. A katona egyet nyelt vidáman, és rákiáltott: - Menjen hát akkor befelé... osztán mondd meg! hogy itthun van Andris! Zsuzsikának nagyra nyílt a szeme, s elkezdett rázódni a térde: - Andris bátyám? Evvel bement a házba, de mint a fergeteg. - Idesanyám, idesanyám, gyűjjék mán. A csontos sovány, fekete asszony rávetette szigorú, barna szemét. - Mi kell. - Andris, Andris! - kiáltotta Zsuzsika sikoltva, tenyerét csapkodva, szélforgó szívebuggyantan, és vissza ki. Akkor már a katona az ajtóba állott, s lépett befelé. Derék alacsony, vállas katona vót. - Idesanyám! - Ides fiam! Fijam... én ides fijam!... Kitárta az asszony a két karját, és keblére ölelte az elrongyosodott szegény katonafiát, akinek már hét egész esztendeje hírét se hallották. Másfelől Zsuzsika borult rá a bátyjára, így sírtak hárman a pici szobában. De már akkor az udvarról emberek, asszonyok jöttek, látták az idegent, s bekíváncsiskodtak utána, nem a régi fogoly-e? Gyerekek is a szomszédból. Egy kis hároméves azt mondja: - Katonabácsi, fogolyéktul gyűtt? - Fogolyéktul, fiam, fogolyéktul - kapta ölbe az anyja, és ő is sírt -, hát a te apád mikor jön meg, fiam! Sírt ott mindenki, a vadidegen is. Hát csak megáll a kis kapuba Jóska is, véletlen valahogy éppen most erre járt. Sose vót még itt, mióta a géptül hazajöttek. Nem tudta, hogy s miért állítson be lányos házhoz. És éppen most! istenadta boldog jó véletlen! Zsuzsika meglátta, kiáltott. - Gyűjön csak, itt van bátyám, Andris. Jóska bejött. Andris mán akkor ott ült szóttalan az ablak előtt a kis lócán. Mindenki őt nézte, s ő komolyan hagyta. Látszott rajta a fáradság. - Elfáradtál a hosszú úton, gyermekem - sírt anyja.

- Guta üsse meg ezt a magyar szokást - mondta a katona -, negyven napig tartottak zár alatt, ragály végett. Se enni nem adtak, se egy jobb ruhát adtak vón legalább; meg még azt is elnyűtték, ami vót. Mégis ennyire nem vótam, kietették a színt a gázzal. Hogy a gáz vesse fel ükét. Szigorúan a szabályok szerint. Hát maga ki fia? Jóska valahogy észre se vette, hogy idegenül beállított, s mégis úgy állt a lány mellé, mint aki idetartozik. Istenem, hisz ő nem érezte magát idegennek. De hát még sose vót itt. - Darabos Jóska - mondta Zsuzsika -, no, hát a Darabos Béni bácsi fia, akivel a gépnél együtt vótunk. Egyre zavarosabb lett a dolog, mert anyja előtt se szólott még egy szót sem a legényről. Zsuzsika lángvörös lett ennyi nép előtt, s furcsán vágta ki: - Hát ú vót a rudasgyűró - no, én meg a kis pelyvakaparó. Mindenki nevetett. Andris, a messziről jött, most betoppant, még ülést sem melegített katona kinyújtotta a kezét, amely fekete volt a hosszú úttól, s azt mondta: - Isten hozott, tesvír. Jóska égő arccal tette bele a kezét az Andriséba.

6

Most aztán vidám élet kerekedett Hitveséknél. Az Andrist kapkodták az ismerősök, rokonok. Mindennap másutt vacsorált. De ételeket evett! Nemcsak olyan ételnek nevezett evés-ámítást, amilyenekkel a szegény anyák csalják a gyermekeik gyomrát, rántott leveseket, krumplit és kenyeret, hanem igazi jó húsokat, tésztákat és bort hozzá. Még a szegény emberek is, ha már meghíjták, kitétek magukért. Mintha mind Andrásba tömnék, s neki áldoznák azt, ami a szegény távol maradt, eltűnt, elesett katonának dukánciája. „Gyere, tesvír - híjták ide is, oda is -, olyan ivás lesz, hogy elébb vígrendeletet teszünk.” Nappal meg a kiskocsmába ült, az István gőzmalommal szembe, és mesélte az élményeit. - Archángelba olyan hideg vót, hogy megfagyott bennem a birkapörkölt. Hogy nevettek rajta, hevesen mondta: - Vasútnál dógoztunk, vonatot pakoltunk, osztán sok ezer birkát raktunk be. Én is levágtam egy combját, más is, csináltam belőle birkapörköltet. Egen, de sürgettük egymást, hogy megvan-e mán, hát én is levettem a tűzről, nagyon faggyús vót, mert ott nem olyan a birka, mint nálunk, olyan faggyúja van, mint a tenyerem, szomjas vótam rá, ittam a hideg vizet, negyvenhét fok vót a legenyhébb, beteg lettem tülle, az orvos azt mondta: összerántotta bennem a faggyút, megfagyasztotta, no - csak négy hónapig nyomtam az ágyat, fejtífuszt kaptam. Úgy hallgatta ezt mindenki, rém komoly, de nekik is volt elég mesélnivalójuk a forradalomról, a kommunizmusról, az elvtársvilágról meg a románokról, akik mindent elrekviráltak és azután a fehérterrortól. Szóval beszél-nivalóból, abból nem fogytak ki. Az apja nagyon hetykén járt vele, neki is jutott egy-egy pohár borocska, utóvégre ő az apja, az ő dicsősége a fiú. De otthon, bezzeg annál vékonyabb volt a koszt, két evő, két jó evő férfi, és semmi kereset, az asszony már kezdett újra sötét lenni, és ijedt. Ūristen, az ember nem tud mihez nyúl-ni, itt most bekapják azt a kis aratórészt, és persze mindig az asszony a rossz, ha morog. „Veszekszik!” mondják rá, „veszekedős asszony”! A Zsuzsi keresete ott volt, négy mázsa tizenhat kiló tiszta búza, de ehhez mégis röstelltek másképp, minthogy kenyeret, lisztet, tésztát ebből ettek. El nem adtak belőle még egy szemet se, hiszen tulajdonképp az sem volt való, hogy föl-zabálták. - Kapsz, lányom malacot - mondta az apja -, két malacot kapsz, a legszebbik kettőt te kapod. Igaz ugyan, hogy egy már régen meg volt ígérve, de Zsuzsika nem is törődött vele, nem számolta ő a búzaszemeket, hisz nem az övé, szüleié. Eddig is eltartották. Nem számolt egyebet, csak a Jóska jöttét. Az pedig mindennapos lett. - Jaj, de panduska ez a te Jóskád - mondta az anyjuk -, hisz ez egész kukta, otthon is ilyen vót maga? - Igen. - Ūrülhet az anyja, bezzeg az én embereim sose ülnek itthon. - Én mindig legszívesebben otthon vagyogatok. Az anya nem nagyon szerette ezt az otthonülést, mindig láb alatt volt neki, s folyton úgy érezte, hogy ez a legény Zsuzsika búzáját lesi. Mi köze hozzá, ha ők felélik is!

Egy kedden a tanyára készült a család, keresztanyáékhoz. Persze a két férfi, de oda az asszony is vágyott, mert ott legalább nem sajnálták az ételt. Mindig csak a férfiak zabáljanak, elhatározta, hogy oda ő is elmegy. A kisiút, a Ferkét nem vihetik, mert az inas, éppen most szegődtették be próbaidőre dr. Szűcs Mihály henteshez (mert Debrecenben még a hentes is doktorból lesz, s a doktorok is hentesek), annak itthon dóga van, Zsuzsika meg legalább kitakaríthat. Reggel ki is rakták a bútort az udvarra, hogy Zsuzsi kedvére dolgozhasson, és ők elmentek. Zsuzsikában mozgott egy kis úrhatnáság, hát igen, szeretett sűrolni, meszelni, azt hitte, az a kis víz leviszi a szegénységüket, az a kis méz betakarja a nyomorúságukat. De most nem ment az úgy, mint máskor, mert tudta, hogy Jóska mindjárt itt lesz, és semmi kedve se volt

loncsosan, mocskosan lenni előtte. Már jött is Jóska. - Te kicsinálasz. - Ami nem kér enni. - Meszelsz? - Menjen innen, mert még csak porolok, osztán magát is kiporolom. Jóska átölelte. A lány birkózott. Mind a ketten elalélta. Nem lehetett egymást megérinteniök, mert valami rémületes fájdalom tört ki rajtuk. Valami szörnyű betegség, amelytől elfulladt a lélegzetük, elállt a szavuk, kimeredt a szemük, és merev mosolygás volt az arcukon, s pillanatokig, percekig nem bírtak mozdulni, csak égtek és fáztak, remegtek és dideregtek egymás karjában, és nem tudták, mi az. Leültek a szoba közepén a kisszékre. Jóska ült a széken, a szék a földön, és Zsuzsika a Jóska térdén. Ajtó, ablak leszedve, az őszi szél csak úgy fújt keresztül, de nem fáztak: égtek. Sokára volt, mikor szóhoz jutottak. - Hát trafikájjék mán valamit - mondta Zsuzsika kedvesen. Jóska felrezzent, mert még a szava is elállott, ha így elnézte a lányt. Nem tudta a szemét levenni róla. Tűzben, lázban volt. Nézte ezt a szépet. Mert szépnek érezte a lányt. Eddig sose törődött ő a szépségekkel, de ez a lány megölte. Folyton úgy nézett rá, feléje fordulva, mint jó kutya hű gazdájára; szeretett volna valósággal lefeküdni a lába elé, és úgy nézni, míg él... Nem volt beszélgetős ember, hallgatva tudta volna nézni örökké, halk morajjal, mint a tenger nézi az eget, vonagolva, szelíden és haragosan, de mindig feléje ömölve és feléje hullámozva... némán, mert az Alföld gyermeke volt, a puszták fia, akiben szótalanná, sík földdé vált a tengerár...

- Tik hányan vótatok testvérek? - kérdezte Jóska, s a toroka be volt dagadva, ő maga is érezte, hogy milyen durva ellentét van villámló és fátyolos lány érzései és szavainak goromba fordulása közt. - Mink! vagy tizenhatan - felelte a lány. - Hány él? - Hát csak mink hárman, Andris bátyám meg én meg Ferkó. - Te hányadik vótál? - Nem tudom én - s felnevetett a kislány. - Hogy lehet a? - Nem tudja azt még idesapám se, tán idesanyám tudja, de ű se gondol véllé. Hát tik? - Mink - mondta Jóska -, mink heten vagyunk, hat fiú meg egy lány. Kettő meg meghalt. Én vagyok a legöregebb. - Te? És Zsuzsika szinte megcsodálta érte. És ahogy a fiú szemébe nézett, az elmosolyodott, és édes, édesjó érzést érzett, és kidagadt szemmel nézett a lányra, és az ijedten elfordította a tekintetét, mint egy titkot, s a fiú visszacapargált a szavak rögei után, mit is beszéltek itt: - Én. De úgy is vagyok én az édesanyám legkedvesebbje, mán meg is mondtam neki, hogy idesanyám, hozok én magának egy olyan segítséget, nem lesz akkor magának semmi dóga. Zsuzsika megijedt. Hirtelen egy külön planétára szakadt. Mintha két világba kerültek volna, bár az imént még együtt repültek egy bolygón. Kedvetlen hallgatott, arra gondolt, hogy mennyi munka lehet ott, ahol hat fiú van. Nem tudta még, de nem nagyon lelkesítette. Azt mindenesetre érezte, hogy tőle nagy önfeláldozás, ha csak el is hallgatja. - Oszt ű mit mondott? - kérdezte csöndesen. Most Jóska hallgatott el. - Mit? - No mit. Valami keserűség keseredett köztük. Megjelent szerelmük boldog és vak káprázata mögött az élet éles és kegyetlen kése. Mintha most először vágta volna ketté a vér és az érzés szivárványló fátyolát az idegen akaratok gyilkosa. Jóska nem merte megmondani az anyja szavát. Még az ő könnyelmű nyelve is megállt, s habozott: - Megmondjam? Hallgatott. De ő ezzel a lánnyal szemben csak egy kötelességet ismert; a tökéletes őszinteséget. - Azt, hogy, fiam, nem vállalja azt senki, amit én csinállok... A Zsuzsika szívében keserűség támadt az öregasszonnyal szemben. Nem ismerte, csak egyszer látta, de megijedt tőle. Olyan kicsi volt, kissé púpos, és rosszindulatú volt az arca. Görcsösen megölelte a legény fejét, aztán felugrott, s elment. - Mi volt ez? - kérdezte Jóska. - Semmi. S maga sem tudta, mi volt. Valami meleg vágy volt a zsákmány, a fiú után, meg akarta ragadni, ölelni, elvinni magának, és senki másnak nem adni belőle egy falatot sem. Ha az egész világ megcsikkan is! Kis buta fejével nem tudta kigondolni, de soha senki jobban nem érezte, mint ő a szerelem mindent elnyelő és mindent megtartó érzését.

De könnyű volt a kedve, szíve, s fiatal volt, nem volt még megedzve a sors harcában, már dalolni kezdett: Kis kutya, nagy kutya Nem ugat hiába, Van nekem szeretőm Debrecen falvába. Debrecen nagy város, Sámsonnal határos Ott lakik a babám... mennyik ma, ne tátsa a száját, belerepül a légy. A legény örült, hogy ilyen könnyen veszi, s nehézkesen és kissé zavartan billegett utána. - Én nem tudom, hogy lehet egy öregasszony ilyen szörnyűsíges - mondta, és már az anyja ellen keresett támadó szavakat, önkéntelenül érezve, hogy a lányt, a másik nőt azzal tudja csak magához kötni, ha az anyját, az első nőt kiveti szívéből -, nem tudok elmenni rajta, hogy mir mond ű nekem ilyeneket. Hát ha én mondom, úgy is van: ugyi, ha te feleségem leszel, akkor csak nem hagyod, hogy az öreg anyám kínlódjék. - Menjen a fenébe - mondta Zsuzsika, és fogta a hosszú nyelű seprőt, amit a mérnökéktől kért kölcsön, és a padlást kezdte porolni. Ezen aztán Jóska nem tudott eligazodni. Nem is akart, csak nézte, nézte a lányt, megnyílt szájjal, buta boldogan.

7

Egész estig eljátszották az időt, mert ő nem ment haza. Kibékítette a lányt, addig könnyögött neki, míg el nem nevette magát. Estefelé azért hazament, mert már nagyon furcsa volt, hogy egész nap itt van, még megszólják a kislányt, pedig igazán az angyalok nem élhetnének ártatlanabban, mint ők ketten, mert vagy szerelmeskednek vagy civakodnak, de soha egy illetlen szó vagy gondolat nincs köztük. Otthon nagyon mérgesen fogadta az anyja. - Hun csavarogsz, tekergő, egész nap? - Hát hun vónék. Sehun se. - Jóféle lettél... jaj, a mejjem... jaj, a szívem... Lesütötte a fejét, nem tudja, mi az voltaképp, amit röstell. Hászen nem ő találta ki a szerelmet, más is volt már így. Az anyja olyan sápadt volt, az arca tele mély barázdákkal, fekete szeme nedves és egyformán égetett, akár ránézett vele, akár elfordította róla, nagyanyja is ott ült a kisseken, mint egy összeaszalódott kisöreg boszorkány, annak is égett a szeme, s őt leste. Jóska megszédült, vér tódult a fejébe, s megsötétült a világ. Jaj, de vad élet van itt már egy idő óta, érezte, hogy egyszer elveszti a fejét, és megmondja a magáét. - S hát mi bajuk anyáméknak!... - Hol voltál. Jóska kurtán, dühödött keményen, mint bunkóval üt le. - Menyasszonyomnál! Az anyja, aki már tudott róla, s fájt miatta a szíve, elfordította a fejét. - Menyasszonyom!... - ismételte felszabadultan Jóska, önmagát biztatva - menyasszonyom! Hitves Zsuzsika a menyasszonyom. Az anyja elfordította a fejét. - Jó fiú - mondta, egyebet nem szólt, csak egy könnycsepp folyt le viaszszínű arcán. Az öreganyja is elővette zsebkendőjét, és soká szipogott, törülgette az orrát, amely megvörösödött a sírástól és dörgöléstől. - Majd megbánod még - mondta -, mint a kutya, amék kilencet köjkezett. Jóska nem szólt. A tűzhely felé nézett, éhes volt. Az anyja észrevette: - Ott az étel, egyél. Jóska nem sietett. Röstellt. Pedig egész nap nem evett. Észre se vette. Náluk az volt a szokás, hogy az nyúlt a kenyereskosárba, aki éhes volt, és szelt. Rendes étkezés nem volt. Reggel ettek, ha munkába mentek, és este, ha megjöttek. De neki mostanában nem volt munkája, ahhoz meg nem volt kedve, hogy az embervásárba menjen magát árulni. Úgy gondolta, telik a nyári keresetéből, s így mindig Zsuzsika után csapkodott. Félt, hogy valaki még munkába híjja. Lassan megmozdult. - Eztet? - morogta, s odaállott a csikótűzhely mellé, s leemelte a fazék babról a fedőt. Jó szaga volt, ez a jó tarkabab, oly kövér s puha, mint a gesztenye. Ezt igen szerette, pedig hús nem is főtt benne. Fogott egy bádogkanalat, s beleevett. Hát az igaz, ha én elmegyek innen, úk is sokat veszítenek, mert én nem adom haza többet a keresetemet, a többi meg még kicsi - gondolkozott komolyan evés közben, s kicsit kárörömmel és lecsillapodva. Öccsei futottak be. - Te mán eszel? - zsiszegték, mert ők nem kaptak ételt, míg az apjuk haza nem jött. Bosszantotta, hogy ezek az aprók nem tisztelik, itt rángatják a köntösét,

mintha ő éppen olyan taknyos volna. - Micc ki! - mordult rájuk. - Jóska mán eszik - visították az aprók. - Eszek! - Akkor én is. - Micc ki! - és oldalba rúgta egyiket. Az mindjárt bömbölni kezdett. Az anyjuk rájuk nézett. - Hagyjátok - mondta -, az mán elbízta magát. Ez nagyon fáj neki, s nem evett tovább. Az anyja őt soha, soha meg nem sértette eddig. Még félig sem volt jóllakva, de otthagya az ételt. Mit sértegetik az embert, úgy elmegy hazulrul, hogy sose látják többet. Rettenetes keserúséggel ment ki a házból. A gyomra csak most kezdett követelni. Legalább jóllakott volna!... Már sötét volt, és gyorsan jöttek a többiek is, jött az apja, s már messziről hallatszott a krákogása. - Adtatok a tehénnek? - Még nem fejtünk. Az anyja éppen a zsajtárt mosta. Volt egy tehenük, s annak volt egy borja, mán olyan rúgott bornyú, el volt választva, hátul egy fészerbe tartották, amelyet télire egész az ereszig meg szoktak rakni trágyával, hogy meleget tartson a kedves, becses tehénnek. Indult, hogy anyjának segítsen a fejesnél. Kórót vitt be, szép leveles kukoricakórót, de a fejeshez néhány répát vágott fel késsel, mert huncut volt a Bodor, nem adta le a tejet könnyen, mer az anyja nemigen tudott vele bánni. Csöndesen folyt a fejes, Jóska érezte, hogy most meg kellene beszélni valamit az anyjával, hiszen oly ritkán lehetnek magukba, de nem talált szót. A tehén csapkodott, hát fogott egy karót, és eltartotta annak a farkát, hogy ne csaphassa meg az anyját.

Az anya sírt, most mindig könnyes volt a szeme, nagyon a szívére vette, hogy a fia ilyen hamar házasodásra gondol, azt hitte, ez a fiú nem fog soha megházasodni, s egy olyan semmi lyányt, mutatták a múltkor vasárnap, hogy ez a Hitves Pál lyánya, kis semmiség. Mikor felállott a tehén alól, görnyedt testtel, ránézett a fiára, s elsírta magát. - Fijam - s kitárta a karját -, édes jó fiam! Jóskának is tele lett a szeme könnyel. - Idesanyám! - mondta, s lágyan veregette az anyja gömbölyű hátát. - Lássá, lássa. Nem tudott mit mondani, mivel vigasztalni. - Tudja, idesanyám - mondta aztán lelkesen -, nincs a kerek földön még egy fejércseléd, améket én magához tennék ides... csak az egyetlen Hitves Zsuzsikát. Az anyja megremegett, megvonaglott, s a szeméből rögtön felszáradtak a könnyek. Lenyelte a maradékát, s hidegen mondta. - Aggyál inkább enni a tehénnek - azzal vitte a sajtár tejet. A küszöbön megbotlott, s ki is lötytyintette. Jóska utánanézett az anyjának, akkor elfogta egy rettenetes düh, és belevágott ököllel a kis istálló mestergerendájába. Úgy megvágta, hogy megreszketett a ház. Na. Hát ezután ez így megy? S csakugyan egész új helyzet állott elő. Az egész család félve és féltékenyen leste a Jóska ügyét. Mindenki beleszólt. De hiszen ez kell a szerelemnek. Rakni kell a tűzre, hogy égjen. Égetni kell a szerelmet, hogy belevaduljon. Ezentúl Jóska soha egy szót nem vetett volna senkinek a maga gondolatairól, bár a szíve csordultig tele volt. De a kislány körül is fölzavarodott a boldog csönd. Egy nap, mikor elment hozzájuk, Erdei Erzsit találta ott. - Maga mit vár? - Zsuzsit. - Hol van? - Elment a szeretője után. Jóska majd meghalt. - Hát ki a? - Azt jó vón tudni magának. Jóska csak állott, állott mereven s kétségbeesve. Mintha villám ütötte volna le. Akkor kijött Zsuzsi, s ő úgy látta, hogy mikor őt észrevette, megzavarodott és elpirosodott. Odaadott valamit Erdei Erzsinek, aki lesütött fejjel s nevetve elszaladt. Jóska sokára szólalt meg. Száraz volt a torka és vert a szíve. - Ki a te szeretőd? - Senki. - Senki? - Maga lesz. - Én? - Igen. - Lennék. De van neked minden ujjodra. A lány már vissza akart vágni, ahogy szokott, nyelveskedve, hogy: van bizony... De meggondolta, megérezte, hogy nem szabad. - Maga csak most ismert meg engem. Azelőtt is éltem én, mikor maga nem ismert. - Zsuzsika - mondta száraz és tüzes és fulladt hangon -, én a te kezembe tettem ám a becsületemet... Mereven, égően nézett, már szinte könnyes lett a szeme és a hangja a nagy vallomástól. - Tán az életemet is. Ha te ezzel megcsúfolsz... megérdemlem, hogy a sárba vessenek... mit járok ojan jány után, amék... amék... Zsuzsika elfordította a szemét, s az arca most

már olyan volt, mint az almavirág, itt piros, ott fehér. Mentegetőzve rebegette: - Én nem beszélek egy szót se. - Mír. - Mer maga úgylátja. - Mit? És eszébe jutott egy név, amit a nyáron a gépnél hallott a lányoktól, akik egyszer füle hallatára Bagos Endrével heccelték Zsuzsit. Erre összecsupkolt, s lehajtotta a fejét. Olyan ember volt, aki sohase azt öli, akit szeret, hanem magát. - De mit is akarok mondani - hunyta le a szemét, és rebegett a lány -, mi baja van magának? Jóska nem felelt. - Semmi. Zsuzsika rátámaszkodott a kerítésre, úgy nézett el messzire. - Tudja, hova szeretnék én magával elmenni? - szólt oly lágyan, mint a kis szél. - Hova? - A Nagyerdőre. Jóska boldogan megremegett... Istenem: mégis őt szereti... - Jó - mondta nagyot nyelve. - Mikor? - Amikor akarod. - Ma nem lehet. Hónap dílután?

- Mír nem lehet ma? - villant fel a Jóska szeme, s arra gondolt: ma a másik után megy? - Mosás van. Erre megnyugodott, s csakugyan olyan különös a lány kendőbe burkolózva, de meztelen a karja könyökig. Most megvillant a szeme előtt ez a szép karja, keze, mert átmozdította magán a kendőt. - Igen - mondta -, mosás? - Az. Már tudta, hogy akkor nem mehet be hozzájuk, mert láb alatt volna. - Jaj, mán szaladok is... - Isten áldjon... - Isten áldja... És már be is futott. Jóskának most újra vér tódult a fejébe: milyen szívesen fut el tőle. Soká nézett be a lány után, mert a vére csak lassan higgadt le annyira, hogy gondolkozni tudjon: - Én nem tudom - morogta -, én belebolondulok ebbe a bűdös világba. Én nem bírom: én megrohanlak, Zsuzsi, és beléd harapok, én még most is hallom a hangod... fülzúgásom van... S tovább nézte, nézte az üres kis udvart. De valaki jött az utcán, hát nem akart sóbálványává lenni ott, világ csudájára, megindult nehéz csizmáiban; milyen különös, mintha a csizmák mennének vele, varázsló csizmák... Lehunyta a szemét, és gondolataiban zakatolva, mintha részeg volna: Folyton itt csilingel, Zsuzsikám, Zsuzsikám, hát ne kínozzál... Veszett kutya vagyok, átharapom a torkod, lerágom a húst rúllad... Nem megyek többet utánad, míg nem sikótol értem... Nagyot lélegzett, s aztán még jobban lesütötte a fejét. S csak ment, csak ment, maga se tudta, hova, a csontjai égtek, mintha tűz lett volna benne, és az öklét oly erősen szorította, hogy a körmei belevágódtak mélyen a tenyerébe. Most gondolatban megfogta a lányt, és ott a nyílt utcán letiporta. - Hé! - kiáltott rá egy hang. Mintha a pokolból rántották volna vissza a tüzes parázsról. Az apja volt. - Nézd csak a köjkit - mondta az öreg féltréfával egy kerítésen belőlről -, meg se látja az apját. Gyere, fiam, ássál helyettem, mer énnekem el kell menni a malomba. Ez jó volt, hogy ilyen könnyű és jó munkát kapott. Kezébe vette az ásót, s belenyomta a földbe. És ásott, ásott, egyenletesen, pihenés nélkül. Mikor az apja este visszafelé jött, elszörnyedt: - Hűj, fiam, mit csináltál. Elvesztettem egy napszámot... Akkora táblát ásott fel, amin az apja két nap eldolgozott volna. De ő nem törődött vele; mély és nehéz lélegzéssel könnyített magán.

Veszett farkas vagyok - s ment a maga útjára -, csak azt a lányt rágom, meg van mérgezve az egész testem... Fílhét tüllem az a jány, megbolondulok, ha a karjai közt nem sírhatom ki magam... Felhörgött: - Jaj, és ha el fog múlni! Ha nem kapok semmit, csak a szégyent és a gyalázatot... Sírt. Zsuzsika! én tebenned becsületet érzek... ne szeress mást, ides jó lelkem, egyetlen idesem, csak engemet!

8

A napok fölkeltek s elmentek, senki sem tudta, hogy híjták egyiket a másik után. Furcsa is, hogy évekre és hetekre van beosztva az idő; az élet eseményei és korai helyett. Este, mikor a lámpát meggyújtották, oly sokan gyűltek össze a kis házban, mintha lakodalom volna. Jóska után a lányhúga következett, Zsófi. Ez háborús özvegy

volt, annyiban, hogy volt egy kicsi lánya, a kis Zsófi. Ez pedig nagy baj volt, mert nem voltak megesküdvé, így aztán mindenkinek azt mondták, hogy elesett a férj a háborúban, holott nem esett el, nem is volt katona, de gazda fia volt, s itt lakott a Poroszlai úton, és itt szokott elhajtani, és már meg is házasodott. Zsófi aztán itthon ragadt örökre, s ő végezte a munkát a házban, az összes fiúra ő dolgozott. Veszekedve és fáradtan, a sorssal elégedetlenül. De a kicsi igen kedves volt, és az egész család becézte. - Mit eszel, te? - kérdezte a nagypapa az ágyból, mert az öregnek az volt a szokása, hogy rögtön lefeküdt. - Kolbáct! - Kolbászt! Nézd csak a бүdöst, száraz kolbászt rág! Felvette magához, és a hasán ugráltatta. - Táncojj má egyet, tánci baba, tánci! Mindenki gyönyörködött a nagypapa és unoka játékában. Általános volt különben a zúgás, zszisegés, mint egy zszibvásárban. Jóska csendesen jött be, és megállott az ajtó mellett. Felakasztotta a kalapját, levetette kabátját, s mosdáshoz készült. Kiment. Mikor megmosdott, újra bejött. Nem jól érezte magát. Nem itt volt már az ő helye. Hogy tudott azelőtt civakodni, játszani az öccseivel. Ő volt a legöregebb, neki mindnek engedelmeskedni kellett, mert ha nem, vágta nyakon. De most, felőle ugrálhattak, rendetlenkedhettek. Volt neki más gondja, gondolatja. Nagy eset volt tegnap Zsuzsikával, a lány úgy akarta, hogy menjenek a villanyoson a vasútig meg vissza, s mikor a Nagyerdőre érnek, menni a fák alá sétálni. Nem tetszett ez neki, hol tanulta ezt a lány. Meg aztán véletlenül nem volt egy krajcárja se, nem tudta volna megváltani a jegyeket. Venni is kellene legalább sósperecet. Meg le is kellenék fényképeztetni magukat. De miből? Ő mostanában, mióta csak szerelemnek él, semmit se keres. Mánpedig ezt a lánynak nem lehet megmondani. Isten ments. Hogy azt a nő megtudja, hogy a legénynek píze sincs. Hát inkább elkezdett komiszzkodni. - Nem megyek én veled az erdőre, Zsuzsi. A lány elnémult. - Nem. - Nem!... Hogy engemet isten tudja miféle rígi babáddal hasonlíts össze... Nem megyek én... - Aztat én tudtam - mondta csendesen a lány. - Kivel vótál te az erdőn? Zsuzsika soká hallgatott. - Bagos Bandival? - Igen. Jóskának már elmondták az Erdei lányok az egészet, s ő meg volt nyugodva, mert a fiú azóta meg is házasodott. Hallgattak, hallgattak, s mind a kettőjükben zakatolt valami. - Osztán jó vót? - Jó - s lehunyta szemét a lány. - Csónakáztunk is - tette hozzá halkán. - A Nagyerdőn? - A csónakázótón. Jóska elkeseredett. Fene egye meg ezeket a bitang gavallérokat, hogy tudnak parádézni. Neki sose jutna eszébe efféle. Neki csak az van a szívébe írva, hogy szeretni és dolgozni. Akkor nem valami jól váltak el, mert mégis röstellte a keménységét, amely oly aljas okból, a szegénységből származik. A Bagos fiú, hozzá képest gazdag gyerek, kivált most, gazdagon is házasult. Már másodszor tette meg, hogy így kibabrált a lánnyal. Már egyszer nem ment el a találkozóra. Úgy volt megbeszélve, hogy délután ötkor találkoznak az óra alatt a piacon. És ő nem tudott elmenni, mert az anyja beteg volt, és neki kellett mellette lenni. Tűzön égett, mégse szabadulhatott az egyetlen jó anyja mellől, csak az esze volt ott a lány után. Aki pedig várt, várt rá, a szeme majd kiégett, a kofák, emberek, azt hitte, mind őtet nézik. Mikor ő mégis szabadult, s odament, már sehol senki se volt, csak hűvös, sötét este. Még ő haragudott, s várt, várt és azt dudorászta, hogy: Frakk van rajtam, nem bunda, de nem bunda! Tudod rózsám, hideg a, hideg a... Jaj, de ez mind semmi, minden semmi, az egész élet semmi: csak az a valami, amit itt hoz a fülében, emlékében, az egész vérében: az a drága szép szerelmi összeveszés, amely végre mindent napfényre hozott. Ki tudná azt, hogy is, milyen szavakkal történt: összevesztek a tegnapi elmaradt erdei úton, s végre a lány kitört. Kitört, mint a villámfény a sötét fellegből. Ott a házuk megett, a sötét estében, a padláslétra mellett a kis disznóól előtt, a sárga vályogfal előtt, ott történt a világ legnagyobb csodája, hogy így szólott a lány: - Nekem vót igazam! Úgy nem akartam! Úgy sajnálom az én titkomat! Jaj, megöl a bánat, úgy szígyellem magamat!... Soha még én ilyeneket nem mondtam, mert nem is éreztem!

Majd meghalok, úgy bánt! Jóska álmélkodva s boldogan, túl boldogan nézett a lányra, aki most először árulta el ilyen tisztán magát. Nagy fényesség és boldogság csapott rá. - Csak most látom, maga vadidegen! - fakadt ki halálos kétségbeeséssel a lány - rábíztam titkomat! Jaj, de kegyetlenül szenvedek! Kérem magát, édes, hagyjon el örökre engem, majd csak megsegít az isten! - Édes! - kiáltott ő repeső szívvel - édes?!... Maga haragszik, mégis azt mondja, hogy édes!... A lány elnémult, és az arcát kezébe tette. Falnak fordult, ott, ahol állt, s odaborult a sárga, repedezett vályogfalhoz, és úgy várta, hogy Jóska elmenjen örökre. Hogy elmenjen? Azt várta? Hát nem a szíve szakadt volna, ha meg is történik? És Jóska nem tudott szót mondani, csak remegett a szerelemtől, és ott állt a szerelemtől erőtlenül, a boldogságtól elájulva, és hirtelen föltört benne a csók, csókéhes, dühödött csók, s átkapta a lányt, és csókolta a haját, a nyakát: - Zsuzsikám, Zsuzsikám - csak ennyit gügyögött, de magában ezt mondta: Feleségem!... Ides kis Zsuzsikám... hazamegyek, szólok apámnak! Megkírem a kezéd! Jaj, te kicsi lyányom, ölelem a te szíp fejedet! Megcsókolom a te szíp szívedet! Aki szeret, megbocsát, Zsuzsi!... Zsuzsikám, bocsáss meg nekem! Ezt érezte, ezt mondta: de a szája hallgatott. S még most is, ahogy itt áll a zsidó család között, szédülve érzi, hogy ő ezen a világon a legboldogabb ember! Micsoda titka van, jaj, milyen titka van: Hitves Zsuzsika szereti őt!... Milyen titka van, milyen boldog titka: és ő feleségül veszi őt. - Hát ez mikor házasodik mán? - kérdezte váratlanul az apja, és Jóska felé se nézett, de mindenki tudta, hogy róla szól a nóta. Jóska, mintha most ütött volna bele igazán a villám, egyszerre lesújtva állt. Nagyisten, hogy elfelejtette, hogy a szülei hogy is gondolkoznak. Tátogva hallgatta, mit beszélnek. - Házasodni! Rossz betegség! - tódította rosszkedvvel a nagyanya. - Természetesen! - kiáltotta az öreg Darabos -, mer táncolni kell! még maga is táncolni fog! - A nyavoja. - Anyátok is, az is táncolni fog! Majd meglátjátok, hogy fog ugrálni. Avval a röhögő Hitves Pállal fog táncolni! Bezony! mit nevensz? röhincs! - kiáltott egy kisebb fiára - olyan sárga a fogad, mint a tők! S barackot adott az előtte báméskodó kis Jancsi fiának. - Hát anyám nem akar táncolni - folytatta a heccelést -, vagy csak úgy tesz?... De még a keresztelőn is fog! - Ugyan, ugyan - szólt az anya. - Talán te nem fogsz? te púpos! még a hátad is kiegyenesedik, úgy fogsz. - Haggyál engem békin. - Haha! nézd csak, hogy mutatja anyád a fogát!... Úgy eszik, mint a nyúl. A felesége mérgesen letette a kenyeret, s dühösen kiment. - Tánci baba, tánci - nevetgált az öreg az ágyon. Jóska mély rémülettel s elszörnyedve hallgatott. Most mit mondjon, mivel álljon elő... Hörögve csak annyit vágott oda: - Idesanyámat mán kímilhetné idesapám.

S várta utána, hogy az apja nem vágja-e fejéhez a gyereket. Az öreg elhallgatott, s szürke szemeivel rábámult. - Majd megkímiled te!... Nézd csak... hogy kíméli!... Még alig mosta ki az anyja a maga piszkából, mán házasodik. Ereggy!... És csúnyán, nagyon csúnyán elkáromkodta magát. - De nagyra vagy avval a keresettel. Most mán urak vagyunk. Nagyszerű. Mind éhen halunk a télen itt, ha te elviszed a búzádat! Bezony. Az anya belépett, a konyhácskában az ágyakat vackolta a gyerekeknek, mert nem fértek mind a szobában, de minden szót hallott. - Haggyad mán. - A fene ott egye meg, felőlem három feleséget vehet - mondta az öreg. - De nagyon kipúposodott a férfi embersége. - Fogd be már a szád - kiáltott rá a felesége. De az öreg, aki előbb úgy tréfált, mintha akár bele is egyezne a dologba, most már keserű dühvel tört ki. - Mihelyt keresne valamit, mán házasodik. Felőlem!... Dögöljön meg. Két kóduš csinál egy vásárt. - Mit akar énvelem, idesapám? - ugrott elő Jóska. Az öreg keserűen hallgatott. - Felakasszam magam? - kiáltott a fiú. - Akaszd fel! Egy kötelet nem sajnállok tülled! - Jóska, Jóska fiam - tördelte a kezét az anyja. - Idesapám nem tudja, mit beszél. - Édes gyerekem! Megszólalt a nagyanya: - Hát bizony ennek nincs ideje.

Ha mán házasodni kell, hát van elég módos lyány! Jóska odafordult, mint az úzótt fiatal bika: - Tudom én, hogy ez a baj! - Ez hát! - szolt a nagyanya. - Persze hogy ez! - szolt az apa is. - Nahát, nekem pedig - ordította Jóska -, azt a megváltóját, nem kell más lyány, csak ipp az az egy lyány, akár van neki, akár nincs neki. Ezzel kinyitotta az ajtót, kiment, s bevágta maga után. - Megölöm! - ordította az apja - valahon egy bűdös köjök van, megölöm! Rám vágta az ajtót! Le is ugrott az ágyról, hogy utána megy, úgy fogták le. Felesége, gyerekek csimpaszkodtak belé, és rémulten visították: - Béni, Béni! - sírt az asszony. - Édesapáám! édesapáám! - a gyerekek. Hagyta magát elgyengíttni. Aztán lefeküdt, befordult a falnak, s elaludt. Nem törődött vele, hogy két vagy három apró gyereket pakoltak be hozzá az ágyba, kit fejtül, kit lábtul. Jóska pedig kiment az utcára, rágyújtott egy hegyes nótára: - Nííí - mondták a szomszédok -, Darabos Jóska danol. Hííj, de jaó neki. Biztosan szerelmes.

9

Jóska a nóta után elhallgatott, nem is akarta, hogy a Péterfián a rendőr meghallja. Ellenben megállott a Hitves Pál háza előtt. Beóvakodott az ablakig, s belesett. Ott ültek mind a négyen az asztal körül, és hallgatták az Andris beszédjét, bizonyosan Árkhangelszról beszélt. Könny futotta el a szemét. Milyen jó itt, milyen jó itt. Bánatosan ment el a maga útjára. Nem ülhet közéjük, pedig már csak arra, csak arra vágyik. - Idesapámék hogy íltek azóta? - kérdezte András. - A mindegy, fiam - mondta Hitves Pál. - A szegíny ember nem is él, csak van. Hát megvótunk. Nízz ránk, megvagyunk. Én is, az idesanyád is meg a kislyány is. A Feri öcséd is, látod, inas a henteséknél, pedig nem tudom, hogy fog végezni, mer hunnan gyózzük a csizmát, ruhát. Három esztendőre van szerződötve, osztán semmi fizetés, még nekem kell ruházni is. Fiam, nagyba vágta a fejszimet egyszer. No de nem bánom, mert legalább úrikenyere lesz, csak megbecsülje magát. De nagyon kihajtják, most is tegnap éccaka Bárándrul jött tehénnel. Nagy strapa az ilyen gyerekeknek. Egész iccaka gyalogolt, csak másnap díltre írt be. - Gyalogolni! Én is gyalogoltam, idesapám - mondta András. - Gyalog szótktem el a Kaukázusból, mentem, mentem felfelé, két nap étlen-szomjan, folyton csak mentem, akkor jöttek lovon a kozákok; tudja, mi a kozák? Olyan, mint itt vót rígen a nemesember. Neki van kardja, fegyvere, ő a csendőr is, katona is, úr is. Megfogtak, bezártak, átadtak egy transzportnak, az osztán hajtott gyalog felfelé, be az országba. Két egész hónapig folyton csak hajtottak. Mindig kít lábon. Csak akkor írtünk vonatot, úgy vittek osztán Szibériába. Ezzel megindult újra a beszéd Arhangelszkról, ahol öt évet töltött. Zsuzsika az asztal mellett hallgatta, hallgatta bátyja beszédét a csodálatos, idegen világról, hallotta is, nem is, hogy köpködik a moziban az orosz lányok a napraforgómag héját, úgyhogy a fiatalemberek mintha be volnának havazva, úgy jönnek ki az előadásról; azt is elhallgatta, hogy milyen tisztességtelenek az orosz nők; hogy neki is van Turkesztánban egy kistfia. - Csak azt el tudnám hozatni - mondta, s lógatta medveforma, kerek fejét, s az orosz gyerek nevetése, amit idáig hall, megfájdította a szívét, de az anyja nem értette. - Mit csinálnál itt vele, fiam? egy asszony se vállalná. - Ha engem vállal, a fiamat is. - Te se vállalnál olyan asszonyt, akinek fia van, hát egy asszony, hogy vállalja el egy orosz asszony fiát? - Nem orosz asszony fia, az én fiam! Erre elhallgattak. - Hadiözvegyet kell neked elvenni - mondta vidáman az apa -, hadiözvegynek píze van. Gyereke is van, píze is van. Andris hallgatott, tudta, hogy valakiről szól az apja; ellenszegült a gondolatnak, de hallgatott. - Tanyája van az öregszüléjének, mán a szülei nem is élnek, az öregekrül mingyár a lyányra vagy a menyecskére marad. Mer az apja elesett a háborúban. - Az ura is? - kérdezte Andris. - Az ura is - mondta bizonytalanul az öreg. - Vagy nem is vót ura? - Én nem vótam a lakodalmukba. És nevetett egy kicsit az öreg. Aztán

elevenen tette hozzá. - Más se? De a tanyájukba vótam, fiam. Kis tanya, de nagyon úri tanya. Van ott, fiam, minden. Szoba, konyha takaros, jó úri bútorzattal, tehénól, disznóól, annyi takarmány, hogy csuda. Liba, kacsa, tyúk, minden, két ló, csikó is van. Fiam, nem szabad istent kísértetni, nem szabad a szerencsével játszani. - Pulya is van? - No, az az egy kisgyerek, segítség lesz a hamar, ingyen kiskocsis nő belőle, fiam, sose kell neki fizetni. Az öregnek régen borotvált arcán fehér volt a szakáll, furcsa volt, ahogy egyre közelebb tolta rózsaszínű arcát a fiához, aki szótalan volt, bumfordi és mogorva, anyja vére. - Az az isteni parancsolat a bibliába, fiam, hogy a szegény legény gazdag jányt vegyik el, a szegény jány meg módos legényhez menjék, fiam. Csak mink vótunk ilyen emeletes marhák anyáddal ketten, hogy aszontuk, hogy összetesszük, amink van, éljünk osztán bódogan. Látod, milyen szeginységbe cürhölődtünk egy életen. Tik is azt akarjátok? Zsuzsika nem mert felnézni, csak a bátyjára pislantott, s boldog volt, hogy az olyan komolyan, keményen ül. - Mikor én anyátokat megníztem, hogy is vót, anyuk, avval a párnával? - Ej, még mi nem jut eszibe. - Megemeltem a párnáját, mikor jánynízőbe vótam, osztán nehíz vót. - Hagyja mán - morgott az asszony, és hátrament a szoba sötétjibe. - Még virtyogott e, hé! mondtam neki. Mert bizony, tyúktollú vót a, nem libapehely... Elgondolkoztak. Zsuzsika piros lett, mert az ő párnája is csak tyúktollal van tömve. Ha Jóska egyszer megemeli! Erre nem is gondolt, hogy a férfiak ilyen gonoszak. - Egisz életembe csak azon törtem magam, hogy tikteket olyan módba vigyelek hogy legalább a vőm azt ne mondja a lányomnak, hogy „virtyogott e, hé”! De hát, biz abbul semmi se lett, mer nagyon nehéz szegény ember lenni, fiam. Aki abba eccer belekeveredett, nem mászik ki belőle soha. Mer sose tuttam életembe hozzájutni egy olyan garashoz, akivel ragasztani lehetett vón valamit. Így osztán még az is jó, ha a jányom párnájára azt mondja a jányníző, hogy „virtyogott”. Mer az is lehetne, hogy párnája sincs a kis bogárnak. A gyerekek hallgattak. Most még az anyjuk se mondta, hogy „de sok bolondot összebeszél” mert most igazat adott az urának. Bizony nem azért kímélte a lányát széltül-víztül, esőtől, munkától, hogy egy utolsó napszámosember felesége legyen belőle, és korpaciberén éljen haláláig. - Azér mondom, fiam, hogy a derék szegény legény módosat keressik, a szép szegény lány meg várja meg a szerencsését.

A fiú végre megszólalt: - Mánpedig én aszondom magának, ídesapám, hogy én sok fődet bejártam, sok világot megnéztem, de nekem nem kell az isten vagyonya se, ha a személy kellemetlen. Inkább veszem el azt, aki a szívemnek kedves, egy szál ingibe, ha semmije sincs is. Az öreg búsan mondta: - De virtyog a párna alatta, fiam. - Virtyog, nem virtyog, éppen úgy lehet tyúktollon aludni, mint pihén, csak szeresse az ember. - De kedves fiam, ha szereted: akkor asse baj, igaz-e, ha van valami vagyonkája... Egy kis tanyája, lova, tehene, libája és kacsája... - Gyereke. - Az neked is van! Ott az orosz asszony kölyke. - Az nem orosz asszonyé, má mondtam: az enyém. - Esse a Nyalka Balogé, hanem a Maróti Marié. A fiú elhallgatott. A lányon gondolkozott. Az apját kérdezte: - Mék Marótié? - A Kuczi Marótié. - Amék elesett? - Az. Ismerted? - Ismertem. - Vót köztetek valami? - Nem vót... Egy szakaszba vótunk... csak ő öreg vót, negyven éven felül, én meg fiatal, húsz éven alul; komisz ember vót, mindenkivel kikezdett. De a nekem mindegy vót... csak nem állhattam... nagyon szeplős vót. - A fene a szeplőit; betakarja a píze. Minden szeplőjére tehet a Maróti lány egy ezüstöt. - Nohát, csak tegye, akinek kell. Én nem szeretem a szeplőst. Még hogy az én gyerekem szeplős legyék! Ezen aztán mindnyájan igen jól nevettek, s avval le is feküdtek, mert késő volt. Zsuzsika, mint egy álmodó ült ott köztük, s egyetlen szót sem értett, egy gondolatot se gondolt; csak érezte a Jóska csókját, a Jóska ölelését. Kell itt még szó és gondolat és több boldogság?

Több nótát kezdett-hagyott Jóska, de mindig csak abban nyugodott meg, hogy: Lehajtanám bús fejemet Fejér hattyú, fejér hattyú Kebledre... Ezt sokszor eldúdolta, elzokogta, s akkor benyitott a kis italkimérésbe. Nagy világosság volt odabent és üres, senki sem volt vendég, csak egy katonasapkás, igen rongyos ember és az egyik asztalnál a zsidó kisfia, aki az iskolai feladatát írta. A zsidó lánya is ott volt, a pulton belül ült, igen szép kisasszony-lány. - Egy pohár. - Mijet? - Jót. - Erőset? - Mírget. A zsidó válogatott, s kivett egy zömök, cifra üveget, és valami zöld lével töltött tele egy talpas kis poharat. Jóska gyanúsán nézte, valami szirup lesz, de mikor belekóstolt, az bizony megharapta a száját. - Még míreg e csakugyan. - Abszint. - Zöld szín - mondta a koldus katona. - Maga mír nem megy haza? - Minek. - Nincs csalággya? - Nincs. - Felesége sincs? - Assincs. - Nem is vót? - Vót. - Hová lett, meghótt? - Nem hótt meg, rossz útra fordult, én meg észrevettem, elkergettem. Jóska nézett, gondolkozott. Úgy csodálkozott, hogy ő él, beszél, hallgat, emberre néz...Vagy meghalni, vagy a lányt ölelni szerelmesen: itt más ebbe az életbe semmi sincs. - Űtet is meg kéne kérdeni - szólt csöndesen -, az asszonyt is meg kék szavaztatni efelől... Aggyék csak az öreg testvérnek is - mondta a boltosnak. A katonának egy arcizma se rándult meg. Fogta a poharat, beleivott.

- Én mindig jóviseletű vótam - mondta -, se nem ittam, se nem káromkodtam, se semmi. Bádogos vagyok én, barátom, tanult bádogos. Tizenhétbe behíttak katonának a negyvenkettesekkel, tizennyócba leszereltem, az orosz fronton vótam, mert hetvenhárombeli vagyok, hetvenhárom. Miklós utcai születés, Turai Farkassal szembe, hátul az udvarba. - Osztán mikor küldte el az asszonyt. - Nyócvannyócba. - Még a vót rígen - szólt Jóska. A kocsmáros beleszólt: - Nyócvannyócba nem lehetett, ha hetvenháromba született. - Vagy izé, százba esküdtünk, nyócba meg mán el kellett kergetni az asszonyt, huszonnyóc esztendő vótam. Már látszott, sehogy se vergődik zöld ágra a számaival. De Jóskát nem is az érdekelte. - Szerette? - Avvót a baj. - Mír? - Mer akit szeret az ember, annak mindent megbocsát. - Fizetek - mondta Jóska. Mikor kiment, újra rákezde: Ha majd egyszer valahára Véled együtt lehetnék, Piros rózsás nyoszolyádon Kík szemedbe nízhetnék. Szivemet a szivedre Barna fattyú líttemre, Ráhajtanám bús fejemet Fejér hattyú, fejér hattyú mejjedre!... De már sokkal csöndesebben dalolt. Nagyot került, s nehéz, ólomléptekkel lement a Csige-kertbe, ott lakott az apjának a testvére, Siket Darabos. Ahogy benyitott, két cudar nagy fejér komondor rákezde az ugatást. - Micc ki! - rúgott feléjük. - Nem hallgatsz! - szólt Siket Darabos a nyitott pitvarajtón, s a kutyák már kevésbé veszedelmesen ugattak. - Bátyámék mit csinálnak? - Elment valahova lejány után - válaszolt Siket Darabos, aki nem értette, csak gondolta a kutyacsaholás közben, hogy a fia után kérdez Jóska. Siket Darabos magas, egyenes ember volt, már tíz esztendeje özvegy, s csak az egy fia volt, aki éppen most is leány után járt. - Nem házasodik, bátyám?

- Most nem. - Mír? - Hát má én nem megyek utána. - Hát ú gyüjjön? - Mán ú vót. Jóska tudta, hogy a bátyja özvegyasszonyt akart venni, de valahogy elmúlt. - Hát akkor? Az öreg komolyan nézett a fiú szemébe: - Fiam, ha egyszer összetört a csupor, nem érdemes drótozni. Inkább újat vesz az ember. Jóska lehajtotta a fejét. - Te mibe jársz? - kérdezte az öreg. - Házasodnék. - Kit? - Szegény jányt. - Apád? - Szid. - Anyád? - Sír. - Nagyanyád? - Átkoz. - A jány? - Szíp. - Szeret? - Szeret. - Te is? - Nagyon. Az öreg hallgatott. Levette a tűzhelyről a főtt krumplit, s leszúrta a levét a mosogatódézsába. Akkor az öccse elé állt. - Kírőnek? - Ha szíves vóna, Mihály bátyám. - Ül le, na. Jóska leült, az öreg móstatott. - Mi van ma? - Píntek.

- Hát majd kedden. - Vasárnap - ellenkedett szerényen Jóska. S csak vasárnapot nyögött, nem is holnapot! Az öreg megrázta a fejét. - Kedden!... Boldogasszonyunk

napján... Az a kőrőnap!... Kedd a szent nap! Jóska lehajtotta a fejét. Ha nem lehet másképp, így is jó.

11

Zsuzsika azzal aludt el s azzal ébredt, hogy a szíve fáj. Ó, már régen elmúlt, mikor úgy játszott a legénnyel, ahogy akart, most már csak a szíve fájt. Minden perc szörnyű volt, amit egyedül kellett töltenie. Akárhova nézett, őt kereste, akármire nyúlt, őt szólította. Milyen szép, mondta magában, milyen szép! Szép a feje, szép a homloka, szép a foga, szép a bajusza, szép a nyaka, szép a tenyere, szép a hangja, jólesik, olyan igen jólesik, úgy bugyog, bugyborékol, mint a víz a korszóból. Vannak olyan nagyhangúak, mint az asztalos a sarkon, inkább meghalni, mint örökké annak a hangját hallani. De ezt igen, ezt a kedves hangot, úgy belopja magát az ember fülébe, ottmarad... És miket mond, milyen kedveseket. Gyöngédeket, jókat, soha nem sért, egy kisfiú, mindig játszik, tréfál nem is lehet komolyan venni, hároméves gyermek. Nem tudta, mi baja, mi történt vele, de forrósága volt és hidegsége volt. Ha arra gondolt, jön: akkor elöntötte a meleg, ha arra gondolt, elszólják tőle: szédült és meghalt. Csörgött a kezében minden, s nem tudott magában maradni. Az anyja látta ezt, s rászólt: - Eredj a Bodollai nagyságához. - Minek? - Annak. Még nem is voltál, mióta megjöttél a géptől. Nem lehetett maradni tőle, s őbenne is dolgozott az ördög. Mert a szerelmet egy angyal és egy ördög csatája vezeti. Hol egyik van felül, hol a másik, de ha az egyik nagyon győz, a másik rögtön annál nagyobb rohamot indít. Zsuzsika az este úgy odaadta magát a szerelemnek, hogy önkéntelenül kirohant az életbe. A szerelem lekötözi az embert egy pontra s egy lélekhez: de az élet hívja a magános szívet, és maga erejére erősíti. Így jön a jóságra mindig egy rosszaság. Mert a jóság elbágyaszt, elpuhít, más rabszolgájává tesz: a rosszaság visszaadja önmagának az embert, maga életének, maga sorsának urává. Jóságnak nevezetik az adás és rosszaságnak az elvevés. Zsuzsika tegnap oly sokat adott, hogy érezte, hogy ki kell futnia, és keresni önmagát, mert mindjárt elvész. Lám, Jóska se jön. Az este azt hitte volna, hogy már pitymalatkor itt lesz, hogy ezután mindig itt lesz és örökké itt lesz: s délfelé jár, nem jön! Egyszerre csak megszígyenítve és megalázva érezte magát. Hogy kiszolgáltatta magát az este! És csak ő beszélt, a fiú hallgatott... Most hazament, otthon ellenzik, és nem jön... Büszke most: kéreti magát, várhatja magát... Jaj, minek kellett ennek így történni. Hogy ő egyre jobban alólra kerül... Már igazán nem bír itthon lenni, és már sietve öltözik, hogy elmenjen. El is ment a mérnökéhez...

Bodollai nagysága egy mérnök felesége volt, igen nagy urak, vasúti főmérnök; az apja szokott náluk fát vágni, tíz év óta mindig ő vágja az összes fát, pedig sokat tüzelnek, s úgy megkedvelték a tréfás beszédjéért és úri módjáért, hogy a feleségét is beberendelték kiségitőnek a konyhába, nagymosáshoz, takarításhoz, disznóöléshez. Meg kell becsülni az ilyen helyet a szegény embernek, mert sok háztól él a szegény. A nagysága igen szívesen fogadta Zsuzsit. - Nini - mondta -, de megnőttél. - Kezít csókolom, naccsága, maga is. A nagysága felnevetett. - Én nem - és pajzánul másra gondolt. Aztán sóhajtott, már ő letett a reményről. Még ez az öröme sem lesz. Üres ház, csönd, csönd... Hosszan és mélézva nézte a kislányt, aki hirtelen valami újnak tűnt fel előtte, új embernek, amilyenek még sose látta. Eddig gyermek volt, kicsiség, kedves, kis fátyolos hangú csöppség, édes kicsi lány: most mintha ember volna, aki önálló, magában álló, talán már titka is van, talán már valakivel terhesült a szíve, élet fonódott életébe, amit takar, titkol, amitől vár, remél egy nagy és ismeretlen boldog jövőt... Varrónő volt a háznál, a Panka néni, tisztos öreg úrinő, aki sorra járja a várost, és mindenkinél otthon van, mindenkinek minden dolgát tudja, és igazi debreceni

tartózkodással, senkiről soha rosszat nem mondva terjeszti a csúnya pletykákat. Zsuzsika leült mellette, és fércet bontott neki. Közben meg-megnézte a nagyságos asszonyt. Gyönyörű szép asszony volt, szinte mintha nem is ember volna. Magas, barna, nagy szemű, szép testű, s olyan szépen tudott maga elé nézni, úgy elfeledkezett magáról, mintha nem is élt volna. De ha megszólalt, oly ártatlan volt, mint egy kicsi gyermek, olyan édes szavú s nevetős. Olyan volt, mint egy Csipkerózsika, aki mindig alszik, ébren alszik, vajon fel fog-e ébredni valaha? Idefenn laknak a Poroszlai úton, a Sestában, egy gyönyörű szép villában, van két óriási kutyájuk, egy igen mérges, és két remek angol lovuk, igen gazdagok, százhetven hold földjük van bérbe adva, azon kívül a nagy fizetés. Van is olyan bundája, gyönyörű szilzskin, valódi. Jóisten, hogy ilyen élet is van, s ez is lehetséges! Mikor a nagyságos asszony kimegy, ketten maradnak a tágas „forcimmer”-ben, amely a családi szoba, nappali. Üvegajtó nyílik innen mindenfelé, és gyönyörű politúros bútorok, ragyogó tükrök, szikrázó csillárok odabent. De itt jó, itt csönd van, már tűz van a nagy cserépkályhában, s oly bizalmassá teszi e helyet, hogy mindenfelé a szobán szabdalt szövet-, kelmedarabok vannak szanaszét. Zsuzsika zavartan kérdi Panka nénit: - Régen itt teccik lenni? - Igen. - Mán meg teccet szokni? - Mire megszokok, elmegyek...

Szemüvege fölött jóságosan nézi meg a kislány arcát, mire az elzavarodik, és elrejtőzik a kendője árnyékába, szép, lesütött arccal. Panka néni elmosolyodik. - Mikor lesz a lakodalmad, Zsuzsika? Zsuzsi elvörösödött. - A lesz még soká. Panka néni még egy pillanatig ránéz, aztán tovább folytatja az öltögetést. - Nincs vőlegény? - Jó is vón. Olyan zavarba jött, hát az kívülről látszik az emberen, hogy szerelmes? Mély csönd van, a falon egy óra lágyan, zengően pengeti a perceket. Itt minden oly finom és úri. Belemerül a férc fejtésébe, olyan csönd van, hogy hallani a Panka néni lélegzését, ahogy felduzzasztott öreg ajkai fölött pöfög. Milyen szép lesz, ha ő Jóskaival összekerül, és Jóska odakint fát vág, ő pedig idebent varr... mennyit fognak keresni, milyen szép fizetése lehet ennek a Panka néninek, és milyen jó a nagyságos asszony, már két blúzt adott neki is az idén, és ezt a cipőt is, ami most a lábán van, ezt is ő adta. Bejön a cseléd, trampli lány, bekötött fővel. - Fél szemire megsántult ez a kutya - mondja hangos nevetéssel. Egész felijeszti őket a nagy csöndességből. Panka néni felemeli a fejét, s bizalmaskodva, egy kicsit felülről, mintha ő egy kissé úriasszony volna, kérdi a cselédet: - Mér van a fejed bekötve, Mari? - Mér? - Mamma nem fésülködtél? A lány nevet: - Még ma nem. - Meg mertem vón rá esküdni. Jaj, de jó itt most - érzi Zsuzsika. Most egyszerre úgy van, mintha biztos, biztos volna a világon minden. Milyen jó, hogy olyan gazdagok az urak, itt minden örökös, örökké tartó, nem úgy, mint otthon, ahol sohase lehet tudni, hogy holnap mit esznek. De itt minden egy életre szól. Biztos annak a sorsa, aki egy ilyen helyre bekap, mert az urak nem engedik ám a szegényt bajba kerülni. Talán még a főmérnök úr tudna legjobban segíteni, hogy a Jóska jó keresetű legyen. Szinte el is pirult, hogy ő már úgy gondol Jósikára, mintha az ő embere volna. Hol van a még. De egy ilyen helyen arra gondol az ember, hogy nem bolondság ám az élet. Mintha Panka néni is ilyenfélét gondolna, és szinte szívbéli irigység van benne, ahogy felsóhajt: - De jó helyed van neked itt, te Mari! - Megszoktam, Panna néni.

- Jó helyen könnyű megszokni. - Egen. - Jó meleg szobába, jó itt puhán ülni. Csak a jó meleg szoba a fő. Meg a muzsika; be szépen mulattak ezek az iccaka, istenem. - Nem is tudott aludni a néni. - No, bánja az ördög, legalább hallottam szép nótát. De is szeretem. De jó, hogy nincs vagyonom, mer elvertem vóna. Én is szeretek danolni. - Jaj, de jól tetszik adni, öreg létire - nevet a cseléd. Az öreg varrónő felsóhajt. - A fene egye meg az öregsíget, de csúnya is a. - Nem csúnya a. - Dehogynem, senki se szereti, és csak baj neki is, másnak is. - Meg se kéne öregedni igazán, úgy halni meg fiatalon. -

Negyvenéves korba. - Jaj, én nem bánám, ha nekem húznák olyan szépen - szól Mari, mert harangszót hallottak be messziről, temetés. Panka néni ránéz szemüvege fölött. - Mert szerelmes vagy. - Nem is tudom, mi a szerelem, nemhogy a vónék - tiltakozik a lány, és kimegy a kosárral, melyben tűzrevalót hozott be. - Csinos kislány - intett utána a néni. - Nagyon életrevaló. Zsuzsika hirtelen fölnézett rá: - Mi az a szerelem, Panka néni? Az öregasszony elhallgatott. Hosszú csönd volt. A kályhában sustergett a nyers fa. - Jófene tudja - szól azután nyugalmasan. - Baj... Hétbaj... Megbolondul az ember... Akkor nagyot sóhajtott. - Fiataloknak illik... azoknak igen való... de öregeknek már nem illik. És sóhajtott hozzá. - Örökké tart? - kérdezte ravaszul, csendesen, ámultan Zsuzsika. - Á, dehogyan tart. - Nem! - kiáltott fel ijedten a lány. - Nem bizony. Két esztendeig. - Csak? - Hát jó embereknél húsz esztendeig. - Ű jó ember...

- Kicsoda, te? A kislány lángvörös lett, s nem mondta meg. Az öregasszony közelebb hajolt. - Nincs jó ember fírriba, fiam, csak gazember meg bolond ember - és suttogva mondta: - A gazember minden szoknya után elrepül, a bolond ember meg ráül egy szoknyára, és vigyázza, őrizi, mint a kutya a koncot. S nagy, fehér fejét, enyhén sárgás fehér haját hátrasimítva két tenyerével, még jobban suttogott: - Ilyen bolond ez a főmérnök: mit félti úgy a feleségét, ezt a jó asszonyt. Megöli a féltékenységgel. Még azt se akarja, hogy a légy rászálljon az asszonyára. Olyan szerencsétlen természetje van. Pedig e jó asszony, otthonülő, oszt ezt is boldogtalanná teszi, mert ezt mondja: hát minek félt? hát nem vagyok jó? - Mit lehet tenni, Panka néni? - Semmit, fiam, mer az ember marha, fiam. Mán azt hiszi, mással nem lehet élni. Pedig a nő, fiam, olyan lakat, améket minden kulcs kinyit, és a férfi olyan kulcs, amék minden lakatba belepászol. Mire akkor az a nagy retteneteskedés? Bejött a mérnökné, csendesen, enyhén mosolygott, mint az alvajáró.

12

Zsuzsika úgy gondolta, hogyha már itt van, megebédel, mert tudta, hogy otthon az anyja összeszidja, ha éhesen megy haza. Bement a szobába, mint szokott, és teríteni kezdett. De akkor jött haza a mérnök, aki azelőtt mindig szelesen, kötekedve beszélt vele mint kislánnyal. Most nem szólt, csak mosolygott rá, és furcsán nézett: de olyan furcsán, hogy Zsuzsika már nagyon szerette volna, ha kész volna a terítéssel és mehetne kifelé a szobából. Idegesen csörömpölt az eszékkel, s egyszer csak úgy érezte, hogy ölelik. A mérnök nagy, erős, kopasz ember volt, jó szivarszagú ember, és két tenyerével marokra fogta Zsuzsit hátulról, s igen megszorította a mellén keresztül. Zsuzsi szólni se tudott, lélegzete elállt, sikítani pedig nem mert, attól is félt, leejti a tányért. Rettenetesen meg volt ijedve. De a nagyságos úr egyre illetlenebb lett, mire kitört belőle a szó: - De mennyik, mer olyat sikítok, hogy ledül ez a ház! - Nem bolondultál meg - mondta az úr. - Mennyik má! - Te vércse! Ezzel vége is volt, az úr tovább cigarettázott és tovább sétált, de neki minden tagja remegett. - Zsuzsika - kiáltott kívülről Panka néni a mély csöndben. Zsuzsi boldog volt, hogy kifuthatott. - Vagy dógod van? - mondta Panka néni. - Nincs - mondta Zsuzsi. - Gyere hát, fűzz be nekem. Zsuzsi betette az ebédlő ajtaját maga után, aztán bomlott sietséggel ment a varrógéphez. Csak nézett és kapkodott, még ilyen eset nem történt vele; ő ebben a házban eddig kislány volt, akivel szóba se álltak, és most, jóisten, a nagyságos úr... Fogta a tűt-cérnát, de úgy táncolt a keze, hogy világért nem tudta volna befűzni. Hirtelen fölnevetett. Csak úgy magában. Tudja szösz, mintha valami büszkeség csapott volna belé. Hm. A nagyságos úr... Még mit nem tud!... És rögtön ki is pattant belőle a lánybüszkeség. Meghalt volna, ha el nem dicsekszik a sikerével. - Jaj, olyan az

ujjom - mondta durcáskodva -, nem is tudok befűzni. - Mír? - Összevesztem valakivel.
- No.

De Zsuzsi nem szólt egyebet. Panka néninek azonban olyan fülei voltak, mint a bagolynak, s olyan esze, mint a király tanácsosának. Nem is volt az oly igen véletlen, hogy kiáltott a Zsuzsinak. Istenem, a tekintetes asszony minden percben beléphet, és ezek a férfiak, ezek a férfiak... Nem szólott Zsuzsinak egy szót sem, mert megirigyelte. No, istenem, Panka néni is volt fiatal... Később alaposan megnézte Zsuzsit, s megbírálta... No, vannak férfiak, akinek az ilyen tetszik. Ebéd után megszólalt, hogy ketten voltak: - Mer az a féltékeny, fiam, aki magáruul ítél. Zsuzsi lesütötte a fejét, s úgy tett, mintha nem értené. - Tudod-e? mer aki rossz, ha csak gondolatba rossz is, az a féltékeny... tudod-e! mer magáruul nem tesz fel semmi jót, hát a másíkrul se... Látod, ez a szegíny asszony, ez nem féltékeny... mer ez asse tudja, mi az, ami rosszalkodás... Bezzeg féltékeny az ura, hallod!... Phú, de féltékeny... mer a tudja, hogy csak egy percre maradjon magába egy bizonyossal, megesik a baj... mán ha a bizonyos haggya is... Érted?... Sokat jelentően elhallgatott. Zsuzsi már pirult: szóval nem az ő sikere... Biztosan minden lányt megölel... - Sok selyemblúz kitellik ebbül a vagyomból - mondta Panka néni őszintén. Zsuzsi felcsattant. - Nekem nem kell kitelni. Panka néni gondolkozott. - Jó van, ha van az embernek valakije. Akkor az ember nem gondol másra. Pedig nagy számárság. De hát hiába... Nono, nono, semmit se szóltam... De csak nízd meg jól, akihe menni akarsz, hogy féltékeny-i? Zsuzsika lesütötte a fejét, s szorgalmasan dolgozott. Nem tudott gondolkozni, pedig lett volna itt elég kigondolni való. Panka néni se beszélt, mert félt ettől a mérges kislánytól, hogy még letromfolja vagy elárulja magát. Zsuzsika már lassan lecsillapodott. Istenem, hát ilyen csúnya az élet? - mondta magában, de érezte, hogy nem is érezte igazán csúnyának, csak hát meg volt ijedve nagyon. Akkor bejött a nagysága, s leült köztük ártatlanul, mint egy gyermek. Zsuzsi rá-rápillantott: ha a nagysága tudná, amit ő... s valahogy nagyobbnak, okosabbnak, valakibbnak érezte magát, mint mikor idejött. Milyen jó is ez a nagyságos asszony. Milyen jó lélek, biztosan buta, azért ilyen jó. No, ő nem tudna ilyen vidám lenni. Ő nem hinne az urának, ha a helyébe van. És ő nem engedné, hogy másnak hordja a selyemblúzokat és a szerelmet. De viszont a mélyben valami gonosz érzés ébredezett benne: ő ugyan utálja az urat, fuj... De hát istenem, ezt a gatszágot is, amit most tett, jóvá kell ám valamivel tenni... Hiszen ha ő most elsíkítja magát, az úr mehet a fenébe... Erre a gondolatra, erre az egy szóra elpirult, s Jóska volt előtte, az alázatos, duruzsoló könyörgéseivel, s most rögtön, rögtön hozzá kellett, úgy érezte, futnia. Jaj, megölelni azt a drága, jó lelket, megpihenni a karján és megsimogatni az arcát. Ment is, ment is, már köszönt, és futott.

Mikor hazament, otthon nagy újság várta, azzal fogadták, hogy rögtön megy a tanyára. Nagyon csodálkozott rajta, mert nem volt híre se eddig. De még nagyon ráestek, hogy rögtön induljon, hogy estig kiérjen, vasárnapra minden okvetetlen ott kell lenni. Úgy nekiállott mind valamennyi, hogy nem mert ellenkezni. Jóskától sem búcsúzhatt el, jaj, s nem is merte volna mondani se, említeni se, fájó, keserves szívvel indult a nagy útra. A tanyán csakugyan szükség volt rá, mert bátyjéknál minden összejött, disznóvész volt, és sűrűn kellett leszúrni egyik malacot a másik után, vére is alig jött némelyiknek. Majd jó lesz télen, füstölve eladni az uraknak... Ott volt vasárnap, hétfőn, kedden, csak szerdán jött haza. Annyi dolga volt, ideje sem volt magára gondolni, csak a szíve szorult el egész nap, de különösen délután öt-hat óra tájban, a szerelemtől. Már a furcsa esetre nem is gondolt, elmúlt a kopasz mérnök, ha eszébe jutott is, csak nevetett rajta egyet. Csak azt röstellte, hogy a Panka néni előtt elárulta; jaj, nincs az a kincs, hogy valaki előtt még valaha ilyet kikottyantson. Mindig lángba borult, ha eszébe jutott. Panka néni még valahol elkotyogja: isten őrizzen!

isten őrizzen! Ha ez a fülébe jut Jóskának! Inkább meghalni! Nem bírt, nem volt maradása, futni kellett a tanyáról haza, mit gondol a Jóska, hogy se köszönés, se semmi... Mikor hazaért, mintha itthon valami történt volna ez alatt a pár nap alatt. Nagyon furcsán fogadták, mindjárt feltűnt neki. De nem mert kérdezősködni se, hogy ugyan mi történt. Szerette volna megkérdezni, de a viláért sem merte, csak jött-ment ki s be, leste a kaput, senki se jött. Vajon mi van Jóskával, már alig bírt élni, lélegzeni, hiába kérdezték, hogy volt a tanyán: - Eh, dög vót, бүдös vót. Egyebet nem mondott. De senki sem szólt kérdés nélkül, ő pedig nem kérdez, ha belehal se. Jóskának lett vón kötelessége valahogy hírt adni. „Én nem mehetek utána.” De ha nem tette, haljon meg, az egész világ haljon meg. És várta, csak várta, hátha mégis szólnak ezek a szülők. Csak este, lefekvés előtt mondta meg az apja. - Zsuzsikám. -? - Itt vótak tennap. - Ki? - Siket Darabos. - Mír? - Megkírte a kezedet... a Jóskának... Elmígy hozzá?... Zsuzsika a kendőjét a szemére húzta, és elszédült: ez váratlan. Csak nézett egy pillanatig, most mit feleljen... Úristen, ilyen... és дүнnyögve fordult el. - Menjen a fenébe - дүнnyögte. De a szíve reszketett a boldogságtól. Egyebet nem tudtak belőle kivenni, hanem mikor este lefeküdt, az ágyba, vacogott a foga, és ujjait összekulcsolta, úgy imádkozott, és az imát azzal végezte be, hogy: - Menjen a fenébe, menjen a fenébe, ámen.

13

Végimentek a hosszú csigekerti úton, ki a Péterfiára. Szótalanul mentek egymás mellett, megérintve egymást karral, vállal. - Hát mulattasson! - mondta Zsuzsika halk rebegeve - azér hozott magával, hogy mulattasson! Hadd lássam, mit tud. Jóska összerántotta a szemöldökét. Mit mulattassa! Hát nem vőlegény-menyasszony ők? Neki tele volt a szíve kövér, habzó, kicsorduló érzéssel, nem értette a lányt, hogy az most még külön mulatásra vágyik. Nem értette, hogy a lányka is zavarában mondta, a boldogság lázában, olyan igen boldog volt, hogy nyílt utcán nyíltan megy szíve választott párjával, hogy titkolni, takarni szerette volna: mintha nem volna még minden elintézve, álarcot keresett, mintha csak véletlen hozta volna őket össze, önkéntelenül egyszerűbbé, közönségesebbé, véletlenné akarta tenni együttlétüket. Vőlegény-menyasszony mennek a moziba... Lehet ez? De iszen; még nem is; hisz nem mondott még a siket Darabos lánykérésére sem igent, sem nemet. De iszen: igenis; hisz szülői beleegyezésével megy a fiúval moziba, hogy megbeszéljék a jövőt. - Mer az a baj az én szüléimmel - mondta Jóska -, hogy engem az anyám panduskának nevelt, mindig ott settenkedtem a kötője mellett, mert nem volt még a földön soha egy olyan édesanya, mint az én anyám, úgy bánt az énvelem, mintha nem is a fia volnék, hanem mindene. Az énnekem minden baját, bánatát elmondta, soha titka előttem nem vót, hát azt hiszi, ez mindig így lesz. Ha ő mostan látná, hogy megyünk egymás mellett, Zsuzsikám, tán a villanyos alá ugrana bánatába. Zsuzsika lesütötte a fejét. Ezzel mulattatja? Hát menjen a villanyos alá. Inkább ne beszéljen, mint ilyeneket mond. De Jóskából, az ő halk, duruzsoló hangján egyre jobban csordogált a szó. - Hogy most hazahoztam azt a hat mázsa negyvenkét kiló búzát a géptől, mán ők azt hiszik, el vannak látva a télre a sok gyerekkel, hogy már dógozni se kell senkinek, csak sütés-főzés, dinomdánom, azért gyűlölnék most engem annyira, mert tudják, hogy a szemem a zsákon, már ők abba többet nem parancsolnak. De a bornyúmat se adom ám, mer ők úgy gondolták, hogy mikor nekem adták, azt hitték, hogy az mindegy, az csak olyan szó, hogy az enyém, mer hogyha szükség lesz rá, hogy a gyerekeknek meg nekik télire való ruha, csizma, cipő kell, eladják. De most mán látják, hogy házasodok, és el fogom vinni a bornyút is meg a búzámat is meg a fejjérgúnyámat is, meg mindent. Gyűlölnék hát most téged, Zsuzsikám, mer azt hiszik, te vagy az oka.

Nincsen neked jó neved a házba minálunk, azér sietni kell ezzel a házassággal, mert attul félek... Hallgatott. A lány lesütötte kicsi, konok fejét, mogorva lett, s igen sietett apró lépéseivel. Valaki szembejött velük, egy parasztlány, s utána fordult, utána nézett Zsuzsikának. Ezt már többször észrevette Jóska, hogy különösen a nők utána néznek a lánynak. - Mit níznek rajtad? - mondta.

Most vette észre, hogy milyen elegáns a lány. Ragyogó-lakk csinos cipője volt, testszín harisnya, kék szoknya, fehér blúz és a nyakában igen tarka szép kendő. A haja is rufrira volt kihúzva a kendő alól, frufuban, s olyan volt, mint egy színpadi szép kisasszony. Zsuzsika mosolygott, ő tudta, mit néznek. Jóska, mióta megkérte a lány kezét, valahogy ellenségesen nézett rá. Ki tudja, milyen titok ez: mindent külön felrőtt neki. Most kigondolta, de nem mondta: - Olyan cifra vagy? De így mondta: - Olyan szíp vagy? Zsuzsika hallgatott, titkosan mosolygott. - De te mér nem szólsz? - kérdezte Jóska - mindig csak én beszélek, te meg mindig hallgatol. - Maga a férfi, magának kell beszélni - mondta kissé csintalanul, kissé bizonytalanul Zsuzsika. Nagyon csodálkozott ezen a legényen, ez mindent elmondott, minden gondolatát, olyanokat, hogy ő nem is értette, hogy nincsen benne szégyen, az ilyent kimondani. Nem fél, hogy ő kibeszéli, elárulja? Micsoda bizalom ez? Mindig fejjel ugrik a kútba, eszeveszetten. És őt csiklandozza ez a csodálatos őszinteség, megveszi a szívét, lehunyja a szemét, úgy fogadja, de ő sohase merete volna bajait, gondjait ily őszintén kiduruzsolni, semmi férfi, még Jóska előtt sem. - Tudod, mit mondott a nagyanyám, mikor megmondtam, hogy megházasodok - szólt Jóska, aki szó szerint vette a Zsuzsika biztatását, és úgy tele volt a szíve, hogy egész magát szerette volna átömlesztetni a lányba, s a legkényesebb, legkínosabb dolgokkal hozakodott elő, mert azt hitte, ezzel ad, csak ezzel valamit: sokszor úgy szerette volna, bár nagy bűn nyomná a lelkét, hogy azt rábízhassa, hogy életét kezébe tehesse az imádott leánynak. - Aszonta nagyanyám: hogy „megbánod te még, mint a kutya, amék kilencet fiadzott”. - Hát mennyen a fenébe - mondta a lány dacosan. Most már örült neki, hogy még mindig nem mondott se igent, se nemet a lánykérésre. Bolond ez, hogy ilyen históriákkal rémítgeti! Van ő tán olyan lány, hogy két kézzel kapjanak utána. És nem ilyen koszosok, akinek vasa sincs, hanem egészen mások, másfélék, urak, amilyenről ennek a nyavalyás napszámoslegénynek még álma sincs... Jóska elsápadt. Mindig ez a komisz elutasítás. Ki ez a lány? Mi adja az erejét? Nem szerelmes?... Nem volna jobb csakugyan sarkon fordulni most idejében, és elmenni örökre. A szíve összehúzódott, összeszorult; de hogy lehessen azt, mikor ennyire szereti. Szótlanul mentek egymás mellett, s neki az öreg katonasapkás koldus szava járt az eszében: „akit szeret az ember, annak mindent megbocsát.” Mindent? De hát ha ilyen hideg tud lenni most, menyasszony korában, mi lesz, ha asszony lesz? Lesz ebbül asszony? Még búvóbban, melegebben bújt hozzá, s úgy dűnnyögte: - Úgy szeretlek téged, Zsuzsikám, de úgy szeretlek téged, megveszek, mint a kutya. - Égjen meg - mondta a lány felcsucsorított szájjal -, az kell; égjen hamuvá...

A legény elsötétedett. Megborzadt e kegyetlen szóra. Minden nő ilyen irgalmatlan? vagy csak ez?... éppen ez, akit őneki kell szeretni?... Ellenséges érzéssel tűzbe jött... Valahol a gondolatai mélyén olyanok motoszkáltak, hogy ez nem az a lány, aki neki kell, rabságba akarja ez őt fogni... jó lesz innen menekülni... Hirtelen a góg is felébredt benne! Az istenért, nagy dolgot tett, nagyot mondott: mégis, megkérte a kezét! még mit akar! Férfiszabadságát áldozza fel, egész életére kötelezi magát, hogy eltartja! érte dolgozik, már csak olyan terveket csinál, amiből a lánynak lesz haszna, és ez így fumigálja? Megkeményedett a szíve, és „megállj, megtáncoltatlak - gondolta -, csak kerülj egyszer a kezem közé!”... Beszélek, beszélek - mondta magában -, de

minek? hogy kinevessen, és majd egyszer eldicsekedjen, hogy én úgy bomlottam utána?... Gonosz ez, kegyetlen. Irgalmatlan. Düh lobogott benne: hím dühe, aki nem bírja lekapni s lenyelni a párját, és megfúlt volna, ha valahogy meg nem alázza. Micsoda keménység ez: megkérette, nem felelt, és minden szavában ellenez... Hamuvá égjen?... Ez a felelet? Szép felelet. Míg a moziban a jegyváltásra kellett várni, Jóska piros arccal, dühösen állt a lány mellett. Hegyeset sercintett, hogy a tekintélyt mutassa. - Tudsz-e ilyen szépet köpni? - szólt fölényesen. És büszke volt rá. A lány elámult. - Nem tudom én - mondta elfordulva. - Ez mi? ez valami új? - tette hozzá. De Jóska nem hagyta békén. - Hát varrni tudsz? - piszkálta szinte mint idegen, heccelve. - Nem - vadult el a lány. - Hát főzni? - Azt se. - Hát stoppolni? Zsuzsika a harisnyájához kapott: - Mér, hogy lyukas a harisnyám? - Csakis. A lány elvörösödött, mert eszébe jutott, hogy hisz a legény nem láthatta a harisnyán a lyukat, a jobb lába hüvelykujján van a lyuk. - Azt se - mondta gőgösen. - Hát mit tudsz? - Semmit! csak enni meg aludni! A legény nézte, félig lehunytt szemmel! Milyen hetyke. Milyen szép. - Csókolózni se!

- Azt se nem. - Magadba nem. - Hogy? - Egyedül. Csak párba. - Menjen mán a feníbe a ragyás pofájával; hagyják mán. Jóska nevetett, boldog volt, hogy így felmérgeztette. Csak hadd tanulja meg, hogy ki az úr, hogy így is tud, de utána rögtön ellágyult: micsoda dolog ez, hogy ő kínozza a lányt, aki úgy bele van kavarodva a hálóba, mint egy gyönyörű vad madár, csak csapkod a szárnyával, míg össze nem töri magát... Hogy elfordult a lány, elfacsarodott a szíve; vajon ez el tudna válni? Sóhajtott: ha lehetne: ő is elválna! Ha lehetne! inkább most, mint később! túlságos ez a szenvedés, és oly kevés öröm. „Égjen meg”, folyton csak az jár az eszébe, ilyen mond! ahelyett, hogy igent mondana! De azért vett neki előkelő helyet, mert szép és szépen van öltözve, nem viheti olcsó helyre. Fél napszámját odaadta a két jegyért. Ott ültek aztán a sötétben. Karjukat összefonták, s Jóska egyre forróbban érezte, hogy a lány enged. Vér szállt a fejébe, s egyre feljebb szorította a lány karját, fent a hónaljáig, s le is hajtotta fejét a lány vállára. De az csak tűrte, de olyan egyenesen ült, olyan keményen és előre nézve, a mozira figyelve, mintha semmi se történne vele. Ez a kétórai csend és szótlanág összefűzte őket; mintha a két szív egy fazékban volna és puhára főne. Mikor kijöttek, mindkettőjüknek égett az arca és egész teste. A hűvös este jólesően legyintette meg őket. Ugyanúgy szótlanul mentek a hosszú utakon hazáig, csak szorították egymás kezét, s a lány ajka kicserepedett. Az épülő malomnál önkéntelenül az állványok alatt mentek át, s Jóska hirtelen átölelte a lányt, és megcsókolta a száját. A lány nem tiltakozott. A legény hátulról ölelte, csókolta, de ő hirtelen egész testében a minapi érzést érezte meg ott az asztal mellett, mikor a mérnök megölelte. Egyszerre kitépte magát, s elfutott. Jóska remegő lábakkal utána. Egy hangot sem adtak, még tán nem is lélegzettek. Mikor Zsuzsika bement az udvarba, Jóska megállt a kapuban, és utána nézett. Milyen szépen ment a kislány, milyen gyönyörűen apró, kicsi lépésekkel. Az ajtóból visszafordult, kinézett, a szemük találkozott. Azzal eltűnt. Jóska tántorgó léptekkel indult hazafelé. Boldog volt.

Hát még ha hallotta volna, hogy mikor Zsuzsikát az anyja meglehetősen rosszkedvűen megkérdezte: - No, igen vagy nem? A kislány elfordulva, mintha a párnáknak beszélne, azt mondta: - Igen.

14

Ha már a lány kimondta az igent, akkor nem lehet mit tenni. A szülők ugyan nagyon el voltak keseredve, különösen az anya, mert nem azért szült s nevelt egy ilyen szép, egészséges lányt a világra, hogy az ilyen fiatalon eladja magát a bajnak, nyomornak és

szegénységnek. De hát az igaz, hogy más szerencséje még nem akadt, bár hiszen egy lánynak sose kell sietni. Hogy is akadna, mikor még a szemét se tudja fölemelni, úgy megy az utcán, mint egy kisbárány. Még az apa vigasztalta a feleségét. - Nem szükséges - mondta kedvenc szavát -, semmit se szükséges. Lesz, ahogy lesz. Mink is megéltünk, ők is megílnak. Másnap áthívták Turi Homok Andrásné, a sógorasszonyukat, mert Hitvesné Homok lány, Homok Kata volt, s avval megizenték a választ. Daraboséknál tisztességesen fogadták a követet, s ettől kezdve Jóska nem mindennapos, de már minden órák lett a háznál. Folyton itt ült, míg csak este a lámpát nem fogta vagy az öreg vagy az asszony, s megnézte a falon az órát. Ez volt a tisztességes jeladás, hogy ideje eltávozni békességgel, mert már jó lesz eltenni holnapra magát a becsületes munkásembernek. Ezzel megkezdődött életüknek egy új korszaka: a csendes és boldog együtt üldögélések szép ideje. Mintha el is múltak volna a viharok, egyszerre tiszta és egyszerű lett az élet, és minden olyan magától értetődő. Hála istennek, mintha nem is ők volnának ők, hanem rendes, révbe ért emberek, akik boldogan felejtik el a viharos csónakázást a szelíd parton. De az esküvőről még mindig nem volt szó, mert nemigen lehetett lakásra szert tenni. Csodálatos az, hogy tele van minden legkisebb zug. Ahun egy fedél áll, azalatt mindenütt emberek laknak. Itt a Sestakertben azelőtt télen át üresen állott húsz-harminc présház is a szőlőkben, nincs most üresen még a fatartó meg a nyári kemence sem. Hogy az országot így elpusztították, eldarabolták, Erdélyből idemenekült a nép, és azok, szegények, még az egérlyukat is meglakták. Ami késik, nem múlik. Reménység volt elég. Talán vincellérnek áll el Jóska, s már került is volna helye, de lakás nélkül, mert a mostani házbértörvény szerint nem lehet kitenni senkit a lakásából, ha hivataláról leköszön sem. Talán házmesternek, de csak legalább valami ipart tudna. Így elég beszélőnivalójuk volt. Bizony már a lány párnáját is megemelte. Nem azért ugyan, hogy nem „virtyog-e”?, hanem azért, mert boldog volt, hogy megérintette, mikor véletlenül kimondták előtte, hogy melyik két párna lesz a Zsuzsikáé. Újra nehéz napok voltak, szerelemmel kellett pótolni, ami a szegénységen múlt. Jóska kénytelen volt bevallani, hogy otthonról semmit se kap, csak egy váltó fehér ruhát, mert a sok öccse máris szétszedte az ő holmiját, hogy ő már úgymint házasodik.

- Micsoda beszéd az, ídes fiam - mondta Hitves Pálné -, hiszen annak kell adni mindent, azon kell segíteni, aki házasodik. Rettentő sérelemnek tekintette. Zsuzsika hiába hallgattatta el a legényt, hogy ne beszélje ki a bajokat a szülők előtt, ez olyan bolond volt, hogy ami a szívében, az a szájában. Így egyre feszültebb, egyre izzóbb lett a hangulat. Jaj, csak ez a szegénység ne volna... Zsuzsika néha oly tűnődve nézett maga elé... Nehéz szívvel, gondban... Hiszen neki nem számított, ő a fiatal szívével még soha nem érezte meg a nélkülözést, mert apja mindent kiteremtett, anyja minden munkát elvégzett előle. Ő csak élt és virult, s mint a mesében a piros cipős kislány, élő kenyereken, apja, anyja életén taposva járt a sáron, hogy nem lett szennyes a szíve sarka sem. De azt látta már, hogy az embereket elrontja, csúnyává teszi, veszekedővé, mérgessé, harapóssá a szegénység, és ez a Jóska, aki most már minden fillérrel beszámolt, olyan kevés pénzt tud hozni, s azt is mind elszedi tőle az anyja meg az a förtelmes szájú apja. Ettől félt különösen, hogy ez még bajt csinál egyszer, mert lármás volt, nagy hangú, és mindenki előtt kiabált, nem szégyellt az egész utcán botrányt csapni. Tele van bajjal az élet, és azt mind az a pénz teszi. De hát a szerelem mindennél erősebb, ugye? Zsuzsika odamenekült az édes szerelemhez, és úgy örült, ha magában maradhatott, lefekhetett, s kis kezeit összetehette, és piruló orcával azt a kimondhatatlan jó szorongást figyelhette, a zsibbadást a szíve táján. Ez a jó: csak ennyi a jó az életben. Jaj, de utálatos minden egyéb: csak ez a drága, meleg csiklandó, elájulásig égető, kövér, boldog, szerelmes kínlódás: ez az élet értelme, boldogsága,

haszna. És ezt úgy kiélvezte, ennek úgy odaadta magát, és csak hallgatta, hallgatta a többi buta dolgot. Tanyára mehettek volna, de azt ő nem akarta. Mindig városi lány volt, bizony nem temetkezik el élve a tanyára. Se szomszéd, se szórakozás, se mozi. Turi Homok András iskolaszolga volt. Ez azzal biztatta, hogy télire felvételi fűtőnek; aztán ha beválik, ott is maradhat, idővel pedellus lehet belőle. No de lakás itt sem ígérkezett. És különös, Jóska nem is kapott rajta, pedig Zsuzsikának tetszett volna. - Mír nem akarod? - mondta egyszer - iszen egy télire András bátyámék ideadnák a kisebbik szobájukat. Jóska hallgatott. - Nem való az nekünk. - Micsoda? - Oskola. - Mír? - Sok a deák. - Hászen neked nem kell a deákokkal, semmi dógod velek. - Nem is miattam. - Hát. - Hát temiattad. Zsuzsika nagyra nyitotta a szemét.

- Féltékeny vagy? - Az hát. Zsuzsika elgondolkozott. Eszébe jutott a mérnök, akihez azóta sem mert elmenni, meg a Panka néni szava. Ez akkor annyiban maradt, de mikor egyszer az iskola előtt ment el, s éppen ömlött kifelé a sok nagy deák, álmodozva nézte őket. Aztán belepirosodott, olyan sokan megálltak, s megnézték őt. Suttogtak is egymás közt róla. Alig tudott elszaladni, az egész kollégium, azt hitte, utána fut. Tudja a csuda, ő nem félt tőlük! Ugye, a mérnök úrtól is megvédelmezte magát. Mikor hazaért, otthon magából kikelve találta az anyját. Egész fakó volt a kemény fekete asszony. Dúlt-fúlt, rekedt volt, ki-kitört minden semmiségért. - Hova tetted a kisbögrét. Tán eltörted. Ha megfogom a kontyod, szálanként szedem ki. Nagyságos asszony. Mán azt hiszi, minden szabad, minden telik. Hogyne, nagy szerencsét csinált! Úrfit kapott!... Becses úrfit! Féltik a szülei tőle! Ilyen koszosoktól! Félthetik. Már Zsuzsika látta, hogy az anyja pletykát hallott. - Mi baj, anyám! - mondta csendesesen. - Hallgass! - vagy megtanítalak!... Fene egye meg a buta lányfejedet, ahelyett, hogy valamit tudna vagy tanulna, de már viszket a talpa! Ha, vigyázz, nem viszed el szépen!... Mit ugrálsz! most is a Maróti-tanyán jár... Megizente az apja!... Zsuzsika elszédült. A Maróti-tanyán!?... Hisz ott a hadiözvegy, akit Andrisnak ők kommandáltak. Nem értette az egészet, de a szíve rettenetesen megfájdult, valami szörnyű veszedelemtől félt. Kiment a disznóólba, és lehajolt az öreg kocához, vakargatta a hátát, és telesírta a kötőjét. Jaj, már régen nem volt baj, már jönni kell valaminek!

15

Andrissal is baj van. Folyton szegény lány után néz. Pedig jól él, folyton mulatság van körülötte, megtanulhatná, hogy milyen jó a pénz. Szeret enni, inni, mulatni, mégis olyan utolsó szegény emberekhez pártol, mint Darázsiék, aki azelőtt talyigás volt, de mikor a lova megdöglött, nem tudott többet lovat szerezni, a sok gyerekével behúzódott az urak árnyékába, egy városi úrnak a szőlőjébe lakik, akkora putriban, mint egy sufni, az igaz, hogy könnyen él, semmire sincs gondja, csak a zsákot tartja, lakása, fűtése megvan, kap lisztet, zsírt, hagymát, szalonnát és még egy kis pénzfizetést is, és neki más gondja nincs, csakhogy minél kevesebbet lendítsen, csak épp kiszúrja az urak szemét. Ilyenekhez jár az Andris. Ennek bezzeg nem kell a Maróti lány meg más tisztességes fejjérseléd - megesett!... no, nagy sor... hiszen kaphatna igazi hadiözvegyet is, akinek volt ura! De hát hiába húzzák a kutyának a fejét az asztalra. Nem is érdemes ilyen szegény jányokról beszélni se, egyik olyan, mint a másik, soványak, nevetősek, ugrifülesek. Ezek közt jól érzi magát. De komoly, vagyonos, ruhás, becsületes lányokkal nem tud mit csinálni. Csupa halál és kétségbeesés az anya sorsa, mikor azt látja, hogy két ilyen hatalmas, világcsudája, szép gyereke van, s egyik sem tudja a maga javát. Mit akarnak, mit akarnak a jóságukkal, szépségükkel, ha ilyen szerencsétlen természetük van, hogy mindenik boldogságot szerezhetne, s egyiknek se kell. Szörnyű rosszkezd volt a házban, senki

sem beszélt. Az öreg megette a vacsorát, savanyú krumpli volt, de olyan savanyú is volt ez az élet. Ma egész nap nehéz munkában volt, fát vágott ki szakmányba, úgyhogy kihajtotta magát, még lefeküdni se volt kedve, oly fáradt volt. A felesége még rosszabb volt, folyton föl-fölveszekedett a nagy csöndben, és káromkodott. - Majd megtanítalak én benneteket. Zsuzsika pedig ült magának a kuckóban, és hallgatott. Már régen megszokta, hogy még munkát se vett a kezébe, csak ült, ült, és a testében zsbongó szerelmet hallgatta. Jóska a Maróti-tanyán volt!... Úgy szédült, ha erre gondolt, zuhant, zuhant lefelé a semmibe. Éppen feküdni készültek, mikor muzsikaszót hallottak messziről. Az anya mindjárt megijedt, érezte, hogy a fia lelke szól a zenében. Az apa könnyelmű szívével fölügyelt. - Ugyan ki lehet? A muzsika egyre közeledett, megállott a ház előtt. Akkor bejöttek, és az ablak alatt kezdtek rá. Zsuzsika elpirult. Boldog is volt. - A te Jóskád? - mondta az apa. - Hát ilyen legény az? - és egy kicsit hümmögetett rá. Nem is gondolta volna. Az asszony azonban nem engedett a rosszkedvéből, s kinézett az ajtón. Rögtön is visszakarta a fejét. - Rossz betegség!... Majd az málészájú!... Elhallgattak. Akkor ki lehet. Az asszony még beléjük szúrta: - Talán a Maróti-tanyán! Ott majd huzatja az úrfi... - Hát ki a, no? - szólt az apa. - A te fiad!

Az öreg elámult. - Andris? Andriskám? - s ragyogott az arca. - Egyem meg a lelkit. Há, fiam, mi ez? Andris csendesen mosolyogva lépett be, mint egy fiatal medve. Már nem volt katonaruhában, mert az anyja megőrizte a legénykori ruháit. Tarka utazósapkát kapott valahol, az fityegett hetykén félrevágva a búbján. - No, idesanyám, mi a nótája - mondta az anyjának -, hogy reccsentem nyélbe. A cigányoknak be kellett jönni. Alig értek a kis szobában. Körbe állott a négy cigány, primás, kontrás, brácsás meg a klárinétos. - Mer mír azír - mondta boros áradozással, debreceniesen cifrázva Andris - olyan kedvem van, idesanyám, még a kutyám is leül maga elibe, úgy kell neki szógállni!... Az anya kicsit mosolygott. A napszámosember asszonyának öröme volt az arcán. Ez mégis megenyhíti az életét, ha a fia örvend és mulat. Ember lesz ebből, ha nem nagy gazda is! Szegény ember úgyse tesz félre egy garast se, nem gondol a holnapra, nem úgy, mint a gazdák, akik kétszer szeretnék megenni az ételt is. Szegény embernek a jövője a két karjában és a munkakedvében van. Hadd örüljön hát a „fiam”, úgyis eleget szenvedett... Így jobban szeretik őt a vagyonosok is, pedig az a reménység. Hadd mulasson, nem költi apját-anyját. - Idesanyám, békíteni akarok! - mondta Andris, és ölelte az anyját - békíteni akarok a sorsommal, e pedig nem esik meg bor nélkül... Most a primásnak esett neki: - Lacikám, a nyüstit neki, ídes Lacikám, most olyant húzol, amilyent még a fileddel sem hallottál. Adott pízemér azt húzd, akit parancsolok! Nem emíjen amojant. - Orosz nótát fogtok tanulni - mondta aztán, és elkezdett fütyülni. A primás halkán kísérte, pengette a húrokat, és lassú, síró, idegen dal libegett a kis szobában, idegen ízeket, szagokat hozott, idegen érzéseket. Nekik csak furcsa volt, különös, de Andrisnak szívére ment, s egyszerre csak a vastag legény elvágta magát az asztalra, s elkezdett tele tüdővel zokogni. Megilletődve nézték, Zsuzsika odabújt hozzá, és simogatta a fejét. - Ezt mán tudta a kisfiam danolni - mondta Andris, és újra s még hevesebb zokogásban tört ki. - Nem baj, Andriskám - mondta a primás -, majd szólok a főjegyző úrnak, elhozassuk a feleségedet a gyerekekkel. Andris felbődült. - Az nem kell... Az asszony nem kell, csak a gyerek. Kínos csönd volt. - Nem szeretted? - kérdezte Zsuzsi. Andris hallgatott. - Szerettem - morogta -, nagyon is szerettem, még most is szeretem. De nem magyarul gondolkozott, csak a spórolásra. Hét pokol volt nála az életem... Idesanyám, nem értett meg engem. - Orosz vót, fiam.

- Nem orosz vót! az én asszonyom vót! Úgy kellett vón neki érezni, ahogy én érzek! azt kellett vón neki gondolni, amit én gondolok!... Ahogy maguk, idesanyám... De ha én azt mondtam fejr, akkor azt mondta fekete... Megöli magát, ha ellene szóllok. - Ölje.

Andris hallgatott. - Mir jöttem el, ides szülém! El kellett szöknöm az asszonytul, ha nem akartam megbolondulni. - Hát a szíved hozott haza, fiam, a szüleidhez! - A szívem hozott, idesanyám, de el kellett szökjek az asszonytul. Idesanyám, míg meghalok, siratom... Húzd rá... Nem azt! ne magyar nótát! azt az orosz, hé... akit fütyültem... ezt... améket a kisfiam is tud... Újra ráborult az öklére, és sokáig sírt. Akkor nyílt az ajtó, s bejött Jóska. Mentegetőzni kezdett. Csudálkozva nézte a dolgot, a cigányokat, az András sírását, a pipázó Hitves Pált és a Zsuzsika mozdulatlan, rémülten ránéző arcát. Megjelenése mindenkit megzavart. Az anya halvánnyá lett, és elfordult, az apa lesütötte fejét, Zsuzsika dermedt volt. Csak Andris pattogtatta tovább az orosz nótát. Jóska megérezte a levegőt. Mentegetőzni kezdett. - Hajnalban értem jött Jóna uram, ki kellett velle menni a tanyára, csak most jöttem be. Evvel leült Zsuzsikához ugyanarra a székre, úgy, ahogy szokott. Fagyos csend volt. Még Andris is elhallgatott, s búsult. - Milyen tanyára - kérdezte élesen az öregasszony, aki a suton ült hátul. Jóska az éles hangra megzavarodott. Már rá is ragadt a hangulat. Nyersen mondta: - Marótiék. Erre mindenki ránézett, még Zsuzsika is olyan mozdulatot tett, mintha ragályos beteg volna, akitől menekülni kell, hát mégis igaz? Az öregasszony felállt, s előrerontott a szoba közepéig. - Hát Darabos úr, azt akarom mondani, hogy tudom én, hogy maga a Maróti-tanyán járt, de az nekünk semmi, Darabos úr. A mi lányunk szegény jány, szegény emberhe való, nem akarjuk, hogy aztán a maga szülei lenézzék. Jóska sápadt lett, felállott, várt, senki se jött segítségére. Rápillantott az öreg Hitves Pálra, aki konokul pipázott, Andrisra, aki hallotta is meg nem is, a maga bánatátul, Zsuzsikára, aki fejét lesütve ült a szék sarkán. Megfordult vele a világ, felemelte az öklét, szerette volna magát vagy mást főbe ütni. De csak ennyit mondott rekedten: - Hát akkor isten áldja meg, nénémasszony.

Az öregasszony nagyon gyorsan így szólt: - Isten áldja meg, Darabos úr. És Jóska elment, mint a leforrázott eb. A cigányok nagy szemet meresztettek, s rákezdték a Rákóczi-marsot.

16

- Az isten pofozza meg, valahun egy vénasszony van a világon - káromkodott Jóska, csúnya debreceni nyelvével -, nem elég nekem a magam annyával, nagyannyával harcolni, iszen ha hazamegyek, ahho kípest még a pokol is mennyország! De meg még a más anyja is nékem ugrik, mint a tigris! Felismerte a Rákóczi-marsot, amit lakodalom, bál végén szoktak húzni. - Kimuzsikáltat engem? egész világ csúfjára? Egész Debrecen mán csak énrajtam fog röhögni? Rettenetes dühös volt, gyűlölte még az emlékét is ennek az egész ismeretségnek. Az arca égett, a szeme könnyes volt, borzasztóan szerette volna dühét kitölteni valakin, utóvégre mégse puja, akivel így lehessen elbánni. De nem látott más ellenséget, csak a híres, vén talyigást, Kállai uramat, aki elakadt a homokon, és iszonytatóan verte nagy, sovány, egyetlen lovát az éjszakában. - Minek bántja, kend, azt a szegény jószágot! Kállai uram megállott, ránézett, egyet szusszantott. - Mit sajnálsz, hé - mondta -, úgyis lehúzzák rulla hónapután a frakkot! Avval újra kezdte a ló biztatását. - Gyí, a búr essen le rullad!... pihentetem mán... Avval hagyta egy kicsit lihegni a szegény párát. Jóska nézte egy darabig, akkor aszonta: - Gyűjlik csak, emeljük ki neki a talyigát! Fogta a kapát, kezébe nyomta az öregnek, ő is egy rudat vett, s nekivetették vállukat a kerekének. Azok lassan engedtek, s egy kis dombocskára zökkentek. - Gyí - ordította el magát a talyigás, és a ló megindult a nehéz teherrel a homokos úton. - Majd még minesztránsokat tartok néki ezután. Azír ló. Nem pap. Hogy húzzik! Jóska azonban valami jó érzést, egy kis melegséget érzett a szíve tájékán. Mennyit marják, bántják őt az asszonyok, pedig hát ember ú! nem állat! hogy így szánakozzanak rajta. De ha ő jó

ember, akkor mér nem hiszik el?... Ha ő jót akar, mér nem nyugszanak bele!... Mit akartak ezek itt ővele?... Hát egy szegény lány, akinek a világon semmije sincs, apjával, anyjával együtt nem ér meg egy... szóval vagyontalan, semmitlen - akkor mit követelőknek?... Azt hiszik, ő olyan szerelmes, hogy már most legényfővel hagyja, hogy azt tegyék vele, amit akarnak? Be akarják fogni, mint Kállai uram a lovat, és ahelyett hogy meghallgatnák, megbeszelnék, csak ostorral, löccsel? Hát lehet ez? ez a házasság? Azért megy ki az ember egyik családból, hogy a másikban még nagyobb szolgaságba jusson?... De hiszen, ha a saját szüleinek valamit az ember eltúr is, eltúri-e más szüleinek? még ha az a másik a szerelmese is? Égett a szeme, a halántéka, s csak ment, csak ment előre, maga sem tudja, merre, hova.

Nem jól van ez, nem neki való lány ez; nagyon kevély, nagyon kegyetlen. Nagyon tudja, hogy szép, nagyon könnyen tud férfival szóba állani. Nagyon öltözik, nagyon megnízeti magát. Világ cifrájának való, nem hűséges feleségnek; emberek szeme fényének, nem szegény legény boldog kis életpárjának. Mindig harag, ahányszor csak találkoznak, ahányszor együtt vannak. Mindig el kell romolni a kedvnek. Sose érzi azt a jóságos szelíd boldogságot, hogy a lány keresi a kedvét, örömét, hogy csak vele akar gondolkozni, csak őneki akar cselekedni. Égjen meg hamuvá!... - feleségnek való az, aki ilyet mond? Ilyen büszkeség! ahelyett hogy rémülten rohanna a szívére, ha veszedelem fenyegeti a választott párját? Mit akar ez? legyőzni őt, és a szekere elé fogni?... Hát nagyon téved, ha azt hiszi. Van még férfibüszkeség is a világon. Kap ő más lányt is, gazdagot, tanyásat, akinek nem egy malaca van, de szekere, lova, micsoda boglya szénák az udvaron, két tehén az ólba, hízó, pulyka, liba, kacsa, minden... És olyan csendes, mosolygós, olyan uras, mint egy ténsasszony... Lehetett látni, hogy mingyárt megtetszett neki... Maróti lány! Nagy família! Mindig azt mondta az ő apja, hogy egy legénynek sose szabad elveszteni a büszkeségét, míg a férfiasságát el nem veszítette. Nohát. S eszébe jutott: egyszer ez a szóváltás volt köztük: - Nagyon szíp vagy. A lány lesütötte fejét. - Igen hallottam valamit, nem mondom meg, mert elbáznád magad: aszonták, nem rendes dolog: világszíp vagy. - Azt én úgyis tudom - mondta ekkor a lány. Ő hallgatott. Most felelt rá magában: No, ha tudod, legyen tiéd a világ! én nem leszek. Fél éjszakán át futott a homokos utcákon, míg annyira csillapodott, hogy hazamenésre gondolt. A lába úgy indult, hogy Hitvesék felé menjen haza, de észrevette, és fordított a gyeplün! Nem úgy lesz az, ahogy Hitves Zsuzsika gondolja! Evvel fütyörészve hazament; otthon, szokás szerint nyitva volt minden ajtó. Minek zárnák be az ajtót éjszakára a szegény emberek, ugyan mit lophatnának el tőlük? Még megkereste a fazék borsót, s örült, hogy talált benne. Ezt az ő jó édesanyja mentette meg neki. Evett, és lefeküdt helyére. Nyersen felkacagott, s azt mondta: - No, készen vagyunk, lú, löcs, tajiga, cakk-pakk! Ellenben Zsuzsika nem tudta, mi történt vele. Olyan rettenetes kétségbeesés vett erőt rajta, csak vergődött, csak vert a kis szíve, mint a foglyul esett madaré. Nem tudta tisztán, mi történt itt, oly gyorsan folyt le, ki se beszéltek magukat a népek, az anyja csak sértegetett, Jóska meg csak elment. Azt nem is vette észre, hogy még a cigányok is beleavatkoztak.

Hol fehér volt, hol piros, szédült és ájult, és takarta, mutatni sem merte, kezdett ágyazni. Még jó, hogy a kis öccse, Ferenc, nincs itthon, aki hírét hordja... Sohase tudta, hogy lett ennek az estének vége, csak akkor ébredt eszméletre, mikor sötét volt a szobában, s mindenki aludt. Ő nem, ő nem tudott aludni, őt nem hagyta a zakatoló szíve. Csak azon törte a fejét, Jóska bevallotta, hogy már mást szeret, a Maróti-tanyán volt, a Maróti lányt szereti, elcsábították tőle. Zuhant, zuhant vele lefelé az ágy a rettentő mélységbe! Ha elszundított is egy pillanatra, már a másikban felriadt iszonyú rémülettel az új zuhanásra... Az Isten, az Isten, ó, jaj, az Isten verje meg, aki elvette tőle az ő Jóskáját. Az egész éjszaka ilyen gondolattalanul, ilyen szörnyű állapotban telt el. Reggel felé valami rémületest álmodott, Jóskát látta darabokra vágva, és ő

szedegette össze kötényébe a darabjait, mint a feldarabolt sütőtököt, hogy egy morzsikája, egy magja se vesszen el, és irtózott, szörnyedt a vértől, és mégis muszáj volt: mintha így meg tudta volna menteni, neki az lett volna a kötelessége, s közben folyton muzsikát hallott, fekete ördögök a Rákóczi-marsot húzták és vigyorogtak a szemébe, s az anyja kergette, nem hagyta... rettenetes volt... ki akarta szórni a kötényéből az összeszedett csontokat. Valahogy mégis felébredt, s így megmenekült a borzasztó érzéstől... De alighogy emberré érezte magát, szörnyen izzadt, csupa lucok volt a teste a takaró alatt, már rá is eszmélt a szörnyű valóságra, a minden álomnál iszonyúbb igazságra: érezte, hogy nem látja többet az ő Jóskáját. Erre halottá vált, minden teste, karja, lába jéghideg lett: más fogja ölelni, más fogja szeretni, más fogja, más lány, egy megesett Maróti lány az ágyába venni. Még lélegzeni sem tudott, csak pihegett a sötét szobában, az ablakon már derengett egy kis fény, bár meg ne virradna soha. Soha. Jaj, de ebben hiába bízott, a nap nem törődik a szívek kívánságával, könnyörtelenül közeledett valahol csengős-pengős lován, szikrázó lámpással bevilágítva minden zugba a földön és a lelkek sötétségében. Mozogni kezdtek a szülők. Anyja már fölkelt, mezítláb, tüzet gyújtott a tüzelőben, bár fázna fel és halna meg; apja is kinyújtotta lábát a dunyha alól, áll a favágó bak fűrészlábja valahol egy urasági udvarban, s már roppan-pattan az eresztékje, húzza, vágja. Csak a bátyja horkolt nyugodtan, sok bort bevett tegnap, nyomja. De az is felébredt, s rögtön megszólalt: - Parádés kocsisnak híjtak Gyarmathy nevű uraságho. Ma beszegődök, de csak kis időre. Megkezdődött az élet mindenkinek: csak az övé volt halál.

17

Soha nem látta többet Jóskát, mintha meghalt volna, mintha soha nem is élt volna. Milyen nagy város ez a Debrecen, csak azok látják egymást, akik szeretik egymást. Bezzeg eddig nem volt óra, nem volt perc, hogy ne tudtak volna egyik a másikáról; ha dolga nem volt, mindig nála ült, de ha munkába ment is, az volt első dolga, hogy reggel beszólt. Tudta, kinél van, mit csinál, hol fárad, tudta, mikor jön, várta, már a szíve előre nevetett, ha közeledett az érkezés perce. Ilyen buta, ilyen buta legyen egy legény, hát szabad egy férfinak otthagyni egy lányt, hogy az anyja megsértette egy szóval? Egyetlenegy szóval!... „Hogy a milányunk szegény lány, szegény emberhez való, nem akarjuk, hogy a maga szülei lenézzék”... Hát mivel van neki többje? még tetűje sincs több, mint nekünk - merengett Zsuzsika -, nekem van két malacom, és milyen szépek, olyan elevenek, mint a gyík, neki meg egy rossz kis bornyúja. De hiába a tünődés, hiába a fejtörés, szívgyötres, avval nem lesz meg, ami elveszett. Zsuzsika úgy leolvadt, csak a csontja-bőre maradt, a szeme karikás lett, az arca sárga, a karján löttyedt a bőr, az egész lány odavolt. S telt egyik hét a másik után, s egyszer csak azt hallja, azt a hírt, hogy a Jóska házasodik, elveszi a megesett hadiözvegycet, a Maróti lányt, a tanyával. - No, vegye el őtet meg az Isten - mondta Zsuzsika -, és rakja meg az egész arcát-nyakát darázsfészekkilíssel, én többet nem gondolok rá, rá se tudnék nézni. De mikor ezt mondta, akkor is reszketett, s egyik ájulásból a másikba esett. Egyik percben azt mondta, soha nem is kellene neki, másokban, hogy a világ minden kincséért le nem mondana róla. De azért, ha te így, én is úgy; szinte örült, hogy Andris bátyjának most olyan mulatós kedve van, minduntalan hozta a cigányokat, bort, az apjuknak is inni kellett, ami ellen uraskodó Hitves Pál nem tiltakozott. Barátokat is hozott, hol ezt, hol azt, és Zsuzsika próbálgatta, vigadni akart, de mihelyt komoly szó lett, rá se tudott nézni egyre sem, és olyan csípős volt, mint a csalán, mindenkit maga ellen bősített. Az volt a baj, hogy nem volt neki senkije, akivel kibeszélje magát, szívéből a bajt. Ha lett volna neki egy jó lánytestvére, mondjuk, egy vénlány, akivel megoszthatta volna örömét, bánatát, minden titkát, akkor könnyebb lett volna

megszabadulni a rettenetes fájdalomtól. Az megvédte, megvigasztalta volna; már azzal, hogy kihallgatja, megkönnyebbíti, mert ki kell mondani a szívből a szót, különben megfúl az ember. Midász a nádasnak mesélt, de Zsuzsika nem volt ilyen okos, még az öreg disznót is elhagyta, már annak sem mizserált, semmihez sem nyúlt, csak hevert dologtalan, minek akármit is kezdeni, mikor az egész élet semmit sem ér. Egyszer aztán Andris azzal jött haza, hogy ő is házasodik. Nagy volt a rémület és csodálkozás. - Kit - kérdezték félve, mert rettegetek a szülők, hogy a koldus Darázi lányt. Még fellelegzettek, mikor valami másat mondott.

De hamar kisült, hogy ez is csak olyan dolog, hogy szegénynek nem szógál a szerencse, valami istenadta szegény ember hetedik gyereke volt, dada, szárazdada vagy pesztra volt, és az úton ismerkedtek össze, a nagyerdei fasorban, a lány a csipkés kiskocsit tolta, Andris meg trágát vitt szekéren a szőlőbe. Hát volt méreg, volt bánat, de Andrissal nem lehetett játszani, nagykorú volt, s csak akkor szólt a dolgról, mikor már egyszer ki is hirdették őket a templomban. Két hét pedig kis idő arra, hogy jól el lehessen rontani a házasságot, mert Andris megtette, hogy az első héten haza se jött, ott hált a lovakkal az uraság istállójában, felőle sírhatott itthon az anyja. Zsuzsika is erőre kapott a bátyja erejétől, s most először ment el hosszú idő óta a mérnökökhez. Ott sem érezte magát úgy, mint régen. Az is bántotta, hogy mindenkinek szemet szúr a soványsága, nagyon szégyellte magát érte. Az úr is, mikor megjött, rá se nézett, nem is szólt neki, biztosan utálja, hogy ilyen csúnya sovány... De a nagyságos asszony szép, gyönyörű szép, szebb, mint valaha. Nagy, kövér, remek. - Sokat búsulsz, fiacskám? - kérdezte tőle. - Nem. - Ne is. - Én nem is. - Egy férfiért sem érdemes. - Nem? - Egyér sem. Mind az egész világot kívánja. Zsuzsika megremegett. - Mind? - Mind, fiam, mind. Ha úgy szerette is, hogy halt utána: egy idő múlva úgy megunja, hogy hal, ha látja. Zsuzsika nem mert szólani. Olyan bánat volt a szép asszony hangjában, érezte, a szívéből jött. És érezte, hogy valami közös sors, közös nyomorúság fúzi össze az asszonyokat. - Jobb előbb kiábrándulni, mint utóbb. Mikor még lehet segíteni. Zsuzsika lehajtotta a fejét, s a cipőjét nézte, hogy senki se nézhessen az arcába, a könnyes szemébe. - Mindegy az, kicsikém, akár ahhoz megy az ember, akit szeret, akár ahhoz, akit nem szeret. Minden szeretetnek vége van egyszer úgyis. És akkor csak nagyobb a bánat, ha abból ábrándulunk ki, akit szerettünk, mint abból, akit úgyse szerettünk. A mérnök úr jött be. Nézte a kislányt, aki ott kuporgott a felesége lábánál. - Mikor lesz az esküvőd, Zsuzska? - Sohanapján. - Nono. Hol a vőlegény?

- Aratáskor a jég alá esett. Azért a nyelve még megvolt, tudott felelgetni. - Kár. És erősen nézett Zsuzsikára, aztán hallgatott. Akkor a mérnökné kiment a szobából, és ők magukban maradtak. A kislány állott, elfordította a fejét, és szédülni kezdett. Már megint az az izgalom, az a kellemetlen hőség... Istenem, mi ez?... A férfiak állanak, előre vetik a fejüket, és néznek, és mit gondolnak?... Mit gondolnak, hogy attól úgy megpirosodik egy lány orcája, mintha szégyen érte volna... A mérnök úr szivarozott, mint mindig. A szivarral tele volt a szája, vastag ajka körül dagadt a szivaron, mint mikor a fa kövéren beforrja a sebet. És Zsuzsika egy villanásra ránézett. - Mír kár? - kérdezte. - Mér?... mert most szerencséje lehetett vóna. Úgy szólt a mérnök, oly csalogatóan, hitegetően, mint aki jót akar. De a szeme mást mond, a szeme farkasszem, rágó, vérszívó, kegyetlen, véres. - Felvettem vón a vasúthoz. Zsuzsika elalélt. - A vasúthoz?... - Igen. - Minek a vasúthoz? - Állásba. Örökös állás. Nem kellett volna neki soha többet napszámba járni. Lett vón neki rendes fizetése. Minden hónap elsején fixfizetés. Télen-nyáron, egyaránt. Zsuzsika szeme könnyes lett. - A buta, a buta - mondogatta. - Lett volna neki nagy prémes bundája, sapkája. Ha a vizsgát leteszi, rangja. S a mérnök úgy nézett, úgy susogott, mintha titkos szavakat súgott

volna a lány fülébe. - Még lakást is tudtam volna adni. - Lakást? - Megüresedik a kisebbik kertészház... nálam... a szőlőbe... Még dolgozni se kell érte, csak épp virágokat... Ide kellene neked bejárni, az udvarba, hogy a virágokat gondozd. Könnyű munka, szép munka... Szereted a virágokat? - Igen. És Zsuzsika lehunyta a szemét. A mérnök egyre halkabban s már lihegve mondja: - Akkor te jó kislány vagy. - Mír? - Ha szereted a virágot. - Mér, maga is szereti? - Én is. - Milyen virágot szeret? - Te cigány... Zsuzsika elhúzta a fejét. - Mit is akarok mondani... - No. - A bátyám... - Mit csinál? - Házasodik. - Ki? - A bátyám... amék Oroszországbul gyütt... haza... Tudja... Az arca egész tűz volt. Jaj, most vigyázni kell; ha már ő elvesztette, legalább Andrásnak fogni meg a szerencsét. - Igen? - mondta a mérnök. - Ütet... tudja? - Mit? - Hát vegye fel ütet. - Hm. - A vasútho... Házasodik!... - Igen? - Igen. - Csinos menyasszonya van? Zsuzsika megijedt. A mérnök már egész közel hajolt, s megfogta a lány állát, mire ennek a teste kigyúlt, mint a villanykörte, ha áramot kap. - Zsuzsika. - No. - Most én akarok valamit mondani. - Valami jót? Az úr nyomban átkapta a fejét, egyik tenyerével a kontyát, másikkal a kis puha állát, torkát, hogy megcsókolja, de ő olyat rúgott, kapált s taszított rajta, hogy az ijedten eresztette el. - Nonono - mondta -, mi bajod te. Akarsz egy pár fülbevalót? - Mennyik - szolt Zsuzsika, és felkötötte a kendőjét.

Az úr utána szolt: - Még apádéknak se kellene öregségükre nyomorogni... De Zsuzsika ezt már nem hallotta, futott, mint egy örült, s meg sem állt hazáig. Otthon vendég várta, Andris volt ott, s vele egy kisütött bajszú úriemberforma, aki felállott, mikor ő belépett, s bemutatkozott: - Van szerencsém, Tóby Jenő - mondta. Furcsa volt, mintha egyik farkas torkából a másikba ugrott volna. Ez a férfi is rögtön úgy bámult rá, kidagadt szemmel, kinyílt szájjal, hol vörös volt, hol lötytyedt. - Mi tetszik, kérem? - Maga, kisasszony, első pillantásra, a sírig. De Zsuzsikának nem tetszett ilyen nagyon. - Cipész - mondta Andris. - Andris - kiáltott fel Zsuzsika -, eredjél a mérnök úrhoz, felvesz a vasúthoz, lakást is ad, a kisebbik kertés házba. Már meg is bánta, ahogy kimondta, de már vissza nem szívhatta, csak hátat fordított, és letette kendőjét, összehajtotta s betette a fiókba. - Szabad egy kis pralinét - mondta a cipész. Ő habozott, de kivett egy szemet. Kisvártatva kivette a szájából, és beejtette a tűzhely előtt a rőzsébe.

18

Jóskát persze nem lehetett látni! Kint dolgozott a Maróti-tanyán. Pénteken testvére, Zsófi is kiment vele háztűznézőbe. Tetszett is neki minden, mert kinek nem tetszene a szép jó ház, nagy istálló, jó boglyaszénák, disznóól s állatok, két pejlo, igen jó lovak, nagyon szép riskatehén, két fiatal malac, mert a nagy hízót már leölték, az is nagyon remek lehetett, mert tiszta súly volt benne százhatvanegy kiló. S jövőre már készen van beállítva a két süldő. No és a sok tyúk, szép nagy tarajos kakas, liba is hat darab. Csak a tojás annyi volt, hogy mikor véletlenül bepillantott a mellékszobába, ahova nem vezették be, isten ments csak ajtónyitáskor látta meg, egy nagy kosárt látott tele tojással, volt abba háromszáz is, ha nem ezer. De annyi dolgot adtak, hogy a karja majd leesett a rostálásban, már setét este volt, nem is láttak, a kamarában meg csak egy igen kicsiny olajmécses volt, de azért oly szívesen tudták kínálni, hogy „no, még ezt a szuszékot, még ezt a zsákot rendezzük el”, hogy nem lehetett „fájrontot” csinálni. Másnap meg neki a nagytakarításnak, mintha csak ötlet várták volna ezek esztendő óta, most kellett minden sarkot kiüríteni, kiszellőztetni, pókhálót seperni. Szombaton délre: nevetség volt, hogy mennyit végeztek. Zsófi pedig nagyon szemérmes volt, nem úgy, mint némelyik lány, akinek fel van vágva a nyelve, ő bizony nem tudott se kérni,

se elfogadni, igazán nem volt szegény embernek való. Lebbencslevest kaptak ebédre, semmi mást. De avval nagyon erőltették őket, hogy egyenek, egyenek. Lé a csak - mondta magában Jóska... Zsófi is elmosolyodott egy picit, de félt, hogy még öreg Marótiné mit gondol. - Egyen kedves, szeresse. Szeresse mán, no! - mondta az öregasszony. - Jaj, mán nagyon köszönöm szépen, nem kírek. - Ejnye hát, szeressítek mán - unszolta őket, s nem szűnt meg kínálni, amíg Zsófi utálattal még egyszer nem szedett. - Többet, többet - mondta az öregasszony, s maga rakott a tányérára. - Nem jó ez, ügyi? Otthon bizony maguk jobbat esznek. - Dehogysis. - Tudom én, hogy mások nem fogják el a hasuktól az ítélt - mondta a vénasszony -, de mán mink csak ahhoz szoktunk világiletünkbe, hogy az ember csak a hasán spórolhat. Mer ügyi, lelkem, a csizma elkopik, osztán a csizmadiával nem lehet alkudni, de még a botossal se, ha ruháralavót vesz az ember, pedig a ruha sincs ám plébül, az is kilyukad, elnyövik, itt az uramon ez e, lám, mán is elég vásott; ijent maguk nem is vesznek fel mán. - Ó, istenem, dehogynem. - Mer a szegíny ember azt mondja: minek spóroljak? Kótsük el, ami van, majd más ad; mert mástul íl a szegíny ember, igaz-i? Jól is teszi, mert a napszám mindig megvan: mindig megvan, kivált ahun már többecsken keresnek. De itt csak hárman vagyunk, mink öregek meg ez az egy jány meg a kisgyerek, hát nincs kire számítani.

Így dőlt a vénasszonyból a szó egész nap, pedig a szót is olyan nehezen mondta, mintha a hasából szakadna ki minden szó, mint az éhes embernek. Azt a sok adót! azt a sok kótséget! azt a sok bajt! betegséget! sorolta. - Ejnye, de hát mír nem eszik mán, lelkem? - Eleget ettem, köszönöm alássan. - Hát osztán, hogy spórolunk, van, hála istennek, mindenünk van. Mikor az én jányom kétéves volt, mán akkor hozzáfogtam én gyúteni neki. Itt vannak a víg vásznak meg a sifonok meg az abroszok, ágyhuzat, minden, amit a szepességi nímettül vettünk-e. Kinyitotta a szekrényt, amelyben fel volt halmozva a fehérnemű. - Jaj de fíltünk is a fóradalomba meg a komunba, hogy elrekvirálják, még ha az ember eldugta, ott meg féltette a nedvessigtül. Nízze, lelkem, milyen virágok vannak ebbe beleszúve. És elkezdte szemük előtt egyenként kitergetni a fehér darabokat, simogatta, fogdosta, mutatta, az ujjá reszketett a gyönyörúségtől, olyan jó volt neki fogni, fogdosni, valaki előtt sorra mind megbabrálni. Eleinte csak nézték, nézték, csodálkoztak, hogy mennyi minden van itt, de aztán elkezdett unalmas lenni, utálatos ez a dicsekedés... Nem lesz ebből semmi hasznuk nekik. - Mit gondol, ides jó fiam, máma csak egy darab vóna ebbül százezer papír, jaj, istenem, nincs is tán annyi píz a világon, amennyiír meg tudánk venni ma az ijeneket, rémisztó dolog e. Oszt, hogy a jányom, szegíny, ojan hirtelenbe meghalt (gyerekágyba feküdt, s hamar fel kellett neki kelni, mer akkor is ijen sok vót itt a jószág, disznó, minden, osztán megfázott, gyulladást kapott, jaj, elvette a jóisten), hát így maradt itt minden, mind ezé lesz e. Hát tik vajon mijen hamar haltok meg? - mondta magában Jóska. - Ez mind spórolás! - szólalt meg az öregember is, aki elég nagy görbe ember volt, igen jó természetének kellett lenni, hogy ezt a vénasszonyt el bírta viselni egy életen át. - Ez mind spórolás! Nekem... mikor én... megházasottam... Nem vót ám tizenhat hold földem, mint jelenleg is van, hanem csak nígy hold földem vaót. Ezt mink gyújtöttük össze. Jaj! még tódítja ez a felesége szavát! - nézte Jóska. - Nicsak, hogy rácsap az öregasszony. - Együtt gyújtottuk. Negyvenkét esztendő alatt! mert csak annak van, fiam, aki gyút, könnyű már annak, aki kízbe, vagyonba ül, mikor mán együtt a szíp birtok, a gyönyörű fődek, jószág, iga, lú, állat, eke, borona, szekír, gíp, minden kíz. De mikor mink keztek, még semmi se vót, csak a kapa-kasza meg a két kezünk szára, mégis mennyire vittük, tik is, ha megszoricsátok s dógoztok, spóroltok! tik is haladhattok odafentebb, de csak legalább megtartani tarthassátok, ami van, mer könnyű ám elfecsérelni, de az én öregem soha nem ivott meg egy pohár

bort, soha nem ismeri az ízit, mije az a zónapörkölt a debreceni vendéglőbe, mer ha bement, vitt a tarisznyába két fej vereshagymát, kenyeret, sót, úgy jött vissza. Este osztán vót. Lebbencsleves - mondta magában Jóska. - Iszen csak én legyek itt eccer gazda! majd én kipótolom, amit az öreg elmulasztott. - Ennye, de tik nem is laktatok jól - szólt az öregasszony -, hozzá csak, Mari lányom, a pallásrul egy kis fagyos szalonnát. (Aha, azért haragszik, hogy a sok beszéd alatt megéheztek, s még sokat esznek a szalonnából; inkább levest ettek volna!) Szárazkolbászt is, te - szólt utána, mintha a lány messze járna, pedig az szegény még meg sem mozdult a kemence padkájáról. Hozzá, hozzá, elég lesz nekünk újig.

Elég lesz, ha nem esztek - mondta magában Jóska, mert folyton csak magában beszélt. Hangosan nem merte megmondani, hogy az aratóknak jól kell főzni! ezt ő jól tudta, mert ő csak mint arató szokott így gazdák földjére kerülni. - Mer mink csak magunk arassunk - mondta a vénasszony; aki mintha boszorkány volna, mindig megérti a Jóska gondolatát. - Nem szeressük a ríszes aratót. Felkelünk magunk a szíp hajnalba, s nekilássunk, mer aztat is maga teszi meg az ember legszebben saját magának. Az én kezem után nem pereg el egy szem sem. De azok a cudar napszámosok, isten verje meg őket, törik, tiporják a búzát, az embernek mintha a szívét taposnák. Jóska lángvörös lett, de nem szólt, gyáva volt, nem mert szólani, csak égett a váratlan ostorcsapás a lelkén, „a cudar napszámosok, az isten verje meg”. Megrántotta a fejét, s csak azért nem szólt, még csak nem is köhintett, mert a nyaka tele volt gyulladással, keléssel. - Ejnye, lányom, még most sem hozod azt a kis szalonnát? - szólt rá lányára a vénasszony. Most mindnyájan ránéztek Marira, mert igazán furcsa volt, hogy az még meg sem mozdult. Ott ült a kemence padkáján, s mosolyogva nézte, ölbe tett kézzel a gyönyörű szép legényt, folyton csak Jóskát nézte, hogy ez belevörösödött. Kellemes, hallgatag lány volt, puha bőrű, olyan vánkostestű, aki nemigen mozog, fekvésre való, kicsit nehéz felfogásúnak is látszik, de ez nem baj, elég az asszonymnak, ha nem áll a csurgóba, mikor esik. És nem is olyan szeplős, inkább oly fehér bőre van, mint a malac, amely tejet szopik, jó puha, csókolni való kövér feje. Most gyorsan felállt, s zavartan indult. A termete bizony egy kicsit olyan süppedt, már most is elkelt, mint a tészta, a fejét mindig beejti a vállá közé, s oly fáradtan jár, mint aki alszik. Jóska utánagondolt. Mikor a lány kiment, úgy eltűnődött, hogy egy szót sem hallott többet a vénasszony beszédiből. Furcsa ez az élet. Minden lány kellemes tulajdonképpen, de mindnek kellemetlen anyja van. Nem érez ő magában semmi rossz érzést evvel a Marival szemben, inkább jól meg tudná szorongatni, van rajta kövérség, és kedves az a csendes mosolygása, azért nemigen mer egyetlen lenni vele szemben, mindig érzi a gazdagságát is, hogy ez nincs ám neki kiszolgáltatva, ez csak addig ölelteti magát, amíg neki is jólesik. Zsuzsika!?!... hm, az egészen más. Az vékony húsú, és ideges, mint egy csikó. Ha az megmozzan, akkor már neki minden vére úgy fickándozik, hogy rögtön elveszti a fejét. Mindig szeretne rácsapni, csak nem mer, őreá, mert ugyan nincsen vagyona, de elszédül, ha csak eszébe villan. Ha kimondanák előtte a nevét, azt hiszi, megnyílna a föld a lába alatt. S most, ahogy itt ül a széken, előrebámuló szemmel, a fülében zúgást hall, a szíve körül kavargást, zakatolást, bódulatot, s az egész teste úgy fő, mintha tűzbe volna betéve, vagy forralnák a vérének titkos tüzekkel. Mari hozott egy kis szalonnát, de szó szerint vette az anyja szavát, s olyan vékony szeletet hozott, kikanyarintva az oldalszalonnából, s oly rövid darab kolbászt, hogy Jóska mosolygott: ezt ő maga is megenné, mit fognak ezen ketten enni Zsófiival? A vénasszony feltűnően tette az asztalra, mintha azzal megszapordna, hogy annyira kínálja. - Egyík, ídes fijam, egyík szívesen! - mondta - ha mán erőszakkal el akarnak menni. Kelmed is egyík, öregem, te is egyél, jányom, énnye, de nehezen mertek belefogni, mán még én mennyek elől

jópéldával. - Nevetett avval a két ócska fogával, s kés után nyúlt, s egy picit levágott a szalonnából.

Ez jól níz ki - mondta magában Jóska. - Öten erre a kis szalonnára. - Én nem kérek - mondta Zsófi. - Mér? Nem szereti? - Nem, de úgy jóllaktam, igazán, nagyon szeretem a lebbencslevest, igazán nagyon jóllaktam, hogy egészen. - Jaj, jó is a, nagyon kedvemre van a száraz tisztaleves, jó vereshagymával felpírítva - mondta az öregasszony, s rágicsálni kezdte a szalonnát. Jóska először azt gondolta, nem is eszik belőle. De a fene egye meg őket, gondolta aztán, ne szokjanak ahhoz, hogy új haragból nem eszik, mer akkor azt fogják kívánni, majd azután is, hogy haragudják, s ne egyik. Fogta hát a bicskáját, s a nagyobb felit levágta a szalonnának s kenyeret hozza, s kezdte enni. A vénasszonyban megállott még a szusz is, de csak nyelt, s úgy tett, mintha semmit se venne észre. Jóska érezte ezt a hallgatást, mit jelent, s gondolta: vagy eszek én itt valaha, vagy se. Bizony, ha nem siettek, azt a kis kolbászt is megeszem! Azt szokta mondani az én apám, hogy: „fiam, az a miénk, akit lenyelünk!” Csakugyan, még a menyasszony is a kolbászhoz nyúlt, s evett, nagyon csinosan tudott rágicsálni, olyan kicsit mozgott csak a szája, s egészen befogta az ajkát közben, és félrehajtott fejjel, mint a Szűz Mária, mindig csak Jóskára nézett. Ha Zsuzsika nézett volna valaha így rá. Már megint elöntötte a hőség, még az evéstől is elment a kedve, csaknem kifordult a szájából a falat, vajon mit csinál most az a lány, most így ebéd után? lefeküdt? lehevert bánatában, s ábrándozik? és most megint tisztán látta az arcát, ahogy legutóbb ránézett, s forni kezdett a vér a bőrén... vajon van-e már udvarlója: tud-e szóba állani más legénnyel, vagy sír útána... Felnevetett kínjában. Sír?... az?... hm... Jó. Az egész világgal nevet s beszél. És vidám: és mégis mindegy, csak még egyszer látná! csak még egyszer láthatná! Csak még egyszer ülhetne mellette az óra alatt, olyan édes csendes beszélgetésben a sarokban, ahogy összebújva szoktak ülni, a gyékénydíványon, egész behorpadt a dívány, s itt is, ott is szúr, de jó volt, istenem! úgy ülni három óra hosszig is, hogy csak ölelte, ölelte, s érezte testében a forróságot, s nem is tudta, mit beszél, és hogy járt az ő szája, mennyit tudott mondani neki, mért nem tud most is e mellett az idegen mellett. Minek jut is eszébe az a jány, csak baj lesz egyszer belőle, mert ezek úgy átnéznek rajta, mint az üvegen, még meglátják egyszer a gondolatait. S most felfigyelt, s lám, mit mond a vénasszony: - Mer a házasság csak akkor lehet boldog, ha az ember engedelmes. Mert az asszonynak kell mindent elszenvedni. Az asszonynak se szabad haragudni, az én akaratommal nap le nem ment soha az én haragomon, pedig nagy sor volt közöttünk nemegyszer. Úgyi, öregem, mikor azt mondtam, vegye meg, kelmed, a Pénki szőlőjít, először azt mondta dühösen: „mibű?” De hogy én nem hagytam békit, a végén is csak azt mondta: „Eridj, add el a pendejedet, egyebed úgy sincs.” Jaj, be haragudott, be haragudtam; azír nem hagytam bíkin, addig noszogattam, amíg elment, megvette. A fírfinak kell megvenni, az asszony osztán kifizeti - és súgva, mintha valami nagy titkot árulna el, tette hozzá: - megspórolja a hasukon.

Jóska kedvtelenül nézte a Marit: úgy látszik, ez is tud a hasán spórolni. Mégis jobb a szegény élet, mert ott nincs spórolás. Amit keresnek, megeszik. Hát igen, ha nincs kereset, koplalunk: az más. Mer ojanakor tudja az ember, hogy nincs: nincs. De akkor koplalni: mikor van?... Ki hallott ojat, hogy százhatvan kilós hízótl öl valaki, osztán nem mer enni, mikor még kettő van az ölba! Hiszen ha ők egy harminckilós malacot ölnek, akkor egy hétig olyan lakodalom van náluk, hogy a keze szárán végigfolyik a zsír mindenkinek! Micsoda élet ez?... Hogy ezek egész esztendőben nem vesznek marhahúst?... Azt az egy disznót rágják?... Hiszen az ő apja minden vasárnap reggel két kiló színhússal jön haza, de még csontos velős koncot is külön vesz hozzá s úgy

kenik el kenyérré, mindenki kap egy darabot a meleg velőből, az a jó a leves előtt, s micsoda levest főz abból az ő édesanyja, s hozzá még tésztát is, olyan lekváros derelyét, mint az öklöm, prézlivel, van mit enni rajta... Hiszen legyen csak ő gazda egyszer itt, majd ő megtaníttja ezeket... Hátha még a nyaka nem fájna! De ez a sok kelés, ezt is az ördög hozta rá, ezt a sok kelést, amely fájdalmas és csúnya, fordítani se tudja tőle a fejét. - Azír mondom, ides fiam, azír mondom, hogy csak az asszonynak legyík esze, nem kell fűteni a házat. Nem is szabad ám az asszonynak ellentmondani, mert az tisztára istenkisírtís. Mer az asszony ugyan csak egy asszony, de azír az új ujjába van a jó mód. Zsófi felállott, mert bizony ideje volt indulni, hogy a távoli Debrecenbe éjszaka előtt beérjenek. - No, ha mennek - mondta az öregasszony -, Mari jányom, hozzá csak egypár tojást... Ó, jó lesz az a háznál... Zsófi nem találta illőnek, hogy szabadkozzék, ha itt annyi van, s ő bizony nem szégyelli, ha kap, nem esik ingyenbe, megdolgozott itt a barátságért meg azért a kis lebbencslevesért. De Mari már megint annyira betű szerint vette az anyja parancsát, hogy két tojást hozott, s mikor Jóska nagy szemet meresztett, az öregasszony maga elrestellte, s azt mondta: - Menny el mán - s bement a kamarába, hogy még hozzon hozzá. Az öregember ebbe a percbe kint volt az udvaron, tán az is akart valamit hozni, az öregasszony a kamarába, Jóska intett Zsófinak, hogy forduljon el, s átölelte a Marit. Mari úgy elolvadt, mint a vaj, s el is szédült rögtön, odatette a fejét a legény mellére, s engedte, hogy az már gyakorlott szájjal, hej, Zsuzsika! megcsókolgassa, s kis ügyetlen módon vissza is csókolta, s boldogan hagyta, hogy a legény keze végigmásszon rajta. Mikor az öregasszony visszajött, alig akart elválni a legénytől, úgy kellett eltoszítani, mert Jóska nem akarta még oly igen nyilvánosan a dolgot. Egy csupor lisztet hozott a vénasszony s tíz tojást. Ettől aztán Jóska eléggé meghidegedett, mert mi az otthon nekik, még egy rántottára se elég, mikor hét gyerek van a háznál meg egy unoka meg egy nagyanya: tizenegyen ülnek ott ma vacsorához! Bizony ennél nagyobb napszámot is el tudott képzelni magának. Hallgatva siettek hazafelé a havas téli úton, a távoli Debrecenbe. Fújt a szél, nem lehetett beszélgetni, mert belefújt az ember szájába a keleti szél. Gondolkodni lehetett egy kicsit, de az amilyen egyszerű, olyan forró volt: Zsuzsika, Zsuzsika, folyton vele beszélt, hogy „te bűdös kutya, nem volna jobb, ha most nálad ülnék a jó melegbe, itt kell nekem a csizmámat nyúni idegen jány után, jaj, de milyen buta vagy, hiszen neked is az volna a jó, ha melletted ülnék: így elszalasztani ezeket az édes jó együttléteket...”

És a Zsuzsika nem szólt egy szót sem, csak mosolygott, édes kis vékony szájacskájával titokzatosan mosolygott. Meg tudta volna enni; milyen jó így vitatkozni vele: sose szól ellent... Jó későn értek haza, már mindenki aludt, bizony éhesek voltak, s kaptak is ennivalót. Miska öccse felébredt, s azt súgta a fülébe: „Te, Jóska, aszonta Erdei Rózsi, hogy hónap eredj el hozzájuk, ott lesz Zsuzsi is...” Jóska némán állt, rémülten nézett, aztán szakadó lélegzettel kiment az udvarra. Azt hitte, megfúl a házban.

19

Zsuzsika néha átment a mérnökékhöz. Egyszer takarítás közben kihúzott egy fiókot, s revolvert talált benne. Soká tartott, míg hozzászólt, hogy kezébe is tudja venni. Jó volna a homlokához illeszteni, s elpattantani, mindjárt vége volna a bánatnak. Az utolsó pillanatban ostobaságnak tűnik fel az ember előtt ez a dolog. Mégis, életben maradni jobb, mindig van valami remény: a halálnál rosszabb nem történhetik, s akkor mindegy, mert az úgyis eljön. Csak egy izgatta: ha öngyilkos lenne, az egész világ sajnálná, siratná. Jóska is eljönne a temetésére és megsiratná. Ha meg életben maradna, híres lenne, mindenki ismerné, szánná, s Jóska is eljönne, hogy látná, mire

képes érte, és azt mondaná: hogy csak őt szereti, kedveli, s feleségül veszi. Ah, bolondság, csak az ember le tudna szokni arról, hogy ábrándozzon. Ha elgondolkozik, oly furcsaságokat épít magának, hogyha kinyitja a szemét, szinte szégyelli magát. Mi köze neki Jóska-hoz, aki nincs: ellenben itt van a suszter. A suszter nem tudott mást, csak nézni, nézni, beszélni, beszélni, könyörögni, imádkozni és ajándékot hozni. Az Andris esküvője is megvolt; nagyon egyszerűen, minden teketória nélkül. Kapott egy roppant helyes, eleven, fecsegő, magas, sovány kis feleséget, akinél csak meg kellett nyomni a gombot, és dőlt, dőlt a szó belőle. És oly rettenetes szerelme, hogy mindig, de mindig a nyakába lógott a medve urának, aki mosolyogva, csendesen tűrte, szerette, szívesen hagyta az asszony szeretetét. A lakásuk is nagyon rendes volt, a mérnökék kisebbik kertészháza, egy pici szoba és konyha volt, csak nagyon kicsi. Kaptak bele kölcsön az úrtól egy sifont, egy asztalt meg két széket, mert nekik nem volt semmijök; az asszony egy ágyat kapott és egy régi ládát, de bizony elég üresen mindeniket. De így aztán olyan jó tele volt a lakásuk - a sparhert is az uraságé volt, meg a konyhában a stelázs. András pár nap múlva már kék munkásruhát kapott, s bejárt a vasúthoz, nagyon büszke volt, hogy ilyen komoly gazdája lett: a Magyar Állam. A szülők el voltak keseredve, de Andris megmondta nekik, hogy otthon maradhatnak, nem muszáj hozzá járni. Az anyjuk meg is esküdött, hogy míg él, nem teszi be a lábát a küszöbükön. Most már egyetlen reménye az életben, lányának a suszterrel való házassága volt. - Mulass, fiam - biztatta -, addig mulass, míg lány vagy. Mire fogsz emlékezni öreg korodban. Mire leesett a hó, itt-ott már disznót is öltek, de Hítves Pál egyre többet gondolkozott azon, hogy eladja a kocát. Nincs csizma télire, nincs mire számítani, se neki, se feleségének, se lányának, és hátha mégis valami lesz az esküvőből. Nehéz világ ez, napszámából élni, még meleg vizet se lehet szerezni. Irigyelte, hogy fiának egyszerre jó lett, meleg helyre került, állami ember lett, ezt ő sohase tudta elérni. És péntek este Zsuzsiért jöttek a lányok, s meghívták Erdeiékhez másnap délutánra. Anyja nem hagyott neki békét, míg meg nem ígérte, hadd szóródjon a gondolata.

Nagy gondal öltözött fel, megmosakodott erősen, tiszta fehérneműt vesz, legszebb ruháját s a fehér betétes lakkcipőt. De a suszter ajándékából semmit se vett magára, se egy szál virágot, pedig, pedig volt ott elég gyönyörű fehér krizantém, sem szalagot, sem csipkét, sem cukrot, semmit. Mintha valami titkos érzés lett volna benne: mintha valakivel gondolta volna, hogy találkozni fog. Nyolc-tíz lány volt Erdeiéknél, nekik maguknak is három eladójuk. Ő nagyon kapós volt, magával hozta a pakli cigánykártyáját, mert régebben szeretett játszani a szavakkal, tudott kártyát vetni. Már többeknek vetett; fiatalemberek is voltak, szép, derék szál civisgyerekek, komolyak és vidámok, kényesek, rátartósak, akik nem látják meg a szegény lányt, vagy tanyájuk van, lovuk, tehenük, s csak úgy beszélnek hetykén a lányokkal. De ő bizony azoknak is megmondta kereken a magáét: „nem lesz boldog a kedves szeretőjével, mer a fekete király útban van, nagy ellenség fenyegeti...”, pedig csudát, eszébe sem volt, hogy komolyan gondolja. Csak épp a szája járt, hogy nevéssenek. Egyszer csak elszorul a szíve, Jóska is ott volt. Hamar lenézett, hogy ne lássa, és vidáman folytatta a kártyavetést. Tudja isten, nem volt zavarban, maga sem hitte, hogy ilyen könnyen tud még valaha az életben együtt lenni vele egy szobában. Egyszer csak odalép hozzá Jóska. - Vessél nekem is. Hátat fordított, úgy tett, mintha nem hallaná. Ez a fiút, úgy látta, bántotta, s visszahúzódott tőle. De aztán újra elszánta magát, és még egyszer odajött hozzá. - Vessél nekem is, Zsuzsika. Zsuzsika fölemelte a szemét, s büszkén nézett a legényre: - Hanyagoljon el engem! - mondta finoman. A legény lángvörös lett, és Zsuzsika látta, hogy egész arca s a nyaka tele van kiütéssel, úgyhogy csúfság ránézni. Darázs-fészek!... eszébe villant, hogy hiszen ő átkozta meg

ezzel a legényt. És csodálatos, ő eddig sohasem hitte komolyan, hogy Jóska hűtelen őhozzá, de most igen, most már bizonyos volt benne: azért fogta meg az átok, mert megérdemli. Csak egyetlenegy pillantást vetett rá, s ez elég volt neki, hogy mindent bizonyosan tudjon. Hát érdemes egy ilyenért, érdemes egy férfiért szenvedni? Ez őt is szereti, és mást is szeret? Hozzá merészel közelíteni, és feleségül vesz egy másik nőt, akit szintén bolondít s hiteget. Nem is tudta a kártyavetést jó szívvel folytatni, összezsápta a kártyát, pedig kár volt, hadd lássa a fiú, hogy ő milyen kedves az összes legényekhez... Nagyon örült, mikor nemsokára érte jöttek, és pedig azért, mert üveges hintóval, kétlovas fiákerrel jött érte a cipész. Ez igen, ez kell neki! Sokat fog ő törődni ezután a férfiakkal. Hadd jöjjön. Hadd költsön. Egye meg őket a fene. Egy rongy, nyomorult szegényért fel tudta volna áldozni magát, az egész életét, halálig: és így bánni el vele!... Most aztán döglődhetik az egész férfinép. Eszébe jutott a mérnök, a nép asszonyára az sem sajnálna pár aranygyűrűt... fülbevalót... Nyomorultak: nem is fog cigánykodni. Ennyire sem becsüli többet, aki férfi...

Hogy Jóska lássa, egyre nagyobb mókával búcsúzott, s tetszett neki, hogy a cívislegények csak most vették őt figyelembe. Hogy megszorongatták a kezét, el se akarták ereszteni, a kapuig kísérték, s nicsak, a végén újra elébe áll Darabos Jóska: - Tőlem is búcsúzz el, Hitves Zsuzsika! Megállott, szembenézett vele, végignézett rajta: - Én magától nem búcsúzik egyébbel, csak hogy soha az életbe ne legyen boldog. Tudja. Azér, amit velem csinál. Mindig boldogtalan legyen, akár kél, akár fekszik, hogy az én boldogságomat megölje. Isten ne áldja meg. Ezzel sarkon fordult, kiment a kiskapun, s beült a suszter fiákerjébe. Jóska, mint a halott, állott. Egyszerre mélységesen fájt a szégyen benne. Ó, milyen nyomorult ember ő, mennyire semmi és becsületlen a lányhoz képest. Szégyen, szégyen és halál. Megfordult vele a világ, és leborult az asztalra. Szeretett volna lefeküdni a földre, és csúszva menni, mint a kutya, utána, utána. De ha már ez nem lehet, legalább keserű zokogásra fakadt.

20

Másnap korán reggel ott volt nála Erdei Erzszi, hogy nagy üzenet van. Jóska azt üzeni, estére legyen a moziba, a négyórás előadásra. Zsuzsika elbámult. - Mondd meg neki, hogy nem találtál, nem vagyok itthon; tudod, meghaltam, mondd meg neki. Nem is válaszolt egyebet, bement a házba, Erzsit ott hagyta az udvaron. De egész testében remegett. Mit jelent ez? Hogy meri ezt üzeni. - Jól van, te lány - ment utána Erdei Erzszi -, hallgasd meg a szót. - Nem hallok semmit, nem vagyok itthon, meghaltam. Erzszi sarkon fordult, elment. - Mi vót az, lányom - kérdezte Zsuzsita az anyja. - Semmi, bolondoznak vélem a lányok. - Mit bolondoznak. - Hogy tegnap kártyát vetettem, azér. Az anyja megnyugodott, de egy óra múlva Erdei Erzszi újra itt volt. - Jójány - mondta -, gyere mán, hadd mondjam meg, mán akár micc, akár nem micc, csak azt akarom mondani, hogy mikor te tegnap délután elmentél, akkor a Jóska leborult az asztalra, s egy óra hosszáig sírt. - Sírhatsz. - Jó van, de mi megmondtuk néki, hogy hiszen te szereted. Aszongya, igen, halálig szeret. Hát akkor, mongya idesanyám, mir nem veszed el? Aszongya nem lehet, mert az anyja nem egyezik bele, neki el kell venni a Maróti jányt a vagyonáért. - Hhh - morgott Zsuzsika, mint macska az egér halálán -, azér, mer az ő esze jár vagyonon a bitangnak, hogy gazdag jány kell neki, hadiözvegy! - Az anyja nem egyezik bele, mert az úgy van szokva, az anyja keze alá. - Panduska, szeretett ott kuktáskodni, hát most egye meg, amit az anyja főzött. - Elmég a moziba? - Nem. - No de úgy kért, mint az Istent, legyen szíves újra eljönni hozzád. - Sajnálak, Bözsi, hogy fáradtál, de nagyon sok volna az néki, mondd meg,

határozott kívánságom, hogy nem megyek. - Utolsó szavad. - Utolsó. Nem is beszélt tovább. Bözse csüggedten elment. Félóra múlva már itt volt a testvére, Róza.

- Jóska nálunk van, istenre kér, jöjjen el én, mert igen-igen fontosat akar mondani, ha el nem megy vele moziba, nagy dolog lesz. Mert ő elégtételt kér tőled. - Elégtételt? - Azt. - Lám. Elégtételt. Zsuzsika gondolkozott. - Négy órákor? - Igen. - Mék moziba? - Az Apollóba. - Az Apollóba? - Igen. - Négykor? - Igen... Hát elmegy? - Nem tudom, milyen kedvem lesz. - De a nagyúton menj, a sarkon vár a bót előtt. - Arra megyek, amerre akarok. - Jó, ott találkoztok. - Sírt? - Jóska? Sírt. - Hazug. - Nagyon sírt. Úgy rítt, mint egy gyerek, hogy az élőfa is megsajnálta volna. - Szerbusz. Róza elfutott, Hitvesné mérgesen jött ki: - Mit suttogtok tik itt? Mit főzöl te? - Semmit. - Semmit? A te huncutságodat még a kutya se tudná kiugatni. Zsuzsika nem bánta, akármit beszél az anyja, egész nap álomban járt, semmiről sem tudott, semmit se látott. Most volt a rettenetes, hogy nem volt senki bizalmasa, akinek kibeszélhetett volna mindent, ami a szívét nyomta. Ő maga biztatta magát keservesen, „minek ez? minek megy el? újra kezdeni az álmatlanságot, a sóhajtozást, epedést”... De valami ellenállhatatlan, valami szédületes erő vonta, vonzotta, nem lehetett el nem menni. Oly szép volt egyszerre az egész világ is; friss hó volt, és a fák zúzmarásak, ez a csúnya Debrecen, amely egész esztendőben egy porfészek, most szép volt, fehér, és tündéri fákkal tele. Talán kegyelmes az isten, az ő kedvéért díszítette így fel a világot. Délután már hamar alkonyodott, az anyja árgusszemekkel leste, hogy öltözik. - Te hova készülsz?

- Nagyságáék. Ebbe beleegyezett. - De utánad megyek - mondta mégis dörmögve. Zsuzsika felpattant. - Mire az a piszkálódás! Ha mikor nem jöhetett énutánam! Az anyja, aki még sose látta a lányát ilyen harciasnak, elálmélkodott. - Jó, jó. Zsuzsika nem szólt többet, hanem dacosan előszedte azokat a holmikat, amiket a susztertől kapott. Csinált neki a suszter egy pár lakkcipőt, de oly szép lakkcipőt, de olyan igen-igen szépet, hogy azt ki se lehet mondani. Ezt húzta fel. Felvette a blúzt is meg a zöld kabátot, amelyik olyan gyenge zöld színű volt, mint tavasszal a falevél, mikor hajt. Erre az anyja is megnyugodott, biztosan meg akarja mutatni, s a szíve örült, mert látta a lánya jóságát a kedvenc vőhöz. Jóskától kapott egyszer egy brossot, olcsó volt, és nemigen szép, egy madár volt rajta, hattyúmadár, meg egy pucér nő, ezt nem szerette, ronda volt, a suszter szebbeket hozott. Most felvette, de úgy tűzte fel, hogy kétszeresen el volt takarva, se Jóska ne lássa, se a világ... Azért mégis feltette, titokban, rejtve, kicsinyelte, lenézte, de most mégiscsak feltűzte, először... Ahogy végigment a Csige-kerti nagy úton, a bolt előtt hozzálépett Jóska. Zsuzsika piros volt, már a másik oldalról látta az ácsorgó legényt, és ő harapdálta szája szélét, s égett az arca. - Engem vár? - tette kezét mellecskéjére, nagy szemeket meresztve. - Igen. - Biztos benne? - Igen. A legény zavarban volt, dadogott. - Virág - mondta, s két szál virágot adott neki. - Milyen e? Hogy híják? - Fekete viola? Zsuzsika nézte. - Olyan, mint te - szólt a fiú. Ő hallgatott. - Én fekete vagyok? - kérdezte aztán csendesen. Jóska zavaros szemekkel nézett rá. A lelked - gondolta -, a szíved. - De azt mondta: - Nem, te nem vagy fekete: te szép vagy. Erre ő elmosolyodott, s a szíve vert. Jóska egy lapos palackot vett ki a zsebéből.

- Idesanyám azt hiszi, hogy Mihály bátyámnál vagyok, mer az öreg Siket Darabos hétesztendő diólépájinkát ígért orvosságnak, hát azér mentem én most el, mer minden lépésemre úgy vigyáznak, mint a görény, hát nagyon is ügyelni kell nékem arra, hogy merre megyek, de én nem bánom, mán akármi lesz. - A fene egye meg, hát akkor ne beszéljen annyit - mondta Zsuzsika -, örüjjen, ha szótlánul mellettem mehet. De Jóska nevetett, úgy tetszett neki a lány pattogása, meg tudta volna enni érette. - Dehogya hallgatok - mondta felvihogva -, nem azér jöttem ide, lestelek, vártalak, hogy hallgassak, hanem hogy mindent elmondjak. Olyan közvetlen volt a hangja, hogy a lány megütődött: ez az egész? - Csak így? - Hogy? - Semmi se történt? - Mi? -

Egyáltalán semmi, tegnap voltunk együtt, tegnap délután, azóta semmi, semmi, nem is telt el azóta két vagy három hónap. A fiúnak égett az arca, hús-vörös volt a bőre, és tele, tele pattanással, a nyaka keléssel, be is volt kötve kendővel, úgyhogy nem tudta fordítani a fejét, ha szólt, egész vállával, felsőtestével odafordult a lányhoz, de nevetett, csiklandósan, boldogan nevetett, a kicsi lánynak, aki válláig sem ért, minden szava úgy bizserélte a szívét, mintha virágszirommal csiklandozták volna. - Nekem nem! - mondta - én egy percig se vótam nálad nélkül, Zsuzsi. Mer én, tudod-e, folyton, de folyton hozzád beszélek, nincs a világon olyan dolog, vagy olyan nem jut az eszembe, hogy én azt ne néked mondanám el, mer nem látszik rajtam, de a nyelvem mindig jár, mondom, mondom örökös-örökké, szóról szóra, mintha itt volnál és hallanád. Csak sokkal jobb, tudod, mert mindig nekem van igazam; hogy te nem szólsz vissza. A lány hallgatott. Erre nem tudott mit mondani, egyszerre le volt fegyverezve, elszibbadt a teste, és most már akármit is beszélt a legény, ő csak hallgatta, hallgatta, ellentmondás nélkül. - Ott hattuk el, tudod, mikor anyád engem kilökött. Ki is muzsikáltatott, hőj, de mirges vótam akkor. Mer úgy vót, hogy nem vót a véletlen, hogy Jóna uram éppen aznap kopogott be írtem, reggel három órakor, hogy mennyek véle a tanyára, még azt se mondták, miben tanyára, mer idesapámmal csinálták ki, hogy kivisznek a vín Marótiék! Hát bizony eladtak ott engem, mint Krisztust az apostolok. Ammeg, az a ronda jány, mingyán megtetszettem néki, eccóval nem vót ellenére, hogy beleszerződjék. De hát én csak nevettem rajtok, s ahogy este megjövök, még örültem néki, hogy futhatok hozzátok elmondani, még annak is, hogy muzsika van nálatok. Kezdtém is mingyár, első szavam vót, hogy tanyán vótam! „Maróti-tanyán” - mondja az anyád. Maróti-tanyán, mondom én. „No, akkor mennyen innen szípszerivel, míg le nem forrázom, aszongya az anyád, vegyen gazdag jányt, ne csúfojja a mi szegínységünket.” - Nem így mondta. - Ezt mondta. - De nem így. - De ezt. Ki is muzsikáltatott. Vagy nem a Rákóczi-marsot húzták a cigányok? Ki vót e csinálva.

- Á. - Tán nem. - Bizon nem. - Igazán? - Persze hogy nem. A legény elhallgatott. Soká hallgatott. Mentek a szép ropogós havon. Már végimentek a hosszú Péterfia utcán, a szép hasas jó földszintes házak között, s látszott a Nagytemplom két öreg sapkástetejű tornyával. Balról az új gimnázium fényes téglapülete, jobbról a nagy fekete kollégium, előtte fehér fák. Zsuzsika olyan álmélkodva ment. Jóisten! Hogy ő, és ő, ilyen szép békességbe megy a Jóskával a debreceni utcán, vasárnap délután, mikor a lámpákat gyújtogatni kezdik. Olyan csudát érzett, olyan édes zsibbadtságot, reszketett a szíve, hogy vége lesz, és valamitől félt, és mégis olyan jó volt. Oly boldog volt, olyan édességes boldog. Nem volt neki szép a legény és nem volt csúnya. Nem látta magas, vállas termetét, sem keléses elcsúfított arcát, de ha lépés közben megérintette, meglökte öklével, karjával, combjával, tiszta izzótűz futott végig rajta, és majdnem eleredt benne minden nedvesség. Hát ezt adta a jóisten jutalmul a szenvedéseért. Édes - mondta magában -, kis bolondom, te büdös paraszt - s lehunyta a szemét, úgy ment pár lépést, míg meg nem szédült. Akkor felpattantak szempillái, s meglátta, hogy Andris bátyjának egy barátja jön szembe, a villamoskocsi-vezető nagy téglavörös villamossági subájában, egy nővel. - No, ezt kifogtuk - mondta, s elkezdett nevetni. Jóska odanézett rá, látta, hogy szélesen, nagyot lendülve kacag és lángvörösre pirul. De ő férfiasan odaköszönt a másik fiatalembernek, ne mondhassa senki, hogy gyávan búvik az ember! Marótiéknak is jó ismerőse. A lány egyre nevetett, szinte beleszédült. Ő pedig azt mondta: - Ha ez most elmén hozzánk, s megmondja idesanyámnak, az menten kést ver a szívébe. A lány megtorpant, elkomolyodott, sarkon fordult, s visszafelé indult. Jóska utána szólt: - Azér ne fordulj vissza!!... Meg kell veled beszélni az egészet.

Zsuzsika pár lépés után csakugyan megállott. Ezt megértette. Jóska pedig így folytatta: - Ide hallgass. Énköztem meg az idesanyám közt olyan fiúi és szülei szeretet van, amilyen még nem vót a világon. Ű szeginy nem tud abba beleszokni, hogy a legkegyesebb fia elforduljon tülle. Az neki halálnál is több. Mer nem mondhatom meg neki, hogy lássa, én magát szerettem huszonnígy esztendő koromig mindennél jobban a világon, de most mán egy másik nőt szeretek olyan igen. Mer ezt Ű nem érti meg. Inkább ad hozzá egy olyan nőhöz, akirül tudja, hogy nem szeretem, mert úgy gondolja, hogy a szívem az övé marad, mint tehozzád, mert azt tudja, hogy szívem-lelkem a tied. Mer tudod-e, az én idesanyám, az egy olyan jámbor, ártatlan asszony, aki illetlen szót soha életibe ki nem mondott, még egy fenét se, az nem csalta meg az urát még gondolatban se, nem is tudja, mi az, csak a családjáér, a gyerekeiér él-hal, azoknak még a piszkát is lenyalja szeginy, de hogy az megértse, mi az emberi élet, azt nem. A lány nagyot sóhajtott. - De furcsa, de furcsa emberek maguk! A fiúnak még hízelgett is ez egy kicsit. - Szent asszony az, olyan szent, amilyen még egy nincs a világon. De én, látod, miattad nem bírok már többet meglenni mellette, soha, soha. Mert nekem csak te vagy a gondolatomba, éjjel-nappal szüntelenül csak teveled beszílek, csak neked mondok el mindent, ládd, így hangosan mondom most, de ha hallgatok, akkor is így jár a szám, és mindig csak, mindig csak teveled szólok. A lány megállott a Nagytemplom előtt. Debrecen itt igazán Debrecen, még a világon sincs ilyen szép nagy tér, mint itt, távol, körül, a gyenge hóesésben, az alkonyatban, a nagy, emeletes házak apróknak látszanak, s mögöttük a Nagytemplom roppant oszlopaival, homlokával, ajtóival, tornyaival oly komoly és ünnepélyes, hogy dagad az igazi debreceni magyarnak a szíve. Nem büszkeség ez, nem kevélység, hanem valódi gőg. Neki semmije sincs ebben a városban, semmije a világon, a két tyúktollas párnáján, dunnáján és kevés fehér ruháján kívül, de azt, hogy ő debreceni, azt oda nem adná a világ minden kincséért. Belekeveredtek a korzóba. Sűrűn, sűrűn hullámozott a nép a Bikától a Vasút utcáig, mindenki ott volt, aki épkezláb fiatalember és fiatal nő csak van Debrecenben. Egymást meglökdösték, s akárhova figyelt, csak a szerelemről volt szó. Mi az a szerelem, hogy arról annyi a beszéd? Ű nem tudta, mi az, de most újra igen boldog volt, szinte könnyes lett apró kék szeme, félreejtette gömbölyű kis fejét, s ment, ment, mint a galamb. És Jóska mellette. Cukrot vett ki a zsebéből, megkínálta, selyempapirosból. Szájába vette, oly édes volt, olyan jó, mint az angyali ajándék. - A Maróti lánynak vettem - mondta Jóska boldogságában már heccelve. Zsuzsika abban a pillanatban messze kiköpte a cukrot. - Bolond - mondta a fiú -, de neked hoztam!

Erre megenyhült kicsit, de nem lett volna képes másik szemet kóstolni belőle. Hogy lehet játszani a szent dolgokkal. Végre elkeveredtek, eljutottak a „tetves kávéházig”. Nagy csoportokban tódult a nép a moziba; sok időbe került, míg Jóska jegyet tudott váltani. Akkor oly zavarban voltak, hogy nekimentek a nagy tükörnek, amely oly igen nagy, mint a fal, s az ember csak akkor veszi észre, hogy nem mehet tovább, mikor a saját orrába ütközik. Néhány suhanc épp ezt leste. A szerelmesek póruljárását, mert a szerelmes nem lát, se hall, belelép a tűzbe is, s nevettek. De elhallgattak, mert Jóska az öklét marokra fogta, s Zsuzsika megérezte, hogy szép szál legény ez, emellett nem kell félni... Végre a helyükön ültek, balra, közepe táján, szélen ketten egymás mellett. - Jólesik az ülés? - kérdezte Jóska. - Jól. Mikor sötét lett, a karjuk összeért; összenyomták; összeszorították, ahogy csak bírták. És a szemük könnyes lett. Akkor jött a mozi, valami bolondság, ugrabugra, nagyokat lehetett volna nevetni, de ők csak néztek, nevetős szájjal, de nevetés nélkül. Csak ott ébredtek fel, mire jött a nagy képség. Nemigen értették, igen nagy urak, igen gazdag amerikai népek. De azt

megértették, hogy volt egy fiatal, szép fiatalúr, akinek el kellett volna venni az unokatestvérét a vagyonáért és a pap bácsi kívánságára, és mert a lány is szereti őtet. Csakhogy ő mást szeret, egy másik nőt, nem is szebb, nem is fiatalabb, özvegy is, és mégis szereti, a Lucretiát. Jaj, azok a szép kézfogások, lágyan, csendesen, markolva, azok a szép szemezések, ahogy egymásra néznek, egymásba merülnek, a szemük nedves lesz, a szájuk fojtottan mosolyog, jaj, hogy szeretnék már megcsókolni egymást, hogy minden porcikájukon érzik... És nem lehet, és nem lehet, egy óra hosszáig ez a tűz, ami süti a nézőt, hogy úgy pirul és fő, mint nyárson a pecsenye, amit tűzön forgatnak. No és melyiket veszi el? Izgalommal lesték... Jaj, megvolt a vallomás is, a csók... De milyen szépen! A nő félrefordította a fejét, s föladata a száját, mint egy kis galamb, és a férfi lassan, lassan rá... Nem jó ilyet látni. De méket veszi el? A pap nagybácsit baleset éri, a lány agyonlövi véletlen, az haldokolva összeesketi a fiúval, s nem lehet ellentmondani, Lucretiának nézni kell, hogy a fiú a Marit csókolja (a pap bácsi kedvéért, s órá néz vissza, annak a feje fölött). De méket veszi el? Pap bácsit a férfiak beviszik a kórházba, a két nő egyedül marad az erdei kastélyban, összeharagudva. Külön fekszenek le, külön szobában, de éjjel kigyúl az erdő, kigyúl a kastély, és futni kell, és akkor összeölelkezve futnak tűzben, égő lépcsőn, égő kapun, farkas az útban, medve az útban, égő erdő, az egész hegység ég, olyan szálfák égnek, égig érő fenyőfák, mikor átmennek alatta, lezuhan - jaj! - mindenkiben meghűlt a vér... Hídra kell érni, híd a rettenetes sebes vízen; jön az autó, nem ér ide, híd fel fog robbanni, mert puskaportorony, hídra jutnak, szarvas is átmegy, hídon leülnek, jaj! itt az autó, puskaportorony felrobban, összedől, híd fele leszakad, ők a hídon, jaj, autó nem mehet hídra, híd lezuhan, nők a vízbe, úsznak, deszkába kapaszkodnak, nagy kőbe, lesiklik kezük, özvegy Lucretia jól úszik, tartja Marit, de keze folyton lecsúszik a kőről, a víz rettenetes sebes, zuhog, autóba a fiatalember kabátját leveti, kezét föl, szép fejest a vízbe, eléri őket: „Csak Marit, mert gyenge!” kiviszi, de milyen keservesen, partra teszi, akkor vissza, Lucretiát is, az csak vállára teszi kezét, s vele úszik, de milyen nehéz kivenni a vízből, hetvenkilós nő, szép kövér, erős, milyen karjai, mellei combjai vagynak, remek nő... No de kit vesz el? Mari megbocsát, megáldja őket: tik vagytok egymásnak valók, és meghal. Lucretiát veszi el a szép erős fiatal. Feláll a nép, s tódul ki, mindenki hallgat és bódult, be jó a friss levegő. Már minden villanylámpa ég az utcán, a hó egyre erősebben esik. Visszafelé ballagnak. Jóska szeretné megfogni a Zsuzsi kezét, de nem meri. Az az úr a képen bátrabb volna most. Így mennek szótlánul, szívük szerelmében forrva, vissza a korzón végig, csak úgy remeg a térdük, a lábuk. Jóska végre nekidurálja magát, s ügyetlen nagy kezeivel megfogja a Zsuzsi jó kis gömbölyű karját. - Szeretsz? - kérdi a fiú. Zsuzsika lehunyja a szemét, úgy suttozja: - Gyűlölöm. Jóska boldogan les rá. - Úgy értsem, ahogy gondolod? Nem felel, de az arcán az üdvösség áruló vallomása. S ő megmarkolja a drága karját. Zsuzsika hagyja, istenem, egyszer fiatal az ember, mire emlékezzen, ha öreg lesz. Hagyja, és éppolyan szelíd és olvadó és odaadó, mint Lucretia a filmen. De jó volna, ha a Maróti lány szépen meghalna, mint a Mari, vagy megütné a guta legalább... Már a Károly király úton vannak, közeledik az elválás. - Ezért hívtott? - szólal meg halkán Zsuzsika. - Nem. - Hát? Jóska egész úton azt szerette volna megmondani, de nem merte... Milyen jól kigondolta még a szavakat is, és nem bír rámenni. De lám hirtelen lehajlik, és a csizmaszárából kihúz egy hosszú kést. - Nesze... Zsuzsika bámulva nézi. - Vedd el... Fogd a kezedbe... Zsuzsika habozva elveszi. - Zsuzsikám, ha nem teszem meg, amit most mondok, vagy nem teljesítem: evvel a késsel ölj meg.

Zsuzsika fázósan húzza össze kabátját, és ellenségesen néz a legényre, aki szemben áll vele, és erősen néz rá, de mintha meg volna zavarodva. - Zsuzsikám: mibőlölünk nem

lesz egy pár soha, hacsak te nem akarod megtenni velem, hogy szeress, és akkor, ha gyerekünk lesz, semmiféle isten és anya el nem választhat. Zsuzsikában minden vér leszáll, szinte megfagy. Csak néz, néz, az ajka is kinyílik a brutális szótól, s hosszú, kínos csönd. Akkor egyet kap, egyet lélegzik is: - Csak ezt akartad mondani? - Csak ezt. Erre Zsuzsika fölemeli kemény karját, erős kis tenyerét, s úgy vágja arcul a legényt, hogy annak a sebes nyakán harminc kelés fakad ki egyszerre. Másik kézzel pedig fogja azt a kést, s úgy elvágja az utcán keresztül, hogy máig se lelte meg emberfia. Avval megfordul, s keményen el. - Isten áldjon! Jóskát iszonyú fájdalom szúrja, feje, nyaka majd széthasad, de a szíve még százszorta jobban fáj. Sose látja többet a lányt: mindennek vége!...

22

Eltelt egy hét, Zsuzsika nem mozdult ki a házból, hozzá se jött senki, Jóskáról semmi hírt nem hallott. Ezen a héten egy falatot nem evett, hiába erőltette, nem volt képes lenyelni, tejet hozott neki az anyja, azt sem tudta inni, inkább egy kis teát evett, cukorral. A suszter folyton ott volt, s már annyi csokoládét hordott, hogy boltot lehetett volna nyitni belőle. - Menjen innen - mondta Zsuzsika -, úgyse tudom én magát szeretni. - Nem baj, kedves - mondta a suszter -, csak megtűrjön maga mellett. Majd megszokik, kedves. Majd meglátja, hogy milyen jó ember vagyok én. Megóvom én magát még a fúvó széltől is. Az igaz, hogy jó ember volt, jó embernek kellett lennie, mert valami kimondhatatlanul figyelmes volt. És olyan szerelmes, hogy undor volt ránézni. A szeme mindig tüzes volt, és úgy perzselt, hogy Zsuzsika még a hátában is érezte. Nem volt fiatal ember már, negyvenéves volt, és igen jó kis műhelye volt a Piac tér közelében, két segéddel dolgozott, de inast nem tartott, mert nem volt háztartása. Inkább csak nagy üzletesnek csinált kész munkát, és prima munkás volt, az meglátzott az ízléséről és arról a lakkcipőről, amit hozott. Jaj, az is borzasztó volt, mikor azt a mértéket vette, Zsuzsika úgy megundorodott tőle, hogy szerette volna felrúgni vagy elfutni előle. Pedig szegény suszter semmit se csinált, csak érezni lehetett rajta azt az utálatos nagy szerelmes érzést, hogy már majdnem meghalt, reszketett, tajtékos volt, izzadt a szerelemtől. Jóskán ilyet sose tapasztalt. Az egy igazi derék, jó fiú, csak olyan buta, olyan buta és olyan gazember. Hogy egy fiatalember hogy félhet ennyire az anyjától vagy bármiféle nőtől! hát ha szeret, akkor mit törődik egyébbel!... Azért szó sincs róla, ez is imponált benne Zsuzsikának. Tetszett neki a nagy becsületessége. Hogy ő még a testvéreiről is mind gondoskodni akar. Annyira, hogy neki nem is vett semmit. Egy kis fekete korsót vett, szép régi fekete cserépkorsót annak az emlékére, hogy kúton voltak együtt, ó, drága emlék!... meg egy cifra fedelű könyvet, amiből semmit se lehet olvasni, nem ér semmit; meg azt a rossz brosst. Hát az semmi, persze, nincs pénze, mert mindent hazaad az utolsó krajcárig. Nem úgy, mint a suszter, aki hamar tönkremegy, ha ez a dolog soká tart. De hát menjen tönkre, fene egye meg, még pénzt se költsön? azért, hogy itt megtűri? hogy ide beteheti egyáltalán a lábát? Míg Zsuzsika így vergődött, azalatt Jóska sem volt boldogabb. Boldogabb?... állandó kétségbeesésében tehetetlenül, álomban élt. Kimondhatatlan türelmetlenség volt benne a családjával szemben, csak ha rágondolt az anyjára, már őrzöngött a veszett dühtől: ez akadályozza meg az ő boldogságát azért a nyomorult pénzért. És az apja: vad ellenségeskedéssel hallgatott, s csak egy szót kellett volna neki dobni, hogy fejszét emeljen rá. De azért mégis, puha s tunya természetével sohase vitte dűlőre a dolgot: mindig s minden percben a lányt tette felelőssé mindenért, ami történt, s ami történik. Ő megtette volna! ha a lány akarja! Ő nem félt volna az istentől sem, ha a lány mellette van. Akkor este, mikor kimuzsikálták, a lány

hagyta cserben! A mozi után a lány dobta el! Vesszen hát meg az is! Dögöljön meg, ha fáj a szíve, s ha nem fáj, akkor dögöljön meg az egész világ!

Különös egy férfi volt, mintha őrajta nem is lett volna semmi felelősség: ő csak a másíknak volt a tartozéka. Ez a Maróti lány jobban tudott vele bánni, mert ez mindig csendes volt, mindig ragaszkodó, kitartó, néző szemű, szinte ráolvadó. Ha utálta is, de jó volt mellette. S a nagy gazdaság úgy vette körül, hogy megszelídített mindent: ha a szülei oly fősvények s kuporiak nem lettek volna, már kész lett volna beleragadni ebbe a meleg s puha sárba, amelybe oly tehetetlenül és erőtlenül hullott bele. Kimondhatatlan mély bánattal volt tele a szíve s minden érzése; vonszolta magát: de nem látott semmi segítséget, semmi jövőt. Lefagyott arcáról a nevetés; amilyen boldog s fickándozó kölyök volt a Hitves Zsuzsika levegőjében, oly merev és csendes, hallgatag, szórakozott s komoly volt mindenütt másutt. Feje leesett s bágyadtan lógott, mintha nem is az övé volna, ha kelt, ha feküdt, ha utcán ment, vagy ló után ballagott a mezőn. És ez így megy ezentúl örökké: ez az egész élet semmit sem ért... Majd csak meghalunk: ez volt minden reménye. Ha a Maróti lánynak vagyona nem lett volna, ha szenvedni, kínlódni s éhségtől úzve kellett volna mellette dolgozni, akkor nem bírta volna ki: de így, hogy annyira biztos, az egész életre biztos a kenyér... a hús, a boldog élet... így elengedhette magát a bánatnak. Csak a szíve ne vergődött volna oly elbírhatatlan. De akár kelt, akár feküdt, mintha egy beteg madárkát őrizne kebelében, amely folyton sír és jajgat, s apró karmaival csipegeti, tépi a belsejét. Sokszor a száját ki kellett nyitni, s nagy lélegzetet venni, mintha odabent megfúlna másképp az a kicsi lény: a szerelem. S meddig tart ez? Ki mondja meg? Örökké?... Gondolkozott: különös, hogy ezt nem tanítják az iskolában. Könyvekből ugyan sokat olvas az ember a szerelemről, de semmi értelmeset. Halálos baj? Alig. Senkit se látott még, hírül sem hallott, hogy ebbe belepusztult volna. Nem szokás orvoshoz menni vele. Ha nincs orvosa, akkor nem is betegség. Valami gyermekbaj, majd elmúlik... Lehet, hogy ráfizeti egész életére a jókedvet, a boldog érzést: fene bánja. Mit ér, ha a lány úgysem gondolkozik együtt ővele. De csak mindig s minden pillanatban látta azt a kedves kis arcocskát; s ahogy lépett furcsa, hegyes lépteivel, néha oly suta volt, néha oly lomposka: de minden mozdulata elbűvölő kedves. Mindegy hogy s mint tett és szólt és volt: Hitves Zsuzsika volt, s benne elfolyt a forró könny, egész testén végig, ha egy újabb s újabb villanás lobbant eszébe. Egy éjjel azt álmodta, hogy a gépnél volt együtt vele. Úgy összebújva, mint annyiszor, de még sokkal, sokkal melegebben s zavartalanabban... Nem is. Valami volt a kezében - úgy kellett törni a fejét, mikor felébredt, majd agyongyötörte a homlokát miatta... - Nem bírt visszaemlékezni mi is volt... Alma vagy efféle; s ott ült egy kévén, hallgatva s oly szépen... De oly sötét volt a ruhája, s arca bánat. - Mi az? - mondta, s felpillantott órá... mert kipattant öléből az alma, amit odadobott neki... - Semmi - mondta ő, és az ölébe hajlott. Az arca elé dugta a fejét, ott tartotta, odaejtette, s teleitta magát a lány testének illatával, és jó volt ájultan, olyan jó és olyan boldog, mint régen, régen, mikor együtt nézték a rózsasalugasban a tájat... És azt mondta a lány: - Ide jött egy levele.

- Hová? - Hozzám, a mi címünkre. - Kinek a levele? - A Maróti lányé. S ő rettenve megrázkódott. Érezte, hogy a Maróti lány nézi, az egész teste megrázkódott tőle, de nem bánta, nézze, pedig tudta, hogy ennek iszonyú következményei lesznek... Nem baj, csak hogy ha legalább így is, még egyszer érezhette a Zsuzsika édes, drága jóságát... Ezt mind újra élte félálomban, még tovább is, mint maga az álom volt, s úgy odaszorította az arcát, mintha valósággal a Zsuzsika ölében volna a feje, pedig csak az ócska ködmönön feküdt, amely juh és istállószagokkal volt tele... De ő el tudta hessenteni ezeket a bűzőket, s az orrát kinyitotta, s messze küldte az érzékét, és

kereste és megtalálta s újra felszippanította a Zsuzsika szagát... - Micsoda szag ez?... „Testem illattya”... - És ő szívta és itta és szívta, és álmodni akart tovább, s fel nem ébredni többet, minek felébredni az eleven életre, mikor az ember édeset álmod... Minek emberekkel még valaha találkozni, mikor boldog volt valaha ezzel a leánnyal, ezzel a komoly leánnyal, a legelső minden világon. Behunyta, szorította a szemét, hátha még elalszik, s újra eljő a jelenség, s újra megérzi a boldogságnak azt a finom, finom, csiklandó örömét. Milyen bizalmasok voltak még az imént, mikor mondta: - Ide jött egy levele... énhozzám, énhozzám, énhozzám... Igyekezett a hangját visszaidézni, a fülébe varázsolni, és azt az édes, bizalmas együttérzést, ahogy összebújva oly soká, soká szerették egymást, s egyek voltak, egymásé, azt hitte, örökké, egymásért dobogó szívek. Úgy érezte, mintha a szíve most szárnyakkal repülne, mint a griffmadár, s vinné őt, suhogósan a lány felé... Jaj, csak fel ne ébrednének, csak meg ne virradna, csak így maradjon örökre, halva és a Zsuzsika testének illatjával az örökös-örök boldogságban... - Hóha! - kiáltotta kint egy nyers hang, és ő felugrott. Az öreg Maróti már fent van, s a lovakat itatja. Oly gyorsan öltözött, hogy a vénember így megszegényítette, s ment ki, segíteni neki. Kezdte húzni a vizet a hosszú váluba. De egyszer csak megszedült, megállt a kezében a kútostor: szinte belezuhant a mély sötétbe. Mert eszébe villant, nem is az eszébe: a szívébe fajult: mikor Zsuzsikának húzta a vizet a csordakúton! - Ki jánya vagy? - Minek azt magának tudni! - Nem a Hitves Pálé? - Ha tudja, mér kérdi?

Akkor meleg nyári alkonyat, ma csontfagyasztó téli hajnal. Akkor boldogság fuvolázott a virágos pusztán, és most jégre ragad a tenyere s szíve. Akkor semmije se volt, egy kalárist nem tudott volna képzelni se, nem venni, a lánynak, és boldog, boldog volt: most ez már szinte mind az övé itt körös-körül, a ház, a magas tetejével, az ól, tanya, kazlak, a kút a vederrel, és a rászálló madár is az övére száll, és ez, íme, mind olyan, mint súlyos, nagy teher, amit cipelni kell. Csak még egyszer érezhetné azt az illatot... Akkor munka közben újra megállt: milyen komoly volt álmában a lány... Talán ő is búsul... Talán szenved érte... Jaj, milyen sovány volt. Már akkor is, ott álomban, gyötörte, de most úgy szerette volna ölbe venni, cirógatni: megérinteni szerette volna sovány, vékony arcocskáját, puhán megcsókolni a bőrét... De ez mind csak egy pillanat alatt történt, ez a sok gondolat, s a vén Maróti már felszólt, barátságosan, de morogva, hogy: - Mija? Nem felelt, leeresztette a kútba a vödört, aztán húzta, húzta, húzta. A lovak rihegve szürcsölték a vizet; az ő lovai: az öreg motozott, szuszogott körültek a híves reggelen; az ő apósa. Bent a házban is hangokat hallott, az ő házában, mer itt mind megöli magát a munkával: Dögöljetek meg, dőgozzatok! - mondta Jóska, s már úgy érzi, ő dolgoztatja őket magamagának... Kihúzta magát, az istállókra nézett, s a hóval fedett boglyákra, a távoli fehér földekre: Majd én megmozdítalak, hogy nyelveteket is kilógtatjátok! És a hatalom vágya, a földnek, a pénznek, a gyűlölködésnek fene indulatja rohanta meg. S mikor készen volt a vízhúzással, megtámaszkodott egy kicsit a kútsoron, s elnézett arra keletre, keletre, ahol az égen csudálatos vörös fények voltak, mint egy csudálatos kivirított, csupa vörös rózsás, tündéri kert; ott a város felett... De mit hatalom, gazdagság, vagyon, ha még tízszer ennyi is, csak Zsuzsika nyújtaná ki a kisujját. Ej, tudna ővele, neki dolgozni. Most, hogy látta, tudja, mi a birtok: majd lesz neki még, csak Zsuzsika segítsen... Nem lesz ő világ koldusa! nem bizony! ha garasonként rakja össze, ha a hasán spórolja is meg, vagyon lesz!... Kincse! ha Zsuzsika is vállalja. Felibe vesz földet. Munkáért! és törni fogják. Nem marad debreceni napszámos. Nem fogja az embervásárba árulni a két karját! De nem ám! Együtt fognak dolgozni az édes, szent lánnyal. Csak megértse, hogy mi az, amit ő ígér. Hogy lehet, hogy az nem tudja, ki ő, mi ő, hogy nagy tervek, célok égnek benne: hát nem ragad ez a csudálatos tűz!

Zsuzsika! alszol-e még?... - nyögött -, kis kedves... kutyabüdös... бүдös kutya... megdöglök utánad... S Zsuzsika nem aludt. Ha elaludt, minden percben felébredt. Vergődött, kínlódott, céltalan szenvedett. Fogalma sem volt a Jóska lelkéről, s neki semmi, semmi más nem lehetett, csak szenvedni, vergődni, oktalan, céltalan.

Nagyon szomorú hét volt, folyton várt valami csodát, hogy Jóska beállít vagy izen, vagy éppen az anyját küldi... Ha az ajtó nyílt, mindig reszketett érte. Nem jött senki, semmi. Vasárnap délután itt volt a suszter, mikor jött Andris bátyja Piroskával, a feleségével. Nagy volt a csodálkozás, mert azt hitték, Andrisékat nem fogják látni egész télen, de bizony jött a medve Árkhangell, mert már a vasútnál csak így hívták, hogy mindig Árkhangellel hozakodott elő, különben roppant szerették, mert morózusságában is igen kedves volt. Az asszonyka is igen kedves volt, olyan eleven, mint a kéneső, folyton nevetett és beszélt. Igazán olyan volt, mint a neve: Piroska. - Olyan boldogok vagyunk, de olyan boldogok, édesanyám, maga azt nem is képzelel el. - Dehogynem képzelem - mondta gögösen Hitves Pálné -, az én fiammal akármilyen kisasszony boldog lehetett volna. Az volt a jó, hogy Piroska egyáltalán nem tudott megsértődni. Talán azért, mert boldogságában nem tudott felvenni semmit. - Hogy ismerkedtek meg? - kérdezte a suszter. - Jaj, az egész regény! - kiáltott Piroska -, egész regény! Én szolgáltam a Fancsikay úréknál, és elment a dada, és mondták, vegyem át a gyereket. Hogy vegyem át, nem tudom én szoptatni és soká s édesen kacagott -, hát hogy legalább levegőztessenem... Jó, felöltöztem szépen, és mindennap kivittem szép csipkés kocsiba a kicsit ide, az erdei útra, itt sétáltam vele a fák alatt. Az én uram meg parádés kocsis volt Gyarmatinál, és trágát vitt a szőlőbe, így ismerkedtünk meg. Egész regény volt! egész regény! - Hát boldog, Hitves úr? - kérdezte a suszter, és cigarettával kínálta Andrást. Ez kivett egyet, rágyújtott, s azt mondta: - Hát még ha fiam is itt vóna Oroszországbul. Piroska odasandalított. - Ó, még mit, csak nem hoznád ide! Még megcsókolni se tudnám. - Az én fiamat? - Hát egy orosz asszony fiát! Hogy csókolnám én azt, meg mosdatni... - Nem orosz asszony fia: enyém. Erre elhallgattak. A suszter azt mondta: - Aki szeret, megbocsát. Én Zsuzsikát elvinném, ha három gyereke volna is. Én szeretném a gyerekeit. Az asszony hirtelen másra vitte a szót. - Jaj, igaz, ma kihirdették Darabos Jóskát Maróti Máriával. Erre mély csend lett. A légy régen elhullott, de még a nyári légy zümmögése is meghallatszott, ma háromhónapos tél után... Zsuzsika mozdult meg legelőször.

- Igen? - lehelte. - Igen, a kistemplomba. Jaj, olyan szépen prédikált a pap, egy idegen pap volt, pesti pap, olyan lassan beszélt, és mindig csak azt kommandálta, hogy adakozzanak a szegényeknek, mégse adott nekünk senki semmit. Muszáj volt egy kicsit nevetni rajta. Hitves Pálné lett boldog csak; nagyon nagy kő esett le a szívéről. Talán a suszter volt még ilyen boldog, rögtön szivarral kínálta Andrást, pedig még a cigarettája se égett el.

23

A kést! - mondta magában Zsuzsika. - Ő maga hatalmasított fel rá. Kendőt kapott a vállára, s elszaladt az utcán a Károly király útjára, megkeresni a kést. Csak mikor odaért, akkor szégyellte el magát. Hol van az a kés azóta. Már valamelyik konyhába használják... Nem is tudja, mely tájon volt, ahol eldobta. Megesküszik, megesküszik az esett Maróti lánnyal - folyton ezt mondta magában, s úgy futott, nem tudta, mért, hova, csak ki, csak ki a világból. Az agya pattanásig, a szíve szakadásig. Szeme előtt setét karikák; oly hosszú minden perc és rövid. Hazatért, megint elfutott, ha kérdezték, mosolygott, és a mosolygónak azt mondják: „mitől van jókedved?”

Lehetséges ez?... Lehet az, hogy az a Jóska, aki csak egy van... Hiszen igaz... Kapkodva mindent végiggondolt... Köszöni, nem éhes, nem kívánja, nem fáradt, hagyják már békén, no... Hallja a hangját: - Gyere mán, mer kajdászna. - Azér van szájuk. - Nyelves vagy... Összevissza verdesett az esze, mint az ijedt kis egér. Ő nem futott utána. Mindig büszke volt! Sose futott senki után... A fiú jött. Ki híjta?... Ő a pillangót kergette. Minek lépett egyet is? „Ne eriszd el... Mír ne?... Vedd le a fejit... hogy amit megfogsz az a tiéd...” Eleresztette. Nem vette le a fejit: „akkor már nem fájna a szívem...” Nyomorult, hogy tudott hízelegni! hogy nézett azzal a bűdös két szemével. Miért is nem vájta ki. Akkor nem ment volna el. Akkor itt volna. Vakon. Lehetne ütni, vágni, cibálni, pofozni, simogatni, csókolni, nem látná, nem szégyellené az ember magát előtte. Egész éjjel nem aludt. Ha elszundított, oly ijedten riadt fel, mintha vétkezett volna vele. Mit csináljon, mit csináljon. Éjfél tájban az jutott eszébe: - Van kés más is! Ettől mindjárt megnyugodott. Minden késsel egyformán lehet ölni. Már gondolatban végig is kereste az összes késüket. A kenyérszelő nem jó, mert igen hosszú és hajlik. A kis, ételhez való késeknek gömbölyű az orra, nincs hegye, nem jó. De van egy dikicsforma késük, barna erős fanyelű, olyan jó formájú nyele van, ez széles is, erős is, szép jó hegyes is. Ez lesz jó. Most aztán száz módját eszelte ki, hogyha kimegy az utcára, Jóska szembejön rá, mellbe szúrja. Nem jó. Most tél van, vastag ruha: torkába! Csak a torkába. Borzasztó ez, hogy egy gazember férfi mit tud egy szegény nőtől csinálni. De ott hagyja másnak? Hogy csak elvigye egy idegen nő? Soha. Haljon meg.

És már látta, ahogy felbukott és a földön hever a legény, és ő ott hagyja az úton. Dögöljön meg. El is fordítja a fejét, befelé, falnak az ágyon, s egész teste reszket és undorodik. Gyilkos. És ő szidja gyilkosnak a vérében fetrengő legényt. Mit akart vele? Csak megbecsteleníteni? kitenni a világ szájának? hát nem tudja, hogy egész világ tele van a pletykával, hogy mindenki csak róluk beszél? - Kolonba jársz a Jóskával? Majd meghalt. - Bár igaz lenne - rebegte rá. Hisz a mozi óta nem is látta. Pedig azt kellene. Tánciskolába menni és moziba és Nagyerdőre és Városháza elé a korzóra, de a gazember érdekből házasodik. Ki hitte volna, hogy éppen ez... Ez a mulya... Hogy ez fog szerencsét csinálni. Andris nem. Kolduslányt vett. Ő sem. Fülbevalója, gyűrűje, mindene lehetne. És ez a nyomorék, aki szólni se tud, csak nézni és darálni, ha rájön, ez fog szerencsét csinálni: tanyája lesz, vagyona lesz, esett Maróti lányt fogott magának: jaj, hát nem kést a torkába? Kell neki egy sötét szövetrohát csináltatni vagy selyem, vagy szövet gálablúz... Temetésre nem is tudna menni... vagy a bíróság elé... De honnan... eladni a malacot? mert apjáék nem tudnak venni... Jaj, a fene egye meg ezt a szegénységet... Sok ábránd után elaludt. Másnap kábult volt. - Te újra nem akarsz enni, fiam? - kérdezte az anyja, aki már nagyon kezdett megijedni rajta. - Nem vagyok éhes. Még délelőtt kebelébe dugta a kést, s jólesett érezni annak a félelmetes hidegségét, és hogy szúrta kicsit, ha nem vigyázott, az éle. Így ment el Erdeiékhez. Most, hogy kés volt nála, vágott az utcára. Sohase szeretett kimenni, de ma otthon nem érezte jól magát, mintha a kés kikergette volna a békés házból. Ha most Jóskát meglátná! Úgy gyűlölte, de úgy gyűlölte, s az öklét úgy szorította, egy pillanat, és torkában a kés. De nem látta sehol. Erdeiékhez egy kis mészért ment, hogy kellene a kemencét kimeszelné, füstös a szája körül. Nem is hozta szóba, elmondták, hogy a Jóska munkában van, az orvosnál dolgozik a héten, aki a nyakát gyógyította; az esküvő harmadik kihirdetés utáni kedden meg is lesz. Kedden! Ez maga elég egy halálra, őt is kedden kérte meg! Szédülve és rohanva vitte a meszet egy bögrében. Anyja csodálkozott a fürgeségén, hogy jut eszébe kemencét meszelné, sose tette magától életében. Aztán meszelőt kért, vakarót kért szomszédoknál, folyton talált ürügyet, hogy az utcára menjen. A feje állandóan fáj, zúgott, nyomorult volt és beteg;

a kés volt egyetlen barátja. Mulatott, mikor jött a suszter s udvarolni kezdett. Most nyúlj hozzám - gondolta -, beléd szalad a kés. Eltelt a hét, s nem volt képes Jóskával találkozni.

Vasárnap felöltözött nagyjából, kapkodva, és templomba ment, a kistemplomba. Maga fülével akarta hallani a kihirdetést. Egész istentisztelet alatt némán és megmerevedve ült, s folyton a papot nézte, a pap száját: ez fogja kimondani az ő halálos ítéletét. S mikor végighallgatta azok névsorát, akiket első ízben hirdetnek ki, eszébe villant, hogy ő már el is késett volna. Ő már nem esküdhetne meg olyan hamar senkivel, mint Jóska fog, mert törvény, hogy háromszor kihirdetni a párokat, csak akkor esküdhetnek. „Másodszor hirdettetik: Darabos József Maróti Máriával...” Elalélt. Mindjárt első. Ő az első. Őt mondják legelőre. De sietett. Hétfőn reggel legelső jelentkező volt a papnál. Hm. Vasárnap este megkapta a pofont. Hétfőn reggel már futott a paphoz. Vagy tán még éccaka. Álmából zörgette fel. Gazember. Az isten verje meg, hogy ne tudjon a kölykeinek kenyeret keresni. Már régen a kimenő éneket énekelték, neki folyton csak az a szó hangzott a fülében: „Darabos Jóskát hülye bolond megesett Maróti lyánnyal.” Maga se tudta, miért, de mindig így hallotta, mintha így mondta volna a pap. Ezt a hetet újra az utcán kóborlásra szánta. Már olyan bolond volt, hogy senkivel se állott szóba, hanem futott az utcán, egész Debrecen bejárta, mégse találkozott soha Jóskával. Már olyan sovány volt és gyenge, hogy elszédült, és falhoz támaszkodott minduntalan, mégse tudott enni, sem aludni. Szülei meg voltak rémülve, s nem tudtak vele mit csinálni, a legrosszabbtól féltették. Csak már meg volna az az esküvő. Ki lehet az az orvos, akinél dolgozik. Nem mert kérdezni, büszke volt és gyáva Jóskát szóba hozni. Ahol orvost tudott, mindet környékezte, udvarába lesett, s markolta a kést. Következő vasárnap újra templomba ment, és új kinnal hallgatta, hogy „harmadszor hirdettetik...” Hogyne haragudnék - mondta a jóistennek, összekulcsolt kézzel -, édes jó istenem, és szerelmes jó atyám istenem, te tudod egyedül, hogy milyen bánatba ejtett, hogy még az az örömöm se lett meg, hogy a szerelmem neki adhattam... Szemét elborította a könny, és lehajtottá fejét, hogy ne lássák sírását. Egész teste égett, és a gerincén forróság zsibongott. Úgy bánom, mint a kutya, halálig, hogy nem tettem meg: ha gyerek lett volna, a suszter azt mondta, ha három gyerekem van, akkor is elvesz. Mikor hazaszédelgett, a suszter ott volt. Ez már éjjel-nappal itt lakik? Le se tette a zsoltáros könyvet a kezéből, hozzáfordult. - Kérem, ha maga ki tudja csinálni, hogy kedden megesküdhetünk: megesküszök magával, de ha nem csinálhatja, az Isten látja, hogy soha. A suszter elsápadt, aztán elfehéredett. - Zsuzsika kisasszony - mondta -, megpróbálhatom a diszpenzációt beszerezni, de ma már vasárnap, főispán, alispán, polgármester... Csak legalább reggel szíveskedett volna mondani. Zsuzsika keményen nézett rá: - Megmondtam, kérem, ha ez nem lesz meg, sose megyek férjhez, míg élek. Vagy igen: de nem magához!

Szegény suszter úgy szaladt, mint a bolond. Ő pedig leült magának, s hozzá beszélhettek, nem szólott senkihez egy szót sem. A suszter egész napra megfogadta a kocsit, de este letörve jött meg. Nem tudott végezni semmit. Mindenütt kinevették. Az urakat ebédnél, uzsonnánál, délutáni álomból zavarta fel. Mind azt kérdezte: - Olyan sürgős? Zsuzsika nem értette. - Milyen? - Hát hogy reggelig már lebabáz? Ezért a szóért iszonyúan megutálta a susztert. Hogy az még nevetni tud rajta. Éjjel belátta, hogy Jóskát késsel nem tudja megölni. Hogy ez eddig eszébe sem jutott, hiszen erősebb nála, csak a kisujját emeli, és ő le van törve. Revolverrel! Roppant megörült ennek a gondolatnak. Reszket. Ellopja?... Nem lopja. Elkéri? Nem kéri. Csak elveszi. Akkor aztán kedden a lakodalomba. Felöltözik maszkának, és „egy golyó neki egy

golyó nekem” mindennek vége lesz. Hiszen csak az emberi érzékek oly bután kurták s korlátoltak ne volnának: ha távolba érezni úgy lehetne, mint közelre látni s hallani. Ha Jóska csak egy foszlányát el tudta volna kapni a szegény kislány kétségbeesésének. De nem tudunk többet, csak amit a szemünk, a fülünk közöl a szívvel. És a tapintóérzékünk: ez pedig nem valami csábító emlékekkel fejezte be a viszonyt: az a pofon igen kemény pont volt a szerelem végén. - No, idesapám, intízkegyik - mondta, ahogy a pofon után hazament -, elveszem a Maróti jánt. - Ez az okos szó, fiam. Tudtam én, hogy jobban szereted anyádat, mint ahogy ezek vartyogják. Mindjárt fogja is a kopott, prêmes, kurta kabátját, báránybőr sapkáját, görbe botját, s elment. Másnap már megvolt a megbeszélés, hogy Jóska még egypár napot a Maróti-tanyán dolgozik, mert be kell végezni, amit megkezdtek, de szerdán átmegegy a Jóna uram tanyájára, neki dógozik vasárnapig, ajándékba, amért összesegítette őket. Második héten muszáj a doktornál, aki gyógyította, a harmadikon meg a városi tanácsosnál, akivel az apja régi ismeretséget tartott, s aki úgy ígérte, hogy felveszi a városhoz, ha úgy fordul, hogy szükség lenne rá. Ő pedig nem akarta elmulasztani ezt se, mert már nagyon a vagyonszerzésen járt az esze, s nem akart egyre szorulni. Ha vén Marótiék nem úgy csinálják, ahogy ő gondolja, akkor otthagyja őket, s keres magának jobb helyet, de nem fogja engedni, hogy rajta szánkázzanak.

Mióta megvolt az eljegyzés, azóta egy fillért sem adott haza. Még jólesett neki, hogy a szülei nem mertek kérni se. Most nem követelitek - mondta magában -, mert a gazdag jányhoz készülök, arra gyűjtök. Bezzeg, ha szívem szép szerelmét, Hitves Zsuzsikát jegyeztem volna el, akkor megölnétek, hogy minden garast kiszedjete belőlem. Dúlt-fúlt, s elment vásárolni. Vett magának három inget, s készült, hogy vesz apródonként három gatyát, hat zsebkendőt, de szépeket. Vesz egy új sapkát, urasat, s alkudni kezdett egy ruhára. Mikor a legelső vásárt, a három inget hazavitte, anyja ijedve nézte. A nagyanyja mindjárt bele is vartyogott: - Ó, fiam - mondotta -, minek az... Majd vesznek ott... Majd kiruháznak ott... Megértette, ez azt jelenti, hogy: ne vegyél semmit, add inkább haza a pénzt. Aztán látta az öccsei arcán az irigykedést, hogy: Jóskának már vagyona van. Három új inge!... Nagyon sok szó volt arról is, hogy még odáig felveszik, meg hogy az esküvőre abba fog menni a két nagyobb fiú... Nem akart civódást, csak egyet mordult: „Veszed az anyád... szoknyáját...” De többet nem hozott haza semmit. Mit uszítsa őket. Elment Siket Daraboshoz, s az öregnek adta: őrizze meg az esküvőig. - Elmúlt? - kérdezte az öreg a másikra célozva. - El. Az öreg Darabos megértette, hogy annak idején hiába járt lánykérőbe, lógatta a fejét. - Pedig szíp vót. - Szíp. - Szeretett is. - Szeretett. - Ez is? - Fene bánja. Az öreg csak csóválta a fejét. Nem helyeselte. Már csak azért sem, mert a másikba ő is bele volt avatva, ezt pedig nála nélkül csinálták. - Anyád? - Örül. - Apád? - Füttyül. - Nagyanyád? - Kását eszik. - No. - De az én pízembül többet nem fog húst rágni.

Az öreg fejbőlintva rakosgatta el neki a selyempapírba csomagolt fehérneműeket s egyebeket a sifonjába. De mit ér ez, ha az ember lehajtott fejjel s minden percben könnyes szemmel készül esküvőre. Ahol jött, ahol ment, minduntalan csak megállt, s felnézett az égre: Te magasságos jóisten... Élet ez? Csak még egyszer látná azt a lányt. És akkor megdöglenni. Tud élni? nála nélkül? az a bestia? Már hallotta a susztert!... Úriasszony lesz hát!... Kalapba... Ölelteti magát. Csókolatja magát... Ő is, ha rájött, a Maróti jányt úgy ölelte, hogy csaknem megfojtotta dühében. Behunyta a szemét, úgy csatázott vele, úgy csókolta, de nem lelte soha a Hitves Zsuzsika testének illatát.

Zsuzsika halálos elszántsággal kelt hétfőn reggel. Mire nem képes egy kislány, ha a fejébe vesz valamit! Bár a feje szédelgett, s azt sem tudta, ébren van-e vagy álmodik: mindent keresztülvitt, amit akart. Csak a nőkben van erő. Mosolygott, kedves volt, gyöngéd, s a jóság álarcát viselte, hogy anyja nem ismert rá: most mondhatta volna neki, ahogy szokta, hogy a te huncutságodat egy kutya se tudná kiugatni, mert most huncut volt és ravasz, és megcsinálta, amit akart: mérnökéknél is volt, s megszerezte a revolvért, és kebelébe eresztette. Ferkó öccse vasárnap összeveszett az asszonyával, ahol inas volt, hogy nem ad neki eleget enni, s hazaszökött, s most, hogy meghallotta a Jóska lakodalmának hírét, dehogyis ment volna vissza. Készült a lakodalomba. Debrecenben van egy ősi szokás, hogy fiatalok, gyerekek, ha nem hivatalosak is, eljárnak a lakodalomba, „maszkának” álarcban, s úgy kergetik a menyasszony kocsikerekének nyomát, s úgy leskelődnek a lakodalmas ház ajtajában egy-egy pohár borért, egy-egy cobákért, tyúklábáért. Zsuzsika életében ilyen két nehéz napot nem élt (csak a büszkeség tartotta fenn az erejét, ne lássák, hogy szenved)! A nehéz, hideg vasat folyton érezte, mellecskéje alatt melengette: ez lesz az ő öröme: egy golyó neked, egy golyó nekem, s kész. Egy golyó neked, egy nekem... De hogy?... Mindenem eljárt az esze: meglesni kerítés mellől? rajtakapják. Kiállani nyíltan az utcára, mikor a kocsi megy? nem talál. Az áldott éjszaka, minden bűn szülője megsegítette: oly egyszerű: maszkának öltözik, fiúruhába, s álarcot tesz, fiúnak nézik, akkor szabad a bejárás, hisz oly kicsike, senki se gondolná, hogy lány... - Ferike, te, mit is akarok mondani - cirógatta reggel az öccsét -, de ne szólj ám senkinek, jaj, meghalok a nevetéstől... hallod... tudnál te nekem való nadrágot, hallod, meg egy kabátot, fiúruhát, tudod-e, meg álorcát... - Níi, te is eljössz maszkának? - Ne kiabájj!... kapsz csokoládét... S már adott is neki, egész táblát a suszteréből. Csak a suszter jött-ment boldogtalanul, kétszer is itt járt, Zsuzsi rá se nézett, ő most álomban élt, nyitott szemmel aludt, s boldogan mosolygott: nem tart már soká, de jó lesz aludni örökre a sírban... Ferkó pedig szer minden huncutságra, mindent összeszerzett, s olyan álarcot hozott, hogy attól még a kéményseprő is megijedne. Így aztán kedden este, mikor már bealkonyodott, Zsuzsika is beöltözött fiúnak, s meglopta mindenki szemét, úgy kisorsant a kapun, senki se vette észre, mikor s hova lett. Mikor ott állt a lakodalmas ház előtt, bizony talán csupán az édes jóisten volt az egyetlen, aki nyilván tudta, hogy ki az, aki a széles karimájú kalap alatt, lötytyent férfikabátban nem a hidegtől, de a forróságtól dideregve leselkedik a vén Maróti-ház előtt.

Ez éppen olyan volt, mint a többi debreceni cívisház. Magas deszkapalánkja volt, vastag deszkapuja, amelyen se koldus, se emberség nem jut keresztül. Alacsony volt a ház, zsindefedeles, hosszú udvar volt és istálló, csűr, minden. De hogy öregek voltak a gazdák, a fiatalok kihaltak, kihalt volt az udvar is. Csak a tanyán volt minden, idebent a városban semmi. Most is csukva volt a kapu, de a kisajtó nyitva volt, pedig ó, be tudták zárni! Mindig kulcsra járt. Drótcsengő volt, ha csengetett valaki, előbb jól megértették, hogy ki légyen az, aki bekíváncozik hozzájuk. Most tele volt az udvar gyerekneppel, szájatatókkal, lányok, iskolások, cigányok, akik egy pohár borért, egy darab kolbászért és különösen az üres bámézkodásért képesek elácsozni ítéletnapig. Sötét volt az udvaron, mert későn jött a hold felfelé, de az ablakok mind világosak voltak. Lakodalmi viccekkel voltak tele a bámézkodók. - Láttátok a vőlegényt? - hallotta Zsuzsika - hűj, de szomorú! Ő ennek örült. - De a menyasszony annál vígabb. Mikor a pap eskette, még azt is utánamondta, hogy: „az én nevem” - azt mondja a pap „a magad nevét” azt mondja, hogy „a magad nevét”... Zsuzsika is nevetett, odaállt az ablak alá, s benézett. Igen sokan voltak, mert nagy rokonság, a

Maróti család, a Jóna-hadhoz tartozik, és sokan összegyűltek a Maróti Maris lakodalmára. A cigánybanda a konyhában volt, és ott hegedült. Zsuzsika látta Jóskát, és a szíve oly hangosan vert, hogy odakapott. Akkor megfogta a revolvért. Most ha idetenné a revolvért az ablakra, innen jól be lehetne célozni. De így nem tudná meg, hogy kinek a kezétől kell neki meghalni. Reszketett egy kicsit, mintha fázna. Nem így akarja ő azt, hanem ha kijön a házból valamiért, akkor „egy golyó neked, egy nekem”. Most hirtelen megreszketett: Jóska felemelte a fejét, s odanézett az ablakra. Előbb el is kapta a fejét, de aztán meggondolta, hogy nem lehet az, hogy megismerte volna. De míg csak ott volt a szeme, Jóska nem fordította el a tekintetét. Meg mintha a szája is remegne, magában beszél. Jaj, nem hallotta, mit mond, pedig azt jó lett volna hallani, de a szívek telefonálását meg nem érti a fül. Zsuzsikám, kis kedves - mondta a vőlegény ott az asztalnál -, csak még egyszer hallanám a hangodat, azt az édes, okos, szívemgyógyító szép hangodat, hogy hadd tudnék még élni egy pár órát vagy napot, vagy esztendőt... A fiúk eltolták az ablaktól, s ő odábbment, fázott, ácsorgott, folyton az ajtó körül állt, hogy el ne mulassza, ha kilép. Benézni is igyekezett, ahol csak lehetett, még a konyhába is betolakodott egyszer, mint a többi szemtelen pulya. De mikor tyúkcombbal kínálták, nem vette el, elszaladt. Csak úgy nézett utána a főzőasszony, miféle maszka az, akinek nem kell a pecsenye. Ahogy tehetette, újra csak az ablakon volt. S íme, Jóska abban a percben megint odanézett, újra telefonált, de mit? de mit?

Mert nem bírom már a csendet, Zsuzsi, megőrülök, mert ahun te nem vagy, csend van ott, mint a temetőbe, megőrülök iszen már úgyis megőrültem, elégtém, hamu vagyok... Aszontad, hamu legyek: az vagyok... Látod, hogy mulatnak itt körülöttem, mindenki vigad, de én nem is látom, mi van itt... Zsuzsikám, látod-i, hogy fogják a kezem, meg vagyok én fogva, idetartozok, és itt kell már énnekem maradni... Oly keserűen nézett, s oly komolyan, egyenesen ült, mosolytalanul, s csak nézte az ablakot: hogy van ez? megérzi?... Zsuzsikának könny volt a szemében, s azt felelte: Megöllek, Jóska, mert muszáj neked meghalni és énnekem is. S nézte, ahogy Jóska ült a menyasszony mellett, mereven, révedten. Nevetett, nevetett, ha szóltak hozzá, de nem is hallotta, mit beszéltek néki. A menyasszony olyan büszke volt a boldogságában, s fogta, fogta a legény kezét, belecsimpaszkodott, örült, hogy megfoghatta. De hiába van itt minden - mondta magában Jóska, s újra az ablakot kereste -, csak te szólanál egy szót, nem tartozik ide nekem semmi részem, csak teutánad, mint a kis kutya, pulikutya, sipszikutya... Most lehunyorította a szemét, s elmosolyodott kedvesen, kicsit: vajon mire gondol? ha Zsuzsika hallaná: Jaj, kacagnál, ha tudnád, mit szólok, jaj, csak egyszer hallanám még a te édes csilingelő kacagásodat, azt a te édes szép kis szívgyógyító kacagásodat... Jól nézel ki, Jóska, a ripacsos pofáddal - felelte rá Zsuzsika magában. Már vagy két óra óta folyt a vacsora, jól megy ezeknél a cíviseknél. A hátsó házban már régen táncoltak. Egyszer csak Jóska is felállt, most megtáncoltatja a menyasszonyát. De a menyasszony, vagyis inkább új asszony (az vót régen!), nem mozdult, tán fáj az ina. Zsuzsika nagyon nevette. Nem is tudták elgondolni a többi leleskedők, mi lehet oly nevetséges, hogy ők is lássák, elrángatták az ablakról. Ha most belépne az ajtón. Jóska ott áll egyedül, jól lelőhetné. Már moccant is, de hiszen megfogják! Annyian vannak itt! ni! megfogják! De még ha egyet lő is, és Jóskát el is találja, akkorra kicsavarják a keziből a revolvért, mire magamagát is megölhetné. S azt nem. Azt nem, hogy ő itt maradjon élve! Azt a szégyent nem! Csak bajt csinálna magának. Fázott különben, de az arca égett, az álarc alatt majd megfulladt. Tudod, mikor beszéltünk utoljára?... - mondta magában Jóska - buta... persze hogy tudod, a te eszed se jár máson, mint az enyim... buta... te buta... mert te vagy a buta: mert a férfi nem lehet a buta... a férfi lehet bolond, lehet örült, de

buta nem. Buta csak a józan ember lehet... te vagy a... Mír vagy? mer jobban is csinálhattad volna... mer csak én vagyok a nagy szerelembe, csak én, csak én... pedig te is, ugye?... csak nem merted soha ki se mondani, soha, hogy te is... Zsuzsika azonban így folytatta gondolatait: Nincs több szerelmes nő a világon, csak én... magamat öljem meg?... Azt itt is megtehetem, abba senki se tud megakadályozni. Hirtelen észbe kapott: De azt a fenét nem - mondta -, az meg itt maradjon? nevensen!... Órajta ne nevensen! Megsiratja?... Sirassa önmagát!...

És itt? a Maróti-házba? Hogy megtudják, hogy ideszökött egy legény után, és itt megölte magát, s eltemessék, mint egy rossz kutyát, vérért eltapossák a csizmák, ráragadjon az ő vére a cigányok talpára?... No, majd csak kijön egyszer, ha másért nem, dógára. De csak telt az idő, s nem jött. Hanem kijött a prímás. Még meg is ijedt tőle: ráismer. Ez az a prímás, aki a bátyjának, Andrisnak oly sokszor muzsikált. Derék jó cigányember, sose vett el pénzt Andristul: „hadd el, Andriskám, fizetnek az urak: neked szeretetből hegedilek, mer én is vótam ám nígy esztendeig muszkafojogj... Ott se fizettél, hát itt se sírtegesd a természetem...” Hirtelen megijedt, hogy a cigány vissza bemegy, s többet nem szólhat neki. Odaállt mellé. - Laci bácsi! - Kija, mija, mit akarsz hé? - támadt rá a prímás a kis maszkára. - Laci bácsi, lelkem, húzza el neki azt a nótát, hogy Ha ráhajtom bús fejemet Fehér hattyú, Fehér hattyú válladra!... A prímás jól megnézte Zsuzsikát, aki levette az álarcot is. - Az Andriská tesvírem húga? - mondta suttogva. Soká hallgatott. Akkor megértette a dolgot. Csendesen mondta, s kezet nyújtott a lánynak. - Elhúzom, kedvesem, elhúzom én. - De olyankor, Laci bácsi, mikor csend van, mikor nagy csend van... - Jó van, jó van, kisjányom - mondta a prímás, és bement. - De még a Rákóczi-marsot is megkapja még eccer. Zsuzsika az ablakhoz verekedett, és látta, mi történt. Ahogy felhangzott a nóta, mély csend lett a szobában. Jóska megmeredt, mint a karó, s úgy fülelt, mintha messziről hallana szót. Jaj, ez a nóta, boldogságának ez az emléke. Ha még egyszer valahára véled együtt lehetnék, Violaszín nyoszolyádon szép szemedbe nézhetnék... És íme, csak leborult az asztalra, és zokogni kezdett: Szívemet a szívedre... Jóska zokogása kihallatszott az ablakon. Barna legény létemre... Ráhajtanám bús fejemet Fehér hattyú, fehér hattyú mejjedre...

Szép szerelmem, Hitves Zsuzsika - zokogta magában -, mikor látlak? Soha?... Te csak arra vigyázol minden erővel, hogy én ne lássalak?... azt hiszed, hogy evvel elérsz valamit? sokkal rosszabb. Látod, utánad sírok, utánad sírok, pedig azt hittem, sose fogok. Mindenki megrémült, mert mindenki megértette. Testvére, Zsófi is elfakadt sírva, aztán odament hozzá, s vállára borult: - Ne sírjál, testvérem, mindenki níz. Jóska felemelte a fejét, s az ablakra bámult. De olyan volt, mint aki a sírból kelt ki. És Zsuzsika most megértette, mit gondolt: mert a szívek telefonja mégis biztosabb hírt ad, mint az, ahol csak a fülek és a szavak beszélnek... A Maróti jány megfogta vőlegénye kezét, s magához húzta. Ez el akarta venni, ki akarta tépni: nem volt ereje. Látod, százszor megcsókoltam, kétszázszor a Maróti jányt - mondta magában csikorított foggal -, de mír... Gratulálsz?... Tudom, te sem maradsz nagyon el, van neked kit csókolni! Csak egyszer látnám, ki az, akit az én helyembe méltattál!... Nem érzed, hogy én csak temiattad csókolom ezt? Mer a tied az én csókom: minden csókkal rajtad állok kegyetlen bosszút, cukrikám - s könnyörögve gondolta -, csak egyszer csókolj meg, csak egyetlenegyszer még: sose kérek másikat. Most hirtelen felnevetett lelke fenekén. Meglátta a lány édes kis barna arcát, ahogy finom íves száját elvonja, s azt mondja, ahogy szokta: „ilyen ravaszság csak magátul telik, jaj, bűdös paraszt!” Hirtelen fellobbant benne a férfibüszkeség, már saját gondolatára kigyúlt, már nem bírta el még a képzelt ellentmondást se, lecsapta a csengő poharat, s a

messzibe köszönt: - Isten áldjon! - azzal felpattant, s táncra vitte a menyasszonyát. Most a Zsuzsika szemét futotta el a könny, eddig nem sírt, mert meg akarta ölni. De most könny jött a szemébe, hogy a fiú így vigasztalódott. De akkor hárman is megragadták, s lerántották az ablakról. - Kicsoda ez itt - hallotta a fiúk lármáját a háta megett -, micsoda fiú e? Te, ez nem is fíjú! nízítek csak, mijen csinos cipője van!... Meg kell igazoltatni, hogy nem jány-i? Ijedten elszaladt, s érezte, most aztán vége, vége, most hát összedőlt az egész világ.

25

De nem ment el az udvarból, hanem leült a fatókére hátul, és sírt. Nem gondolt már sem a revolverre, sem a késre, sem a halálra, semmire se gondolt, csak sírt, s szeretett volna meghalni. Ha úgy lehetett volna meghalni, hogy az ember csak rágondol a halálra, s az eljön érte, és szépen homlokon csókolja, mint egy kisgyereket, s befekteti a bőcsőbe, a koporsóba. Ahogy szegény nagyanyó halt meg. Még szombaton azt mondta: „csinálj, fiam, egy kis túros bélest hónapra.” Vasárnap megette, megebédeltek, csirkét evett, mellyehúsát, túros bélest meg almást is, és utána leült a kis unokái közt, és gyönyörködött azok játékában, s egyszer csak feláll. - Mi az, mama - kérdezte a menyé -, elaludt a lába? - Igen, fiam, azt hiszem - s almafafaágba kapaszkodott, szédült. - Úgy elszibbadt? - Úgy. De már akkor lépett ki fia a házból, ölbe vette, és már halott volt. Még azért élt két percig, hogy a kedves fia ölében haljon meg. És nem is tudta, nem vette észre, hogy meghalt. Így igen, így meghalni, ilyen boldogan. Ha ezt örökölné, ha tudná, hogy ez lesz a vége, ilyen szép, akkor nem félne a további élettől. De itt meghalni a Maróti-udvarban hátul, a trágyadomb mellett, még a szülei se tudják, hova szökött, hol csavarog. Van neki min sírni! Egyszer csak hallja, hogy a fiúk mondják: - Feljött a hold, mingyárt mennek a kocsival. - Hova? - kérdezte tőlük ijedten. - Tanyára. - Minek? - Annak... Hát ha feljön a hold, jön a kocsi, viszi őket. Nem is itt hálnak, hanem otthon a tanyájukon. Zsuzsikának elfacsarodott a szíve, hát még ezt is megéri. S csakugyan már fel is jött a hold, szép csorba aranyhold, fogyni kezd, későn jön, soká tart. És jön a kocsi is. És csakugyan oszlik a vendégség. Kiáll a banda az udvar közepére, s rákezd a Rákócziindulót. Jóska pedig jön a menyasszonnyal. Ugyanaz a prémes szürke bekecs van rajta, amibe a moziba volt, s a kalapja is úgy szemébe húzva. De egy hangot se szól, nem duruzsol, nem mizserál annyit, mint akkor az ő fülibe.

Épp ott megy el előtte, és ő csendesen, mintegy varázslatban, kinyújtja a kezét, s most mintha a pillangó kirepülne belőle! „Ne ereszd el!...” hallja a Jóska hangát. „Vedd le a fejit... Hogy ne tudjon repülni... Ha valamit megfogsz, az többet ne szálljon el a kezedbül.” És íme, íme egyetlen tiszta szerelem, mindennél fájóbb szerelem az elszállt pillangó utáni sóvárgás. És ő kinyújtja, és ráteszi kezét a fiú vállára. Mintha lidérc volna. Jóska visszafordul, rögtön megérezte, mintha villám csapott volna bele, de ő már vissza is vette a kezét, és a legény értelmetlenül bámult a csúnya, fehér fogú, vigyori fekete néger álarcra. Azzal megnyugodott, hogy semmi, s felsegítette az asszonyt a kocsiba. Akkor ő is fellépett a kerékre, hogy mellé ül. S akkor Zsuzsika felemelte a kezét az elszállt pillangója után, és elsikoltotta magát panaszosan, keservesen, mint egy csecstől elszakított kismalac, kisgyerek: - Joóska!!! A legény kiegyenesedett, megfagyott a vére. Zsuzsika letépte az álarcát, és kitérte két kezét a legény után. - Megájj csak, hé - szólt a legény a kocsisnak, s leugrott a szekérről. Szörnyű izgalom, zavarodás. - Hát te meg itt vagy! - mondta a lánynak. Azzal ölbe kapta, összecsókolta, s visszazólt a kocsira. - Mán engedelmet kérek, tésasszony, én nem megyek tanyára! Szeginy leginy vagyok, szeginy jányt akarok! Isten áldja. Ezzel a

kis maszkával úgy eltűnt a tömegben, a holdfény kétes világán, hogy bottal se tudták ütni a nyomát. És szaladt, szaladt, mint boldog kísértet a boldog teherrel, ki a világbul, ki a világbul, és mintha szárnya nőtt volna, repült, repült. Jaj, be jó, jaj, be jó... És muzsika szólt felettük, a hulló hó édes muzsikája; angyalok röpködtek s tündérek csipogtak a lelkük fölött: - Kajdásznak. - Azér van torkuk... - Vedd le a fejit... - Akkor nem tud repülni... - Nem is... Nem is... Amit egyszer megfogsz, ne repüljön ki többet a kezedbül... A szívük muzsikált, és a testük görcsösen ölelte egymást. És a hó vastagon hullott a debreceni kövér házakra, angyalok rázták boldogan, ragyogón, és tündérek csengettek víg muzsikát.

Vége

Forrás: <http://hu.scribd.com/doc/30899287/Moricz-Zsigmond-Pillango> (tárolt változat)
(Minthogy – szégyenszemre – ez a mű a MEK régi és új tárhelyén sem található meg.)

A Magyar Televízió tévéfilm-változata (rendezte: Esztergályos Károly, 1970-1971) megtekinthető az Anianus portál „Filmadaptációk” menüpontjára vagy az alábbi linkre kattintva: http://videotar.mtv.hu/Videok/2011/06/26/10/Pillango_Tevofilm_1970.aspx